

HOMO SCIENS

Издание на Съюза на учените в България
по проекта K-TRIO, финансиран от Европейската комисия
по подпрограмата „Хора“ на 7 Рамкова програма на ЕК „Researchers Night 2013“

ISSN 1312 8884

Брой
7

УВАЖАЕМИ ЧИТАТЕЛЮ,

Замисляли ли сте се дали културата и науката заемат достатъчно място в живота ви? А какво е да се занимаваш с наука? Какви са хората, благодарение на чието любопитство, интелект и самоотвержен труд се гради благосъстоянието и качеството на живота ни?

Отговор на тези въпроси ще намерите в специалното издание на Съюза на учените в България в. „HOMO SCIENS“, в който от 2006 г. насам представяме портрети на известни учени извън клишето на скучни и странни личности – ексцентрици, които стоят по цял ден в лаборатории или се ровят в прашни книги... Учените са хора като всички нас, които в свободното си време се занимават със спорт, музика, изкуство, пишат стихове, грижат се за семействата си, вълнуват се от съвсем същите неща, които вълнуват всички ни. Но ако знаем повече за учените, ще разберем, че за тях щастието не е в модела на бързата консумация и в обещанията на съвременните реклами, а в удовлетворението да откриеш или създадеш нещо ново, да дискутираш въпросите на утрешния ден, да надзърнеш в бъдещето...

В Европейската година на гражданите бихме искали да повишим вашата осведоменост относно ползата на обществото от науката и дейността на учените, защото в йерархията на ценностите на днешното общество, за съжаление, учените, образованието и културата са в периферията на дневния ред. Ще ви разкажем защо Гугъл отбеляза тази година 540-годишната от рождението на астронома Николай Коперник, както и за забележителните и блестящи учени, благодарение на които бе разгадана тайната на структурата на ДНК. В годината, в която СУ „Св. Кл. Охридски“ чества своята 125-годишнина, ще ви припомним за всеотдайната и апостолска дейност на поколения български учени и преподаватели – от първите ректори на нашата Алма матер до наши съвременници и днешни млади и перспективни учени, някои от които са възпитаници на Софийския университет. И нека не забравяме, че както „... окоето е потребно за светлината, ухото за звука, а разумът за разбирането и на най-простите истини, така също науката, образованието и развитието са необходими за който и да е народ, за да достигне до известна степен на своето благосъстояние...“ (Христо Ботев, в. „Знаме“, бр. 1, 8 декември 1874 г.)

Европейска нощ на учените 2013 София, Пловдив, Стара Загора, Русе, Плевен, Варна, Бургас – 27 септември 2013 г.

С финансовата подкрепа на Европейската комисия по Седма Рамкова програма за научни изследвания и технологично развитие, подпрограмата „Хора“, за осма поредна година в България ще се проведе **Европейска нощ на учените** – събитие, което се осъществява ежегодно в един и същи ден в цяла Европа за девети пореден път. Целта е да се насочи общественото внимание към ролята на изследователите и науката в нашето ежедневие, икономическото развитие, социалното благополучие и по-нататъшната интеграция в общия европейски дом, както и да се окуражат младите европейци да поемат пътя на научната кариера и да превърнат Европа във водеща научна сила.

В България проектът „Европейска нощ на учените 2013“ – **K-TRIO** (Researchers in Knowledge Triangle), се реализира от консорциум с участници: Нов български университет (координатор), Клуб Млади Таланти, ДИПКУ на Тракийския университет – Стара Загора, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Медицински университет – Пловдив и Русенски университет „Ангел Кънчев“, с партньорството на Българската академия на науките, Съюза на учените в България, Британски съвет в България, Медицински университет – Плевен, МУ „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна, Бургаския регионален исторически музей, Съюза на физиците в България и др. и с медийното партньорство на Българската телеграфна агенция и Българската национална телевизия.

На 27 септември 2013 г. са предвидени различни демонстрационни, творчески и забавни прояви в **София, Пловдив, Стара Загора, Русе, Плевен, Варна, Бургас**. Голяма част от тях са свързани с основната тема на проекта: „Учените в триъгълника на знанието“, която има за цел младите хора да осъзнаят значението на професията на учения и да бъдат привлечени към бъдеща реализация в попрището на науката, образованието и иновациите. Както всяка година, ще бъде показано отблизо човешкото лице на учените, тяхното чувство за хумор, талантите им извън науката, начинът на общуване и удовлетствието от тяхната реализация. Възприемаме това като важна мисия и в контекста на европейското изискване за 35% хора с висше образование.

Същевременно, обединявайки всички страни-членки в Европейския съюз в тази обща платформа за популяризиране на учените и тяхната работа, организаторите ще покажат на широката публика значението и влиянието на самата наука в нашия ежедневен забързан живот. Общественият интерес ще бъде привлечен чрез разнообразна научна и забавна програма – демонстрации, изложби и дискусии, свързани с последни значими иновационни и технологични разработки в различни сектори като енергия, нови материали, качество на живот.

Много от инициативите са посветени на младите хора – тяхното представяне като бъдещите таланти на България: „Панаир на науката и иновациите“ – изследователски и технологични ученически проекти, YES – Young and Energetic Scientists – приложни разработки на млади учени, S-factor – иноваторски проекти на студенти, свързани с приложението на информационните и комуникационните технологии в ежедневието и работата на човека и др.

Информация, резултати от конкурси, снимки, рисунки, произведения на учени и др. ще бъдат публикувани на интернет страниците на проекта K-TRIO: <http://www.cys.bg/2013/ktrio/>, както и на сайтовете на участниците в проекта.

ИМЕНА ОТ СВЕТОВНАТА НАУКА 2

ПЪРВОСТРОИТЕЛИ НА АЛМА МАТЕР 3

ФАМИЛИИТЕ В НАУКАТА 5

ДАРИТЕЛИ 6

ИМЕНА ОТ МИНАЛОТО 6

ПОРТРЕТИ ОТ ХХ ВЕК 8

СЪВРЕМЕННОСТИ 14

ЖЕНИ В НАУКАТА 19

МЛАДИТЕ В НАУКАТА 24

УЧЕНИ СТИХОТВОРЦИ 27

КЪМ УЧЕНИТЕ – С УСМИВКА 28

НИКОЛАЙ КОПЕРНИК – УЧЕНИЯТ, КОЙТО ИЗМЕНИ ЗЕМЯТА ОТ ЦЕНТЪРА НА ВСЕЛЕНАТА

Ева Божурова,
НАОП „Николай Коперник“ – Варна

С красиво анимирано лого на мястото на надписа си на 19 февруари 2013 г. световната търсачка Google почете навършването на 540 години от рождението на астронома Николай Коперник.

Николай Коперник е първият астроном, който формулира теоретично обоснован хелиоцентричен модел на света, обясняващ видимите движения на планетите. Убеждението, че Земята е неподвижен център на Вселената, е било широко разпространено сред представителите на античната и средновековна астрономия. Едновременно с него обаче още от древността са съществували съмнения в тази догма и алтернативни теории. Според древногръцкия философ и математик Филолай (V в. пр. н.е.) например Земята, Луната, планетите и Слънцето се движат около измислено от него светило – „централен огън“. Аристарх Самоски, живял около два века по-късно, бива наричан „Коперник на античния свят“. Точно както ние днес той счита, че Земята е една от планетите и заедно с тях се движи около Слънцето. А знаменитият датски астроном Тихо Брахе, роден три години след смъртта на Николай Коперник, още не вярва в движението на Земята. Той все пак смята, че планетите се въртят не около нея, а около Слънцето. Но Слънцето заедно с всички тях се върти около неподвижната Земя. Макар да съзнава, че идеята за движение на планетите около Земята не е състоятелна, Тихо Брахе не може да приеме, че самата Земя се движи. Той предполага, че вследствие на движението на Земята трябва да се наблюдават паралактични отмествания на по-близките звезди относно по-далечните. Тъй като не успява да открие такива видими отмествания, Тихо Брахе прави оценка на минималното разстояние до звездите и резултатът му се струва толкова огромен, че сам не може да повярва в него. Днес по метода на паралактичните отмествания се определят разстоянията до много звезди, но отместванията са толкова малки, че за измерването им е необходима техниката, каквато Тихо Брахе не е могъл да си представи.

Николай Коперник е роден на 19 февруари 1473 г. в семейство на богати търговци в гр. Торун, Полша, който по това време е принадлежал към територията на Пруссия. Националността на баща му не е уточнена, а майка му има смесен немско-полски произход. Баща му умира, когато Николай Коперник е на девет години. Оттогава негов покровител е вуйчо му Лукас Ватценроде, епископ на областта Вармия. След завършване на училище Николай Коперник следва в Краковския университет, а по-късно – в италианските университети в Болоня, Падуа и Ферара. Там той учи медицина, богословие и църковно право с оглед на бъдещото

си назначение като каноник, предопределено от вуйчо му. Но с истинско увлечение се посвещава на математиката и астрономията. Всъщност в Италия той замисля с цел да изучава трудовете на древногръцките учени в оригинал – на гръцки език, тъй като в Краковския университет те се преподавали в превод на латински. Николай Коперник е владял пет езика – полски, немски, латински, гръцки и италиански.

След приключване на следването си Николай Коперник се връща в родната си страна и заема църковната длъжност каноник в гр. Фромборк. Той превръща една от крепостните кули на Фромборк в обсерватория. Там в свободното си време усилено се занимава с астрономически наблюдения посредством достъпните тогава ъгломерни инструменти – квадрант, трикветрум, армиларна сфера. Телескопът ще бъде изобретен от Галилео Галилей 100 години по-късно. Николай Коперник скоро става международно признат авторитет в областта на астрономията.

При своето видимо преместване на фона на звездите планетите понякога се движат в т.нар. „права“ посока от запад на изток, а понякога в обратна посока. Периодите на обратно, наричано още ретроградно движение, при което планетите описват зигзаговидни или възлоподобни фигури по звездното небе, не могат лесно да бъдат обяснени, ако предполагаме, че планетите се въртят около Земята. Николай Коперник достига до гениалното логично и просто решение, което обяснява наблюдаваните факти. Земята е една от планетите и заедно с тях се движи около Слънцето, като едновременно с това се върти около ос, наклонена спрямо вертикалата към своята орбитална равнина или еклиптиката. Така по естествен начин идва обяснението на видимите годишни и денонощни движения на всички небесни светили, включително и на възлоподобните видими движения на планетите. Последните се дължат на факта, че ние наблюдаваме движението се с различни ъгли скорости около Слънцето планети от позицията на движещата се около Слънцето Земя. Коперник дава и правилното обяснение на прецесията като резултат от бавното изменение на наклонението на земната ос, която се върти около нормалата към еклиптиката.

Николай Коперник напълно е съзнавал революционния смисъл на своята теория. Не случайно той първоначално е изложил идеите си в кратко съчинение, наречено „Малък коментар за хипотезите, отнасящи се до небесните движения“ и го е разпространявал в ръкописен вариант само сред близки приятели и колеги астрономи. Пълното изложение на хелиоцентричния модел е направено от Николай Коперник в резултат от продължителното настояване на неговите колеги и най-вече на дългогодишния му ученик и помощник – немския математик и астроном Ретик. Така е било създадено главното научно произведение на Николай Коперник – „За въртенето на небесните сфери“. Върху него той е работил около 40 години и то е било публикувано в последните дни от живота му през 1543 г. Опасявайки се от реакцията, която могат да предизвикат повратните идеи на Коперник, издателите придружават книгата с предговор, в който се казва, че теорията представлява само математически метод на изчисляване на бъдещите положения на планетите, но не отразява действителните движения на планетите, т.е. с тази теория не се твърди, че наистина планетите и Земята се движат около Слънцето. Първоначално на самия Коперник е било предложено да включи това твърдение в съчинението си, но той не се е съгласил.

Година по-късно книгата на Николай Коперник е подложена на цензура, притежателите ѝ са задължени да задраскат определени пасажо от текста, а после тя изцяло влиза в списъка на забранените от католическата църква книги и е извадена от него едва в 1835 г. Църквата забранява разпространението на хелиоцентричната система като противоречаща на Светото писание. Достойни учени, осмелили се да защитават научната истина, са били преследвани и съдени, като Галилео Галилей, който е бил принуден да се отрече от идеите на хелиоцентризма, и Джордано Бруно, който е бил изгорен на клада заради своите убеждения.

През 1979 г. по инициатива на папа Йоан Павел II е съставена комисия, която да преразгледа делото на Галилей. През 1992 г. папата признава, че Светата инквизиция е допуснала грешка. Така Галилео Галилей и хелиоцентричната система са официално

реабилитирани от католическата църква, макар и с няколко века закъснение.

Като следствие от своята теория за движението на планетите Николай Коперник е предсказал, че Венера би трябвало да показва различни фази, подобно на Луната, при различните си видими положения спрямо Слънцето. Това явление е открито от Галилео Галилей, след като той е избобрил телескопа, и представлява един от основните аргументи в подкрепа на хелиоцентричния модел.

Дейността на Николай Коперник извън астрономията също е била богата и значителна. По негов проект в Полша се въвежда нова монетна система. Независимо от английския banker Томас Грешъм, Коперник открива и формулира правило в областта на финансите, известно като закон на Коперник-Грешъм. То гласи, че монетите с по-устойчив курс се изтеглят от обръщение, тъй като в такива пари хората предпочитат да натрупват спестявания, а в обръщение остават главно парите с нестабилен курс. Лекарската си професия Коперник упражнява безвъзмездно, помагайки на много хора, особено по време на епидемията от чума през 1519 г. През полско-тевтонската война (1519–1521) той организира отбраната на епископството във Фромборк, а след войната участва в мирните преговори. Дипломатическите способности на Николай Коперник са били използвани и в други случаи. Инженерният му талант се е проявил в проектираната от него хидравлична машина, чрез която е бил водоснабден град Фромборк.

Астрономическите постижения на Николай Коперник са му донесли още приживе известност в цяла Европа. Днес неговата идея за обяснение на видимите движения на планетите чрез хелиоцентричната система се признава като едно от най-великите прозрения в науката. Известният принцип на Коперник, наречен в негова чест, се състои в отричане на представата за изключителното място, което ние заемаме във Вселената. До голяма степен историята на астрономията е поредица от такива последователни отрицания. Отначало Земята е била считана за център на Вселената. След това е станало ясно, че тя е само една от многото планети. После е било установено, че нашето Слънце е само една от многото звезди, че ние се намираме не в центъра, а в периферията на нашата Галактика, и че нашата Галактика е само една от многото галактики. Името на Николай Коперник носят институти, научни центрове, много обсерватории по цял свят, включително и Варненската астрономическа обсерватория. С неговото име е наречен един кратер на Луната, също и кратер на Марс, астероидът 1322 Коперник и 112-тия химически елемент в таблицата на Менделеев – коперниций.

МОДЕЛЪТ НА СТРУКТУРАТА НА ДНК НАВЪРШИ 60 ГОДИНИ!

Чл.-кор. Здравко Лалчев,
СУ „Св. Кл. Охридски“

Тази година се навършват 60 години от епохалното откритие на двойноспиралния модел на молекулата на ДНК. Може да се каже, че това е най-голямото научно постижение на XX век, отъждествявано с „разкриване на тайната на живота“, откритие, което поставя основите на медицината на XXI век. То е публикувано с 900 думи на една страница от американския биолог Джеймс Уотсън и английския физик Франсис Крик на 25 април 1953 г. в сп. „Нейчър“. Историографите на науката считат, че предварително получените данни от рентгеноструктурните кристалографски изследвания на Морис Уилкинс и Розалинд Франклин от Кингс Колидж – Лондон, допринасят най-значително за това откритие. Известно е, че резултати от изследванията на екипите на Р. Франклин и на М. Уилкинс върху структурата на ДНК излизат поотделно в същия брой на списание „Нейчър“. През 1962 г. Дж. Уотсън, Фр. Крик и М. Уилкинс получават Нобелова награда за физиология/ медицина (Р. Франклин умира през 1958 г. и не е удостоена с наградата, тъй като според правилата на Нобеловия комитет наградата не се присъжда посмъртно).

Сега имаме повод да си спомним за тези забележителни и блестящи учени.

Джеймс Уотсън е роден на 6 април 1928 г. в Чикаго. През 1943 г., още на 15 години, постъпва в Чикагския университет, който завършва с бакалавърска степен по зоология през 1947 г. През 1950 г. защитава дисертация в Университета в Индиана под ръководството на Салвадор Лурия (Нобелов лауреат през 1969 г. за изясняване механизмите на репликацията). След специализация в Копенхаген при биохимика Херман Калкар през 1951 г. Уотсън се премества в Кавендишката лаборатория в Кеймбридж. Там започва плодотворно сътрудничество и приятелство с Франсис Крик, с който публикуват модела за структурата на ДНК през 1953 г. През следващите десетилетия Уотсън работи като преподавател в Харвардския университет и Калифорнийския технологичен институт, от 1968 г. до 1993 г. е директор на Лабораторията в Колд Спринг

Харбър в Ню Йорк, като през 1994 е избран за неин президент, а десет години по-късно става ректор. От 1988 до 1992 г. е ръководител на проекта „Човешки геном“ като директор на Националния център за изследване на човешкия геном към Националните здравни институции. Член е на Националната академия на науките и на Кралското общество, получава Президентския медал за свобода, Национален медал за наука и др. престижни отличия.

Франсис Крик е роден на 8 юни 1916 година в Уестън Фавел, но израства в Нортхамптън, Англия. Учи в Юнивърсити колеж в Лондон. На 21-годишна възраст получава бакалавърска степен по физика в колежа към Лондонския университет. През Втората световна война прекъсва подготовката на дисертация си и работи като изследовател към Британското адмиралтейство във връзка с магнитните и акустични морски мини. След войната Крик започва заниманията си по биология, за което му решение допринася книгата на Е. Шрьодингер „Какво представлява животът от гледна точка на физиката“. От 1947 г. до 1949 г. работи в лабораторията „Стренджуйз“ със стипендия от Медицинския научен съвет, а през 1949 постъпва в Кавендишката лаборатория на Кеймбридж. Тук през 1951 г. пристига Джеймс Уотсън и двамата започват работа върху структурата на ДНК. По-късно научните му изследвания се съсредоточават върху проблеми на теоретичната невробиология и човешкото съзнание. Като физик, биохимик, невролог и един от авторите на двойноспиралния строеж на ДНК Крик има важна роля при разкриването на генетичния код и през 1955 г. излага своята Централна догма на молекулярната биология, която предсказва

връзката между ДНК, РНК и белтъците, и обобщава идеята за еднородността на потока на генетичната информация в клетката. Крик умира на 28 юли 2004 г. в Сан Диего.

Несъмнено е, че Крик и Уотсън споделят най-голямата част от заслугите за разкриване на загадката на ДНК. Но и не може да се отрече, че откритието им е зависило решително от експерименталната работа, извършена от редица блестящи учени преди тях. Да отбележим само физиците Брег, Кендрю, химиците Полинг, Чаргаф, молекулярните биолози от Медицинския изследователски център на Англия и др., с които, разбира се, списъкът далеч не се изчерпва. И най-вече, Морис Уилкинс и Розалинд Франклин – най-силните конкуренти от Кингс Колидж – Лондон. Да припомним само, че Уотсън и Крик представят този модел, без самите те да са направили дори един експеримент върху ДНК. С дълбоко творческо въображение и интуиция са редили множество, вкл. и грешни модели, на базата на съществуващи експериментални данни от рентгеновата дифракция, за да стигнат до правилното прозрение. Наистина в случаи като този разбираме смисъла на казаното от Айнщайн, че „въображението е по-важно от знанието“.

Морис Уилкинс е роден на 15 декември 1916 г. в Нова Зеландия. През 1922 г. родителите му, които са от ирландски произход, се преселват в Англия. Уилкинс завършва физика в колежа „Сейнт Джонс“ към Университета в Кеймбридж през 1938 г. След това работи като асистент на проф. Джон Рандъл в Университета в Бирмингам и през 1940 г. защитава докторска дисертация. След участието си във войната, през 1946 г.,

започва рентгеноструктурни кристалографски изследвания върху ДНК с цел изясняване на химичната структура на молекулата на ДНК в Кингс Колидж, Лондон. През 1951 г. към екипа му се присъединява и Розалинд Франклин, но провеждат своите изследвания поотделно – без да споделят резултатите си. Тези изследвания служат за основа при изясняване на двойноверижен модел на ДНК, за което М. Уилкинс споделя с Уотсън и Крик Нобеловата награда за физиология или медицина през 1962 г. Уилкинс почива на 5 октомври 2004 г. в Лондон.

Розалинд Франклин е английска биофизичка, родена на 25 юли 1920 г. в Лондон. Завършва физика и химия в британския женски колеж „Нюнам“ – Кеймбридж през 1941 г. Защитава докторска дисертация през 1945 г. От 1947 до 1950 г. специализира рентгенови дифракционни методи в Париж. През 1951 г. започва работа в Кингс Колидж в Лондон върху изследването на ДНК, върху което работи и Морис Уилкинс. Тук Р. Франклин извършва блестящи кристалографски експерименти и получава чрез рентгенова кристалография (техниката, усъвършенствана от Лайнъс Полинг) изображения на образци от ДНК с възможно най-високо качество – най-добрите изображения по онова време на вероятната структура на ДНК. Тези постижения ѝ отреждат достойно място във вълнуващото състезание при откриването на двойноспиралната структура на ДНК. Днес преобладаващото мнение в научните среди е, че тя заслужава да бъде призната за съавтор на откритието. През 1953 г. тя напуска Кингс Колидж и до края на живота си прави блестящи изследвания върху вируса на тютюневата мозайка в сътрудничество с Арон Клуг, който получава през 1982 г. Нобелова награда за химия за постижения в тази област. Франклин почива на 16 април 1958 г. в Лондон от рак на яйчниците.

Тайната за структурата на ДНК, както я наричат – „най-изключителната молекула на Земята“ – беше разкрита преди 60 години! Колко ли още десетилетия ще трябва на човечеството, за да ни разкрие тази молекула „тайната на живота“?

ПЪРВОСТРОИТЕЛИ НА АЛМА МАТЕР

ПЪРВИТЕ РЕКТОРИ НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ

Доц. д-р Цвета Тодорова

Софийският университет започва да избира свой ректор по време на заседанието на преподавателския съвет от 29 януари 1889 г. в резултат на гласувания в Народното събрание на 8 декември 1888 г. Закон за Висшето училище и потвърден с указ № 159 от 1 януари 1889 г. на държавния глава княз Фердинанд.

За пръв ректор тогавашният съвет на първите седем преподаватели избира Александър Теодоров-Балан, преподавател по славянска филология и председател на съвета на създадения

на 1 октомври 1888 г. Висш педагогически курс.

В Закона (1894) и Правилника (1896) за Висшето училище институциите на Академичния съвет и Ректора, както и факултетните структури, придобиват по-ясен и

конкретен смисъл. Ректорът, като председател на Академичния съвет и представляващ Висшето училище, се избира сред редовните професори с тайно гласуване от общото заседание на целия академичен състав с абсо-

лютно мнозинство. Потвърдението на избора от Министерството на народното просвещение става най-късно до началото на годишната ваканция и постът се заема десет дни преди началото на учебната година. Според регламента най-късно до месец се извършва тържествено представяне на новия ректор с ритуал, при който старият чете статистичен отчет за развитието на училището, а новият произнася академична реч пред колегията и

студентите. С решение на съвета от 2 юли 1891 г. тържественият акт е предвиден за 1 октомври – началото на новата учебна година. От 1902 г. тържественото представяне на новия ректор се измества на празника на патрона на университета – 25 ноември, а от 1916 г. – на 8 декември по нов стил.

Сред първите ректори на Висшето училище до преобразуването му в университет се открояват имената както на неговите учредители, така и на пионери-титуляри на създаващите се катедри в съответните институти. Всичките са възпитаници на чуждестранни университети и претворяват успешно академичния универсум от научни направления в българското висше образование след Освобождението. Много от тях са действащи преподаватели в българските гимназии и участват активно в изграждането на новата българска държавност.

Първият ректор, Александър Теодоров-Балан, е роден на 15 октомври 1859 г. в с. Кубей, Бесарабия. Завършва Болградската гимназия и следва славистика в Прага и Лайпциг. Доктор на Пражкия университет от 1884 г. Учител по български език и литература в Първа мъжка софийска класическа гимназия (1884), поддиректор на Народната библиотека (1885), учител в Пловдивската реална гимназия (1885), началник на средното образование в Министерството на просвещението (1887–1888), отново учител в Софийската мъжка гимназия (1888). Главен секретар на Българската екзархия (1907–1910). Дописен член (1884), действителен член на БКД – днешния БАН (1884), и. д. деловодител (1891–1898), главен деловодител (1898–1899) и деловодител на БКД (1900–1901). Извънреден преподавател е в новооткрития през 1888 г. Висш педагогически курс, впоследствие Висше училище в София, през уч. 1888–1889 г., един от т. нар. *нови седмочисленици*, както сполучливо наричат тогава в обществото първите университетски преподаватели. Редовен преподавател, а по-късно редовен професор и завеждащ Катедрата по българска и славянски литератури във Висшето училище, съответно в Университета (1 септември 1893–5 януари 1907 и 30 януари 1910–15 септември 1934). Декан на Историко-филологическия факултет през учебните 1899–1900 и 1904–1905 г. Ректор на Висшето училище през учебните 1888–1889, 1896–1897 и 1902–1903 г. Почетен доктор на Софийския университет (1939). Доживява почти до 100-годишната си и умира в София на 12 февруари 1959 г.

Следващият ректор е **историкът Димитър Д. Агура**. Роден на 14/26 октомври 1849 г. в бесарабското българско село Чушмелий, основано през 1815 г. на брега на езерото Ялпух, около голяма чешма, дала името на селото и

съществуваща до днес. Родословните корени на семейството водят към с. Невша, Шуменско, откъдето дядо му Димитър се преселва през 1810 г. в Бесарабия. До 1868 г. младият Димитър учи в гимназията в Болград и в семинарията „Сокола“ в Яш. През 1872 г. завършва предсрочно – с отличие и златен медал, Историко-филологическия факултет на Яшкия университет. През октомври 1879 г. 30-годишният Димитър Агура е вече в София. От този момент до преждевременната му смърт през 1911 г., почти цели 32 години, Димитър Д. Агура е истински първостроител на нова България. Почти 3 години до средата на 1882 г. участва в създаването на Министерството на вътрешните работи като началник отделение, главен секретар и заместник-министър, а през следващата 1893 г. година става главен секретар и министър на народното просвещение. Следват 6 години, посветени на организирането на българските гимназии – като директор на Първа мъжка класическа гимназия в София (1883–1885) и на Пловдивската мъжка гимназия (1885–1888).

От 1 октомври 1889 г. е сред малцината основатели на Висшето училище в София като извънреден преподавател по история. Редовен преподавател, впоследствие редовен професор по всеобща история във Висшето училище от 1 ноември 1894 г. През следващите 17 години от живота си участва активно в изграждането на Историко-филологическия факултет като негов декан (1898–1899; 1902–1903) и в утвърждаването на висшето историческо образование като преподавател.

Димитър Д. Агура е първият хабилитиран се професор по история във Висшето училище с труда си *Новейша история от Френската революция до днешно време*, отпечатан през 1890 г. и претърпял 5 издания.

Основател, пръв и несменяем председател е на Българското историческо дружество до 1911 г. Като негов главен представител участва в изграждането на паметника на Цар Освободител пред Народното събрание, на храм-паметника „Св. Александър Невски“, на мавзолея-костница в Плевен. Декан на Историко-филологическия факултет през учебните 1898–1899 и 1902–1903 г. Избран е за ректор на Висшето училище и Университета 4 пъти в едни от най-трудните и кризисни години от неговото съществуване (1889–1890, 1892–1893, 1894–1895, 1907–1908). Още като студент е един от учредителите на Българското книжовно дружество в Браила през 1869 г., а негов действителен член става през 1900 г. Основател и редовен сътрудник е на сп. *Български преглед*. Умира на 28 септември 1911 г. в разцвета на творческите си сили, ненавършил 62 години, по време на тържествата

по случай 50-годишнината от основаването на Яшкия университет, в които участва като водач на академична делегация от Софийския университет.

Създаването на втория Физико-математическия факултет през 1889 г. извежда на предни позиции като ректор **математика Емануил Иванов**. Роден на 30 януари (ст.ст.) 1857 г. в гр. Свищов. Завършва средното училище в гр. Свищов през 1872 г. и математика и физика в Мюнхенската политехника (1879–1883). Началник на отделението за държавните училища в Министерството на народното просвещение (юни 1885–януари 1887). Главен инспектор в същото министерство (януари 1887–март 1890). Извънреден преподавател по висш анализ във Висшето училище от 1 октомври 1889 г. Редовен преподавател, впоследствие редовен професор, титуляр на Катедрата по висш анализ, във Висшето училище, съответно Университета (1 март 1890–15 октомври 1910). Частен хоноруван доцент по основни на висшата математика от 1 октомври 1917 г. Отново редовен професор, титуляр на Катедрата по висша алгебра (1 октомври 1918–1 октомври 1923). Ректор на Университета през учебните 1890–1891, 1891–1892, 1893–1894. Редовен член на БАН. Основател и действителен член на Българското физико-математическо дружество. Умира на 25 юли 1925 г. в Кюстендил.

Философът Иван Георгов е роден на 7/20 януари 1862 г. в гр. Велес (Македония). Завършва VI-VIII клас на Виенското гражданско училище (Burgerschule) – (1875–1878) и II-IV курс на Виенското педагогическо училище (1878–1881). Следва философия в Йена, Германия (1883–1885 и 1886–1888) и в Женева, Швейцария (уч. 1885–1886). Доктор на Йенския университет от 1888 г.

Извънреден преподавател по философия и педагогика във Висшия педагогически курс, впоследствие във Висшето училище в София от 1 октомври 1888 г., един от *новите седмочисленици*. Редовен преподавател и редовен професор, титуляр на Катедрата по история на философията (1 октомври 1892–15 септември 1934). Декан на Историко-филологическия факултет през учебните 1900–1901 и 1908–1909. Четири пъти ректор на Софийския университет през учебните 1898–1899, 1905–1906, 1916–1917, 1918–1919 г. Починал на 13 август 1936 г. в София.

Астрономът Марин Бъчеваров е роден на 1/14 октомври 1859 г. в гр. Горна Оряховица. Завършва реална гимназия в гр. Николаев, Русия през 1880 г. и Физико-математическия факултет на Московския университет през 1884 г. като стипендиант на българското правителство. Извънреден преподавател по астрономия във Висшето училище от 15 февруари 1892 г. Редовен преподавател, по-късно професор във

Висшето училище и Университета. Титуляр на Катедрата по астрономия от 1 септември 1893 г. до смъртта му – 23 ноември 1926 г. Декан на Физико-математическия факултет през учебните 1897–1898, 1901–1902, 1904–1905, 1911–1912 и 1914–1915 г. Ректор на Висшето училище и Университета през учебните 1895–1896 и 1904–1905 г.

Геологът Георги Златарски е роден на 25 януари 1854 г. в гр. В. Търново. Завършва реална гимназия в гр. Загреб, Хърватско през 1876 г. Следва естествени науки в Загребския университет, който завършва през 1880 г. Държавен минералог-геолог при Министерството на финансите от юни 1880 г. Началник на отделението за мините и геологична снимка при същото министерство от януари 1890 г. и при Министерството на търговията и земеделието от януари 1893 г. Директор на геоложкото бюро при същото министерство от януари 1894 г. Извънреден преподавател по геология във Висшето училище от 1 октомври 1894 г. Редовен професор, титуляр на Катедрата по геология от 15 април 1897 г. до смъртта си – 9 август 1909 г. Декан на Физико-математическия факултет през учебната 1903–1904 г. Ректор на Висшето училище през учебните 1897–1898 и 1901–1902 г. Редовен член на Българското книжовно дружество в Средец от 1881 г.

Химикът Никола Добрев е роден на 8 март 1861 г. в гр. Шумен. Учи в Burgerschule във Виена (VI, VII и VIII кл.) от 1874 до 1878 г. и в К. К. Lehrerbildungsanstalt (I, II и III курс) във Виена, където завършва през 1881 г. със зрелостен изпит. Следва химия в Йена, Германия (1881–1883) и Женева, Швейцария (1883–1885), където завършва през 1885 г. Доктор на Женевския университет от 1885 г.

Извънреден преподавател по химия във Висшето училище от 1 октомври 1889 г. Редовен преподавател, впоследствие редовен професор, титуляр на Катедрата по аналитична и неорганична химия от 15 октомври 1894 г. до 5 януари 1907 г. Частен доцент по неорганична и аналитична химия през учебните 1907–1908 (лет. сем.), 1908–1909, 1912–1913 (лет. сем.) и 1913–1914 (зим. сем.). Декан на Физико-математическия факултет през учебните 1896–1897 и 1902–1903 г. Ректор на Висшето училище през учебната 1899–1900 г. Умира на 1 август 1925 г. в София.

Филологът Любомир Милетич е роден на 1/14 януари 1863 г. в гр. Щип, Македония. Завършва Загребската класическа гимназия през 1882 г. Следва славянска филология в Загреб и Прага от 1882 до 1885 г. Доктор по философия и славянска филология на Загребския университет от юли 1889 г. На 1 октомври 1888 г. е утвърден за извънреден преподавател,

продължение от стр. 4

давател по славянска филология във Висшия педагогически курс. Редовен преподавател, по-късно редовен професор, титуляр на Катедрата по славянска филология във Висшето училище и в Университета от 1 октомври 1892 до 15 септември 1934 г., когато е освободен от длъжност поради пределна възраст. Декан на Историко-филологическия факултет през учебната 1903–1904 г. Рек-

тор на Университета през учебните 1900–1901 и 1921–1922 г. Действителен член на БАН от 1898 г. Председател на БАН от 1926 г. до смъртта му през 1934 г. Председател на Македонския научен институт (1927–1934). Почетен доктор по славянска филология на Харковския университет в Русия, дописен член на Руската академия на науките в Петроград, на Руското историческо общество, на Полската академия на науките в Краков, на Чешката ака-

демия на науките в Прага, на Югославянската академия на науките в Загреб, на Чешкото научно дружество и на Чешкото етнографско дружество в Прага, на Научното дружество „Шевченко“ в Львов, на Маджарското етнографско дружество в Будапеща и на Руския археологически институт в Цариград. Почетен член на Италианския институт за Източна Европа в Рим.

До 1944 г. мандатът на ректора е една година, променен след

това на две, а от 70-те години на XX в. до днес на четири. Ректорът и заместник-ректорите се избират за не повече от два последователни мандата.

Броят на професорите, заемали ректорския пост през 125-годишния период на съществуване на Софийския университет, е 55, а броят на ректорските мандати е 83. Ректорите – академици са 42, а трима са член-кореспонденти на БАН.

ФАМИЛИТЕ В НАУКАТА

НАУКАТА КАТО СЕМЕЙНА ТРАДИЦИЯ

Проф. Боряна Пирьова

Семейната традиция за посветеност на науката ще представя за две фамилии – тази на акад. Любомир Чакалов и на чл.-кор. Генчо Пирьов, свързани помежду си с един брак между техни деца, Владимир и Боряна.

Роденият в Самоков през 1886 г. Любомир Владимиров Чакалов има в Пловдивската мъжка гимназия прякора Питагор. След завършване на висшето си образование през 1908 г. е вече асистент по математика в Софийския университет. През 1910 г. започва негова двугодишна специализация в Лайпцигския университет и Университета в Гьотинген. Заслужава да се отбележи фактът, че тази негова специализация, както и за други негови млади колеги, е осигурена от първите професори в университета, които преди това са били гимназиални учители, но са създавали, че младата българска математическа наука се нуждае от международни връзки и възприемане на европейски стандарти в образованието и науката. Завръщайки се у нас, Л. Чакалов поема през 1914 г. ръководството на Катедрата по висш анализ и остава такъв до пенсионирането си през 1952 г. Многобройните му научни публикации са поместени в български и чуждестранни научни списания, в трудове на академии на науките у нас и в чужбина. Богато е присъствието му в международния научен живот.

Забележителна е всеотдайната преподавателска дейност на Л. Чакалов. В течение на десетилетия той чете основни курсове за студентите по математика. Запазва творческите си възможности да края на земните си дни през 1963 г. Националната природоматематическа гимназия днес заслужено носи името на акад. Любомир Чакалов.

Любомир Чакалов има дъщеря Милка и син Владимир. Милка се омъжва за Ростислав Каишев (1908 – 2002) и споделя неговия живот, посветен на науката. Той е български физикохимик, работил основно в областта на кристалния растеж. Съвместните му работи с основателя на българската школа по физикохимия Иван Странски стават една от основите на съвременната молекулярно-кинетична теория за образуване

и растеж на кристалите. Р. Каишев е член на българската и на няколко чуждестранни академии на науките, вкл. на Международната академия „Леополдина“ – Хале и носител на златното й отличие за общ принос във физикохимията (1987).

Една от най-големите заслуги на Ростислав Каишев и съмишленниците му е създаването на българската школа по физикохимия. В периода 1941–1962 е ръководител на Катедрата по физикохимия към Софийския университет. Организатор и директор на Института по физикохимия към БАН. Неговата дъщеря Анастасия Каишева продължава семейната традиция за работа в областта на физикохимията и работи до пенсионирането си през 2010 г. като ст. научен сътрудник в Института по електрохимия при БАН.

Синът на Л. Чакалов, Владимир, от млад е поел път в математиката. След завършване на университетското си образование през 1952 г. е аспирант в Математическия институт на БАН, с научен ръководител известния български математик от руски произход проф. Ярослав Тагамлицки. От 1957 г. постъпва на работа в същия институт, последователно като научен сътрудник и професор. Изнася лекции на студенти по математика и информатика в СУ към Катедрата по диференциално и интегрално смятане. Работи върху приложение на функционалния анализ в анализа.

Генчо Димитров Пирьов (1901 – 2001) е роден в Казанлък. През 1920 г. завършва Педагогическото училище в родния си град и след това висшето си образование в СУ – „Педагогика и философия“. Преминава през двугодишна специализация в Колумбийския университет в САЩ. Академичната му кариера е в СУ „Св. Климент Охридски“, където е ръководител на Катедрата по педагогика, а по-късно на основаната от него Катедра по психология.

Научният му принос е огромен: в областта на теорията и методиката на образованието, на общата, експерименталната, възрастната, педагогическата и когнитивната психология, на семейното и общественото възпитание и възпитанието на личността. Преподавателската и научната дейност на професора е в сферата на педагогическите и психологическите науки. Има забележително творческо дълголетие, като през последното десетилетие на живота си издава няколко книги.

Генчо Пирьов има две деца – Димитър (1930–1970) и Боряна (1934). И двамата се насочват към медицината. Димитър специализира ортопедия и травматология. Той е хирург, но участва в академичния живот на Медицинския факултет като асистент в Катедрата по ортопедия и травматология. Неговата дъщеря, Евгения, също завършва медицина и по настоящем осъществява част от семейната традиция с академична кариера като асистент в Клиниката по гастроентерология към Университетска болница „Царица Йоанна“.

Дъщерята Боряна има дългогодишна научна и преподавателска работа в Катедрата по физиология на Медицинския университет – София, където придобива академична титла професор. От 2001 г. е професор по невробиология към Департамента по когнитивна наука и психология в Нов български университет. Тук тя прави мост между своята медицина и психологията на баща си, защото преподава невробиологични дисциплини на студенти по психология. Удостоена е със званието „Почетен професор на НБУ“. Тя е автор на много научни публикации в авторитетни издания и е автор и съавтор на учебници по физиология за студенти по медицина, стоматология и фармация. През последните години е написала специализирани издания в областта на невробиологията за студенти по психо-

логия.

Дъщерята на Боряна и Владимир, Любомира, също избира науката за своя професия. След като завършва биохимия в Биологическия факултет на Софийския университет, през 1994 г. тя започва работа в Института по молекулярна биология на Българската академия на науките. Работейки под ръководството на проф. Георги Русев, Любомира изучава фундаментални клетъчни процеси, свързани с поддръжката на генетичния материал. Тя защитава дисертацията си през 1999 г. и близо година по-късно започва работа в групата на д-р Питър Фрейзър в Института Бейбрахам в Кеймбридж, Великобритания. Като член на екипа на престижната лаборатория Любомира продължава да работи в областта на фундаменталната молекулярна и клетъчна биология и по-специално да изучава молекулните механизми и регулацията на генната експресия в клетки на бозайници.

Част от семейство Пирьови е племенницата на Генчо Пирьов, Теодора Павлович, родена в Казанлък. Тя е професор по хорово дирижиране в Националната музикална академия „Панчо Владигеров“ и в СУ „Св. Кл. Охридски“. Международно признат специалист е в своята област. Води майсторски класове по дирижиране и изнася лекции в рамките на професионални музикални събития както в редица европейски и далекоизточни страни, така и в САЩ. През 2005 г. изнася лекции в рамките на Световния симпозиум за хорова музика в Киото, Япония. Дирижира Софийския камерен хор „Васил Арнаудов“ (от 1991) и хора на Класик ФМ Радио (от 2005). С тези два състава, както и с хорове от различни страни като гост-диригент, е концертирала в 24 европейски страни, в Япония, Хонг Конг, Израел и др.

Явно е, че семейната традиция за работа в различни области на науката отразява ценностната система на тези две фамилии, чиито членове остават през годините далече от други професии, които са много по-доходни, но не носят благородното задоволство от участие в българското образование и в развитието на българската наука.

ДАРЯВАНЕТО „НА ПОЛЗУ РОДУ БОЛГАРСКОМУ“ Е ТРАЙНА ЧЕРТА НА ФАМИЛИЯ БОБЧЕВИ

Проф. дфн Искра Арсенова,
ИЕЕС – БАН

Роденият на 20 януари 1853 г. в гр. Елена Стефан Бобчев е български юрист, историк, преподавател, преводач, литератор, фолклорист, краевед, журналист, редактор, нумизмат, родолюбец, държавник и общественик. С една дума – енциклопедична личност!

Следва медицина в Цариград от 1872 до 1876 г. Завършва право в Московския университет (1880). Стефан Бобчев е един от основателите на Софийския университет и преподавател в Юридическия факултет; основател, директор и преподавател (1920-37) в Свободния университет за политически и стопански науки (днес УНСС); основател и председател (1901-21) на Дружеството на българските публицисти и писатели, председател (1903-40) на Славянското дружество в България; редовен член е на Българското книжовно дружество (1884), Председател на Българската академия на науките в периода 1921-37 г., дописен член (1909) на Югославската академия на науките и изкуствата в Загреб, Чешката академия на науките и изкуствата в Прага (1910); дописен член на Полското научно дружество в Лвов (1925) и на Славянския институт в Прага, на Славянския семинар при Кралския колеж на Лондонския университет, почетен доктор по право (1933) на Университета „Ян Коменски“ в Братислава; Министър на правосъдието (1884-85) в Източна Румелия, министър на народното просвещение (1911-12), пълномощен министър (1912-13) в Санкт Петербург. Народен представител от Народната партия в VIII-мо, IX-то, XII-то и XIV-то Обикновено народно събрание.

Като министър на народното

просвещение (1911-1912 г.) прокарва първия закон за БАН на 1 февруари 1912 година.

Стефан Бобчев оставя писмено наследство от над 4000 публичистични и научни статии и книги. За него Стоян Омарчевски, министър на народното просвещение, казва: „Рядко може да се посочи по-голямо трудолюбие, по-голяма продуктивност, по-голяма преданост в служба на народа.“

Стефан Бобчев вижда като основен фактор за напредък на народа развитието на образованието и просветата. С развитието на науката той свързва издигането на народа ни до напредналите в икономическо и културно отношение народи.

Професор Стефан Бобчев дарява 40 хил. лв. на Юридическия факултет при СУ за образуване на фонд на негово име. Лихвите от фонда да се използват за награда „на студенти, които се занимават със славянска правна история и напишат кратък етюд, одобрен от вещи рецензенти“.

След смъртта му през 1941 г. неговата съпруга Екатерина Бобчева дарява по негова воля 120 хил. лв. в облигации на Министер-

ството на Народната просвета за образуване на 5 фонда. Лихвите им са за годишни награди на студенти с „интерес към изучаване на Отечествена история“, за зрелостници от Пловдивската мъжка гимназия и за училището в родния град на проф. Бобчев – Елена, а също и в подкрепа на бедни ученици за закупуване на дрехи и обувки.

През 1941 г. Екатерина Бобчева дарява на БАН и сумата от 50 хил. лв., като волята ѝ е на всеки три години учреденият на името на съпруга ѝ фонд да дава награди за трудове по исторически и правни проблеми.

Наследниците на проф. Стефан Бобчев – Анелия Йорданова, Никола Бобчев и Константин Бобчев дариха на УНСС: Годишник на Свободния университет за политически и стопански науки (СУПСН), издаден през 1922 г., в който са публикувани: управление на преподавателския състав, устав план на лекции и изпитни наредби, речите на проф. Бобчев при откриването на университета през 1920 г. и по случай първата годишнина на СУПСН, отчет за вървежа и състоянието на университета през

1921/1922 академическа година, разпис на лекциите и др.; оригинална на в. „Утро“ (първият ученически вестник в България и най-дълго излизаният ръкописен вестник преди Освобождението); сборник със съчинения на проф. Бобчев, издаден през 1897 г. (с ръкописни бележки към текстовете), в който са представени и две списания, на които той е създател и дългогодишен главен редактор – „Юридически преглед“ и „Българска сбирка“ (списание за книжнина и обществени знания); „История на българския народ“ на проф. Бобчев, издадена в Пловдив през 1897 г. и носеща специален етикет върху гърба на корицата с надпис „Библиотека на С. С. Бобчев“; протокол от заседание на Министерството на народното просвещение от 1911 г., когато Бобчев е негов министър; сборникът „С. С. Бобчев като учен (Няколко чуждестранни критики и рецензии върху научните му трудове)“, издаден през 1921 г. по случай неговата 50-годишнина; броеве на „Славянски вестни“ (вестник на Славянското дружество в България, на което проф. Бобчев е председател в продължение на 38 години) и на сп. „Юридически преглед“ (от 1930 г.); портретна снимка на Бобчев като пълномощен министър на България в Петербург; две картички от личната кореспонденция на проф. Бобчев, едната от които е покана за чай при княгиня Евдокия и др.

Стефан Бобчев ни оставя архив от 8600 документа и завета: „Спасението е в самите нас, то е в задружните сили на народа... и никой не може да ни помогне, ако ний не се заловим с общи сили да си помогнем един другиму.“

ИМЕНА ОТ МИНАЛОТО

ПРОФ. ЛЮБОМИР МИЛЕТИЧ: „ЗА БЪЛГАРИЯ ИСКАМ АЗ..., ИСКАМ... – ДОБРО!“

Проф. дфн Искра Арсенова,
ИЕЕС – БАН

През 2013 г. се навършиха 150 години от рождението на Любомир Милетич – филолог, преподавател, учен, общественик.

Л. Милетич е роден в семейство на учители в Щип (днешна Република Македония) на 1 януари 1863 г. След Класическата гимназия, продължава образованието си като студент по славянска филология в Загреб и Прага. След завършване на висшето си образование става учител в Софийската класическа гимназия. През юли 1889 г. защитава докторат по философия и славянска филология в Загребския университет. От 1892 г. започва да преподава в Софийския университет, където бива избран за професор и ръководител на катедра по славянска филология (1892-1934). Л. Милетич е един от първите седем преподаватели в Софийския университет, т.нар. „нови седмочисленици“: Александър Балан, Любомир Милетич, Иван Георгов, Никола Михайловски, Йосиф Ковачев, Станимир Станимиров и Иван Данев. Впоследствие се из-

дига до декан на Историко-филологическия факултет през учебната 1903/1904 г. и ректор на университета през учебните 1900/1901 и 1921/1922 г. От 1898 г. е вече действителен член на Българската академия на науките, на която е председател от 1926 год. до смъртта си през 1937 г. Председател е на Македонския научен институт и редактор на неговия печатен орган сп. „Македонски преглед“ от 1927 г. до смъртта си. Почетен доктор (*honoris causa*) по славянска филология на Харковския университет в Русия. Дописен член на Руската ака-

демия на науките в Петроград, на Руското историческо общество, на Полската академия на науките в Краков, на Чешката академия на науките в Прага, на Югославянската академия на науките в Загреб, на Чешкото научно дружество и на Чешкото етнографско дружество в Прага, на Научното дружество „Шевченко“ в Лвов, на Маджарското етнографско дружество в Будапеща и на Руския археологически институт в Цариград. Почетен член на Италианския институт за Източна Европа в Рим.

Проф. Л. Милетич оставя по-

вече от 400 труда – книги, статии, студии, есета, в различни научни направления: езикознание, история, етнография, палеография, изкуствознание.

Според доц. Г. Митринов Л. Милетич е проведнал български проучвания, които са дали тласък на развитието на езикознанието ни. Той е един от немногото изследвачи на българската книжнина, написана с гръцки букви, и на говора на българите в Седмоградско и първият български учен, чиито трудове се отпечатват официално във Виена. Публикува и многобройни езиково-исторически документи от по-ново време, придружени с езикови анализи, които са приноси към историята на българския език.

Основните изследвания на Л. Милетич са от областта на историята на българския език и българската диалектология. В тях той разглежда въпросите около възникването на българската членна форма и нейния исторически

продължава на стр. 7

продължение от стр. 6

развой; проблемите, свързани с прехода от синтетизъм към аналитизъм в българския език. Проф. Милетич проучва и състоянието на българските диалекти по негово време. Приносите му в българската езикова наука са диалектоложките му изследвания върху българските източни говори, включително и тези в Централна Северна България, проучванията на езика, бита, книжнината и историята на българските колонии в Седмоградско, Банат, Влашко и Молдова.

Автор е на старобългарска граматика и на учебници по български език, които се публикуват и на чужди езици. Проф. Л. Милетич участва в издаването на „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“ и редактира сп. „Български език“, като негови изследвания се печатат и в Годишника на Софийския университет.

Публикациите на академик Л. Милетич се характеризират с голяма доза истинност. Той не само

цитира, преразказва или предава разказите на обикновените хора, с които се среща. За да установи неговата истинност, той се отнася критично към всичко чуто и видяно. Проф. Милетич издирва и публикува и известията на чужди пътешественици, минали през България през епохата на турското робство. Сведенията му по този начин добиват достоверност и могат да се използват като един от важните извори за изучаване на събитията в Одринско и Беломорска Тракия през лятото и есента на 1913 г. Те свидетелстват за стотиците кървави убийства, изгарянията на цели села, изнасилвания на млади жени и девойки, убийства на малки деца и старци, които действат потресаващо върху съзнанието на читателя. Особено потресаващи са жестокостите, извършени над българското население в гр. Фере. Тях авторът сравнява с жестокостите в с. Батак. Но Батак, пише той, е само едно село, а в Западна Тракия са извършвани масови кланета в цели 17 села. И само там ли? В Армаганската до-

лина, където според него са избити голям брой българи, техните кости стоят непогребани цели два месеца.

След Балканските войни от 1912 и 1913 г. съюзниците ни заедно с Турция и Румъния, използвайки лъжата и фалшификатите, дискредитираха страната ни пред цивилизования свят с обвинения за български жестокости, убийства и грабежи над мирно сръбско, гръцко и турско население. Сформираната и изпратена на Балканите Карнегиева анкетна комисия трябва да установи истината за обвиненията срещу страната ни. Анкетната комисия излиза с огромен доклад, в който истината за обвиненията и лъжите са разобличени. Тогава към анкетната комисия е командирован един от най-големите български учени с неоспорим международен авторитет. Това е академик Любомир Милетич. Неговите доклади пред Карнегиевата анкетна комисия са включени като приложение в огромния доклад заедно с разкритията му за жестокостите срещу народа ни.

Любомир Милетич оставя за поколенията ценен, често пъти и единствен извор за национално-освободителното движение на македонските и тракийските българи. В голяма част от книгите си той разкрива разорението на тракийските българи през 1913 г. чудовищни картини за насилията над българското население в Одринско и неговото принудително изселване към Родината-майка. („Историята на Гюмурджинската автономия“, „Разорението на тракийските българи през 1913 г.“; издадената и на френски език книга „Документи за противобългарските действия на сръбските и гръцките власти в Македония през 1912 – 1913“; „Македония в образи“; „Материали за освободителното движение“).

Българските учени отдадоха почит към делото на академик Любомир Милетич и кръстиха един от носовете на остров Гринуич Южни Шетландски острови – нос „Милетич“. Защото не могат да се забравят неговите думи: „За България искам аз..., искам... – Добро!“.

Д-Р АЛЕКСИ ХРИСТОВ: ПОД ЗНАКА НА ХИПОКРАТА ДО ПОСЛЕДЕН ДЪХ

Доц. д-р Добрин Паскалев, дм,
доц. д-р Диана Петкова, дм,
Медицински университет
„Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна

През настоящата година се навършиха 100 години от смъртта на д-р Алекси Христов (1849-1913), една от най-светлите личности в историята на родната медицина, известен възрожденски лекар и първостроител на българското здравеопазване след Освобождението. Той е роден в Габрово през 1849 г. Неговата майка, Иванка Петрова Палаузова е братова дъщеря на Никола Стефанов Палаузов (ок.1776-1853), виден деец на българското Възраждане, щедър дарител и горещ радетел за светско образование в поробена България. Никола Палаузов е близък съратник на Васил Априлов (1789-1849) и с готовност откликва на неговото родолюбиво предложение да станат спомоществатели за построяване, оборудване и издръжка на Габровското взаимно училище (1835), превърнало се по-късно в прочутата Априловска гимназия. С тяхна помощ през 1840 г. в сградата се урежда първата в България училищна и обществена библиотека.

Още в детска възраст Алекси Христов е изпратен при вуйчо си Никола Палаузов в Одеса, където през 1869 г. завършва Втора одеска гимназия. Продължава образованието си в Новорусийския университет на същия град, но после се прехвърля в Москва, където се дипломира като лекар в Медицинския факултет на Московския университет. По това време декан на Университета е прочутият руски учен проф. Алексей Иванович Полунин (1820-1888), един от основоположниците на патологичната анатомия в Русия, редактор и издател на „Московский врачебный журнал“, в който за първи път на руски език е публикувана прочутата „Клетъчна патология“ на Рудолф Вирхов.

След като завършва медици-

на, младият българин се завръща в родния си град, където става популярен под името „доктор Алекси“. В периода 1874-1877 г. той е лекар на българската община и на Девическото училище в Габрово. По време на Руско-турската освободителна война (1877-1878) д-р Алекси Христов разкрива болница с 250 легла, разположена в Априловската гимназия, както и лазарет в Девическия манастир „Свето Благовещение“ в Габрово. Под негово ръководство като самарянки работят учителки и гражданки от града. През зимата на 1877-1878 г. в болницата, лазарета и десетки габровски къщи са приети повече от 20 хиляди ранени и премръзнали руски офицери, войници и български опълченци. Ежедневно само от отряда, отбраняващ връх Шипка, са докарвани на каруци по 200 ранени и премръзнали бранители на върха.

След Освобождението д-р Алекси Христов е назначен за управител на Първостепенната болница във Велико Търново (1879-1899). За този период от време той успява да издигне лечебното заведение на голяма висота. Проф. Стоян Белинов, основоположник на родната оториноларингология, пише за него:

„След Освобождението на България е назначен за управител – лекар на Търновската първокласна болница, която организира и ѝ създава авторитет, който нямала ни една от първокласните болници в България.“ Проф. Васил Моллов, известен интернист и един от основоположниците на Медицинския факултет в София, отбелязва в своите записки, че авторитетът на д-р Алекси Христов е толкова голям, че „...тогавашният диктатор на България Ст. Стамболов се съветваше само с него и в случай на нужда го викаше в София...“

След избухване на Сръбско-българската война през 1885 г. д-р Алекси Христов е призован с целия си персонал от Габрово в Александровската болница в София. За броени дни опитният администратор преустройва цивилното здравно заведение във военна болница, към която се насочва основният поток от ранени и болни войници.

На 11.07.1901 г. д-р Алекси Христов е назначен за управител на Александровската болница в София, на който пост остава до 17.01.1904 г. За този кратък период от време той предприема и осъществява редица важни начи-

нания: прокарва електрическо осветление, парно отопление и постоянен тръбопровод; започва строеж на физиотерапевтично отделение и е монтиран първият рентгенов апарат в България през 1903 г. За нуждите на рентгеновата диагностика той посочва за специализация в Германия д-р Васил Моллов (по-късно професор), който след завръщането си слага началото на съвременната рентгенология в България.

През 1908 г. д-р Алекси Христов става член на Върховния медицински съвет и остава на тази почетна длъжност до 1912 г. След пенсионирането си през 1904 г. той продължава да работи като лекар на частна практика. Истински родолюбец, д-р Алекси Христов взема участие като доброволец в Балканската война. В началото на 1913 г. сред турските пленници в Пазарджик избухва опасна епидемия с голяма смъртност, която застрашава и цивилното население. Лекарят – ветеран, сам пожелава да бъде изпратен на място, като се мотивира, че изпълнява лекарски и граждански дълг, както и „...да не пострада някой млад колега“. Пристигайки в Пазарджик, д-р Алекси Христов своевременно диагностицира заболяването като петнист тиф и предприема всички необходими мерки за ограничаване и ликвидиране на смъртоносната инфекция. Изпълнил своя лекарски и човешки дълг, сам заразен от петнист тиф, той умира на 8.03.1913 г. в София.

Д-р Алекси Христов е женен за Радка Добрева Цанкова от Габрово. Семейството има пет деца. Единият от синовете, доц. д-р Никола Алексиев (1877-1912) е първият български академичен експериментален психолог, уче-

продължава на стр. 8

продължение от стр. 7

ник на Вундт и основател на първата психологическа лаборатория в Софийския университет през 1905 г. Загива на 4.11.1912 г. като доброволец при укрепленето Кестеник, недалеч от Чаталджа, Турция, по време на Балкан-

ската война. Друг от синовете е проф. д-р Владимир Алексиев (1879-1948), класик на българската вътрешна медицина и фармакология. Той е един от пионерите на клиничната фармакология у нас, като създава множество оригинални лекарства за лечение на сепсиса и белодробни-

те инфекции в предантибиотичната ера. Третият син на семейството, Васил Алексиев, е предприемач. Една от дъщерите на д-р Алекси Христов, Ивана (1880-1960), е омъжена за големия наш финансист и banker Иван Буров (1873-1939), брат на известния Атанас Буров. Другата дъще-

ря – Мара, създава семейство с д-р Никола Златин, юрист, фабрикант и banker.

Къщата и кабинетът на д-р Алекси Христов в София са били на бул. „Патриарх Евтимий“ №21, където през 40-те години на миналия век неговите наследници построяват жилищна кооперация.

Кратката научна и приложна дейност на рано загиналия в Първата световна война талантлив учен д-р Стайко Стайков (1882-1915), главен асистент в Дирекция на метеорологията и Централния метеорологичен (и сеизмологичен) институт, е основополагаща за метеорологията, климатологията и сеизмологията в България и е довела до значителната му международна научна известност.

Стайко Димитров Стайков е роден на 23.10.1882 г. в гр. Стрелча в образована и патриотична фамилия. Дядо му, свещеник в Стрелча, е оставил няколко преписа на черковно-богослужбни книги. Баща му, Димитър Стайков, е завършил лицей на Йоаким Груев в Пловдив и бил учител и кмет на Стрелча, а по-късно и главен учител на всички училища и пръв директор на Панагюрската гимназия. Бил е секретар на революционния комитет, основан от Георги Бенковски, и е участвал активно в подготовката и в сраженията на Априлското въстание. Майката на Стайков била дъщеря на видния стрелчанин Ангел Балтов и сестра на депутата от Оборище Иван Балтов. След Освобождението семейството се преселва в Пазарджик и баща му открива печатница. Той бил избран за член на Окръжния съвет и председател на комисия към него. През управлението на Стамболов бил инквизиран около 15 месеца заедно с Петко Каравелов, заболява тежко и умира само на 38 години. Майката останала сама с пет малолетни деца и последвали трудни години. Все пак Стайко Стайков завършва основното и петокласното училище в Пазарджик.

Семейството се премества по-късно в София при по-големия брат на Стайко – Иван, който работел в Централната метеорологична станция (ЦМС). През

1900 г. Стайко завършва с отличие гимназия и скоро е назначен в ЦМС на мястото на брат му, който постъпва в Университета. Наред със служебните си задължения и изучаването на специална литература Стайко посещавал лекции по физика и математика в Университета, усилено учел чужди езици и скоро станал един от най-подготвените метеоролози. Успехите не закъснели. По повод на 100-те години от рождението на Ст. Стайков, Ст. Лингова (1983) указва в първите книжки на Бюлетина на Дружеството на физиките в България и на сп. „Хидрология и метеорология“, че през 1904 г. в немското метеорологично списание излиза и първата му научна публикация „Едно ново атмосферно смущение“. До 1906 г. последвали още 4 негови статии по атмосферна оптика в същото списание.

Важно значение за научното израстване на Ст. Стайков има престоят му в Германия, където продължил обучението си. Той заминал за Германия за първи път през 1907 г., за да постъпи в Берлинския университет, но не след дълго се връща поради липса на средства. Скоро след това Стайков спечелил конкурс за стипендия по метеорология на Министерството на търговията и земеделието и продължил следването си в Берлин. Слушал лекции по физика, математика, геофизика и метеорология. Трудолюбивото, отличната подготовка и талан-

тът превърнали студентските години на младия българин в успешен творчески период за него като учен. Според Лингова, „...до 1912 г., когато завършва висшето си образование, той отпечатва 8 научни статии в немското списание *Meteorologische Zeitschrift*, във Физико-математическото списание и в италианско списание за сеизмология“. Отличната теоретична подготовка като метеоролог му дава възможност само две години след това (1914) - на 32 години, да подготви и блестящо да защити в Берлин докторска дисертация на тема „Принос в климатологията на България – разпределение на температурата“. Отпечатана в Берлин, тя е „цитирана нашироко в чужбина и у нас“ (Лингова). Това личи и от факта, че след защитата „той е поканен за асистент в Метеорологичния институт в Потсдам. Частни дружества и компании му предлагали доходна работа, но той отказва“, защото искал „да бъде максимално полезен на своето отечество“.

През 1914 г. д-р Ст. Стайков се завръща в България и последователно бил назначен като докладчик, асистент и главен асистент в ЦМС. Младият учен започва плодотворна творческа дейност и до 1915 г. написва общо 25 научни работи (7 в ръкопис) в известни немски и италиански списания, в списания на БАН и на Физико-математическото дружество. Той е най-извест-

тен с трудовете си по климатология, най-крупен от които е докторската му дисертация. Част от изследванията му са били по проблеми от физиката на атмосферата - оптични явления, акустика и оптика, както и по сеизмология. Бил автор и на приложни разработки: през 1905 и 1912 г. инсталирал първите у нас три сеизмографа – система *Omori-Bosch*; разработил е модел на клетка за метеорологични наблюдения, наречена на негово име и внедрена в станциите; работи по оптимизация на мрежата от станции, регистриращи акустични явления в атмосферата и др.

Въпреки много краткия си живот – само 33 години, д-р Ст. Стайков оставя забележима следа в науката. Признание за това било и избирането му за действителен член на Метеорологичното дружество на Германия. Той е първият наш метеоролог с голяма известност извън границите на България. Видна личност е не само за нашата наука, но и за страната ни, тъй като освен забележителен творец той е пример и за родолюбие. След избухване на войната в Европа Ст. Стайков е мобилизиран през 1915 г. Лингова (1983) пише, че „в писмо от фронта той съжалева за незавършените работи, започнати от него. На 3.11.1915 г. д-р Ст. Стайков загива в сражение край село Костурино, Струмишко. Бойните му другари издигнали на гроба му малък паметник. Научният свят отбелязал смъртта на талантливия млад български учен, който на 33 години си извоюва световна известност.“ Така, напълно в унисон с фамилната черта, само година след достигане на най-висшата за времето си научна степен, д-р Стайко Стайков дава най-категоричното доказателство за голямото си родолюбие, поднасяйки живота си пред олтара на Отечеството.

ПОРТРЕТИ ОТ XX ВЕК

ПРОФ. БОРИС КИТАНОВ – ЗА ОБЩОТО МЕЖДУ БАСТУНА И БОТАНИКАТА

Стефка Китанова,
Институт за гората – БАН

Какво е общото между бастуна и ботаниката? Някой ще каже „първата буква“. Но си представете собственикът на бастуна (не кой да е, а акад. Иван Урумов) да заплашва прескочилия оградата на цветната му градинка младеж. А младежът, прималел от ужас, да му задава въпроси за латинските имена на растенията! За младия Борис Китанов тази среща е вероятно от ключово значение за окончателния избор на ботаниката като кариера. И то не заради бастуна, а заради притежателя му. За-

щото след почерпката и разговора за това, откъде познава расте-

нията, следва сътрудничество до края на живота на Урумов. Той въ-

продължава на стр. 9

продължение от стр. 8

изучаването на природата, непрекъснато обикаля страната да събира материали и чете. Дори публикува първите си научни и научно-популярни статии.

След едногодишна специализация в Полша учителства известно време и изкарва военната си служба. През 1942 г. става асистент на проф. Н. Стоянов в Катедрата по систематика на растенията и растителна география във Физико-математическия факултет на Софийския университет. И следва логиката на една научна кариера – доцент (1951), професор (1952), ръководител на катедра (1962-1977), декан на Биологическия факултет (1964-1969). През това време е и гост-профе-

сор в Скопския университет, като помага за организирането му. А в Университета в Хавана поставя основите на преподаването на ботаника за агрономи. За известно време е и директор на Ботаническата градина на БАН (1957-1962), без това да пречи на преподаването му.

Основните дисциплини, по които е чел лекции, са: анатомия и морфология на растенията, систематика на растенията, растителна география. Лекциите му са били добре организирани, спокойни, без излишни обяснения и подробности.

Контактите му със студентите не се ограничават само в залата или лабораторията. По време на обиколките с тях из страната ги занимавал с разкази за пътешестви-

ята си из Родопите и Пирин, Боздаг (Гърция), Сиера Маестра (Куба), Проклетия (Албания), остров Тасос, провинция Юнан (Китай), Къмгън (Корея)... За срещите си с бенгалски тигър и разгневени слонове, с мечка стръвница, за нощите под открито небе или в някоя изоставена кариера. И още за опасностите и неизвестностите на непознатите и познатите пещери, за Елбрус и Брокенското явление.

С грижа и отговорност към студентите Борис Китанов, понякога съвместно с колеги, подготвя определителни таблици за упражненията, ръководства и учебници по ботаника и др.

Основните му публикации са в областта на флористиката и той е съавтор на няколко „Флори“ – на Витоша, на Добруджа, на Пирин,

на България. Неговият огромен хербарен материал и досега е в хербариума на Биологическия факултет на Софийския университет. Има също така многобройни научни разработки по таксономия, фитогеография, палеоботаника, биобиблиография и др. И да не забравяме научно-популярните статии и книги, включително и многоезичен ботанически речник, чиято бройка е трудно да се установи точно.

Страстта към науката и към ботаниката, запалена с бастуна на млади години, не го напуска дори и след като е прехвърлил 80-те години. И първото открито от него ново за науката растение е наречено на проф. Урумов: *Acer heldreichii* var. *Urumovii* (планински явор сорт урумовий).

ЗА ПРИНОСИТЕ НА ЕВГЕНИЙ К. ТОДОРОВ В ХУМАНИТАРИСТИКАТА

Проф. дин Валентин Ангелов

Времето е неумолим съдник. То погребва имената на конюнктурни личности, но отрежда безсмъртие за онези, оставили ценни научни приноси, отстоявали морални, граждански и идейни ценности. Евгений Константинов Теодоров (1903–1980) е сред тази втора поредица от български хуманитаристи. Необвързан с политическа партия, чужд на партизанските пристрастия в едно трудно време (годините на войната и на социалистическия период), той се отличава с принципна позиция в живота и науката, с достойно поведение на гражданин и учен.

Става дума за значима личност в нашата наука, която респектира с оригиналните си приноси, с огромната си ерудиция, с великолепно познаване на древни и нови езици, с интердисциплинарното и аналитичното си мислене, с широтата и дълбочината на знанията си, със силата на теоретичните изводи и обобщения.

Произхожда от семейство на учители, възрожденци по дух. Дядо му Теодор Димитров е бил съратник на Петко Р. Славейков в борбата за независима от Цариградската патриаршия българска национална църква. Баща му (кръщелник на П. Р. Славейков) е художник, завършил Художествената академия с първия ѝ випуск. Като преподавател по рисуване е и активен общественик. Майка му в младите си години е била солистка в хор „Гусла“, ръководен от Добри Христов.

Пътят на Евгений Теодоров в нашата култура започва със значимо събитие: Едва 20-годишен той основава сп. „Модерно изкуство“ (Варна, 1923 г.) като отговор на традиционализма в литерату-

рата и с амбицията за обновление на българското изкуство. Превежда Александър Блок, Сергей Есенин, Иля Еренбург, пише очерци за Едгар Алън По и Блок, привлича като сътрудници Теодор Траянов, Людмил Стоянов, Николай Ракитин, Иван Радославов, художника Борис Георгиев и др. Неравният му житейски и творчески път започва със завършването на нелюбимото Висше търговско училище във Варна. След това, като се издържа сам, завършва немска филология в Софийския университет. От 1933 г. е стипендиант на фондация „Александър фон Хумболт“ и студент в Мюнхенския университет, където успешно защитава дисертация, посветена на немските влияния върху творчеството на Пенчо Славейков. Идват години на учителстване. Той е главен ръководител на стажантите по немски език в Стажантския институт към Трета мъжка образователска работа във Висшето училище за физкултура (от 1947) и в Държавната политехника (от 1953).

Творческите приноси на Теодоров са в няколко основни области на знанието: германистика, фолклористика, етнология и тракология. Като германист той публикува монография върху

преводите на Пенчо Славейков на немски поети – първата книга у нас, посветена на проблеми на превода на художествена литература, където се посочват обективни критерии, на които преводачът трябва да се подчинява. Интересен принос е монографията му за някои аспекти в творчеството на Хайнрих фон Клайст. Евг. Теодоров публикува изследвания върху фонетични и синтактични проблеми, но най-значимият му труд е „Граматика на немския език“ – първата граматика у нас, написана в съпоставка с българския език. Издава и четири учебника по немски език за български ученици и студенти. Като преподавател във ВИФ посвещава усилия за проучване на проблеми на спорта в исторически контекст. Разкрива социалната основа на спортната култура в средновековното българско общество. Изследва старобългарските игри и състезания, отразени в юнашките и хайдушки народни песни (надбягване с коне, борба с мечки, стрелба с лък, плуване, юмручен бой, хвърляне на копие) – разработки, нямащи нито предшественици, нито последователи, защото изискват огромна ерудиция, каквато Евг. Теодоров притежаваше.

Най-значими са приносите му

във фолклористиката. Сред широката регистър от изследвания в тази област централно място заема фундаменталният му труд „Древнотракийско наследство в българския фолклор“ (1972; 1999). За първи път е приведен обилен фактически материал, разкриващ пряко тракийско наследство в наши народни обичаи и обреди. Евгений Теодоров доказва, че Херос не е бог, а сакрализиран и героизиран прагед. За многостранната осведоменост на Евг. Теодоров съдим и по приносите му в сравнителната фолклористика (възможна върху филологически, етнографски, фолклорни, исторически, културологични познания). Важен принос на Теодоров са „песенните разкопки“ – проучване на исторически наслагалите се съдържателно семантични пластове в народния ни епос. Освен задълбочен анализ на песните за Крали Марко, Евгений Теодоров ни остави реставрирания цялостен песенен цикъл за Крали Марко – героичния епос на българския народ. Той е сред първите наши учени, проявили интерес към алиантите в Североизточна България, в чийто фолклор той открива съхранени следи от прабългарското културно наследство. Ако разгърнем непубликуваните материали от личния му архив, ще открием не по-малко интригуващи разработки, между тях и тази за Святогор богатыр, руският аналог на Крали Марко.

И ако днес трябва да изградим един, поне въображаем пантеон на българските хуманитаристи, Евгений К. Теодоров ще има достойно място в него. Неговите научни приноси са с непреходно значение, образец за младото поколение.

Списание „НАУКА“ се публикува от началото на 2011 г. в сайта на
НАЦИОНАЛНАТА МРЕЖА ОТ ВИРТУАЛНИ БИБЛИОТЕКИ
на адрес: <http://www.bvu-bg.eu/nmvb/index.php?Clip=nauka>

ПРОФ. Д-Р РАЗУМ АНДРЕЙЧИН – ИЗТЪКНАТ ПРЕДСТАВИТЕЛ НА ПРИЛОЖНАТА ФИЗИКА У НАС

Доц. Крум Коленцов,
секция „Физика“ към СУБ

Първият щатен сътрудник на създадения през 1946 г. Физически институт при БАН е физикът д-р Разум Андрейчин (1911-1997). От следващата година той е ст.н.с. в единствената Секция по физика на твърдото тяло, като за периода 1952-1957 г. е зам.-директор на института. От 1963 г. той става професор, а от 1973 г. е зав. секция в Института по физика на твърдото тяло (ИФТТ).

Роден е в Габрово в учителско семейство. След завършване с отличие на известната Априловска гимназия следва физика във Физико-математическия факултет (ФМФ) на Софийския университет, която завършва през уч. 1932/1933 г. Още като студент проявява интерес към научни изследвания, първоначално в областта на метеорологията и магнетизма, а по-късно – по проблеми от астрономията. Първата си научна работа – върху дневния ход на валежите в София, написва през 1935 г., когато е стажант учител.

През 1937 г. Разум Андрейчин става асистент в катедра „Опитна физика“ във ФМФ на СУ. По-късно става аспирант на проф. Георги Наджаков по проблеми в областта на фотоелектричните явления. Разум Андрейчин е вторият физик, защитил докторска дисертация по физика в България (1940) след Любомир Кръстанов, и първият физик с докторска дисертация в областта на опитната физика. През 1941 г. д-р Разум Андрейчин става асистент в Катедрата по астрономия и участва в написване на гимназиалния учебник по астрономия, претърпял пет издания. Бил е преподавател и ръководител на катедра „Физика“ във Висшето техническо училище в Русе (1947-1949) и на катедра „Физика“ във ВМЕИ – Габрово (1974–1978).

Проф. Андрейчин беше радетел за непосредствена връзка на физиката с техниката, индустрия-

та и селското стопанство (основател и директор е на Централната агрофизическа лаборатория при Академията за селскостопански науки през периода 1963-1967 г.). Най-съществени са приносите от неговата научноизследователска и научно-приложна дейност в областта на физиката на твърдото тяло – фотоелектрични и фотоволтаични явления в диелектрици и полупроводници. През периода 1967–1974 г. изобретателската му дейност е свързана със създаване на полупроводникови прибори, главно фотосъпротивления. Изобретените фоторезистори намират приложение в схеми за регистрация на светлинно лъчение, както и за измерване на интензитета и спектрален състав на излъчването. След 60-те години на ХХ век голям дял от научната и приложна дейност на проф. д-р Разум Андрейчин е свързана с получаване, изследване и приложение на аморфни стъклообразни халогенидни полупроводници – област, в която работят световно известни учени.

Проф. д-р Разум Андрейчин е автор и съавтор на над 150 научни статии, публикувани в наши и чуждестранни списания и в сборници на научни прояви у нас и в

чужбина, на два нови физични ефекта и три изобретения, на над 200 научнопопулярни статии и обзори, на 13 учебника, учебни пособия и научно-популярни книги.

Забележима е научно-организационната, експертна и консултантска дейност на проф. д-р Разум Андрейчин, който е и съосновател на научно-приложните организации по светлотехника и колориметрия. Един от инициаторите е за създаване през 1964 г. на Комисия по осветление, която през 1967 г. е приета за редовен член на Международната комисия по осветление със седалище във Вашингтон, САЩ, а по-късно във Виена, Австрия. Проф. д-р Разум Андрейчин е бил член на нейни технически комитети при подготовка и разработка на документи по фотометрия и ултравиолетово лъчение, които по-късно стават стандарти в отделните страни.

През 1980 г. проф. д-р Разум Андрейчин и н.с. Тодор Кехлибаров от ИФТТ – БАН създадоха група „Цвят и оптични измервания“, която от 1994 г. се преименува в група „Цвят“ – България – сдружение с идеална цел, обединяващо специалисти от различни профили, работещи в различни об-

ласти на колориметрията. Израз на признателност към заслугите му беше Националният семинар „Цвят и образование“, посветен на 100-годишнината от рождението на основателя на групата проф. д-р Разум Андрейчин (2011).

Проф. Андрейчин участваше в редакционните колегии на изданото в Холандия научно списание „Journal of Electrostatics“ и на нашето научно-популярно списание „Космос“, в научни съвети и в ръководството на печатния орган на Българското физико-математическо дружество.

Той беше силно привързан към природата и голяма част от свободното си време прекарваше сред планинската красота. Беше забележителен фотолюбител, разполагаше с голям брой най-качествени за времето си фотоапарати и сам проявяваше и изготвяше снимките от заснетите природни и планински обекти.

С него можеше да се водят интересни разговори по различни направления на експерименталната и приложна физика по време на научни конференции у нас и в чужбина. Такива разговори подпомогнаха организирането и създаването на цеха по просветлена оптика през 60-те години на миналия век в Оптико-механичния завод – София. Той помогна за включване в различни области на физиката и техниката на голям брой специалисти от БАН и за тяхното утвърждаване като изследователи и приложници.

За своята многостранна дейност при създаване, укрепване и развитие на физиката на диелектрици и полупроводници, агрофизиката, фотометрията, колориметрията и др. проф. д-р Разум Андрейчин беше отличен с редица юбилейни медала, ордени и отличия. На негово име е поставена паметна плоча пред аудитория 2701 на Техническия университет – Габрово (2004).

ПРОФ. ТОДОР НИКОЛОВ: НА БЪЛГАРСКАТА БИОХИМИЯ В СРЕДАТА...

Стефка Китанова
Институт за гората – БАН

Сигурно не е било лесно за родения през 1923 г. в Русе младеж да завърши II мъжка гимназия в София. И още по-трудно вероятно е било завършването на два факултета на Софийския университет – Медицинския (1946) и Химическия (1952). А по време на второто следване е редовен асистент по биохимия в новосъздадената Катедра по биохимия при Медицинския факултет. И през 1958 г. защитава първата си дисертация, а три години след това става доцент по биохимия в същата катедра. Следва специализация в Париж в областта на ензимологията и имунохимията – в Института „Пастьор“ при Пиер Грабар. След краткосрочни научни посещения в институти в Будапеща, Москва, Прага, Лондон и др. започва лекционен курс по биохимия като хоноруван преподавател в Биологическия факултет на СУ. През 1965 г. при основаването на Катедрата по биохимия в него Т. Николов е избран за професор и до пенсионирането си през 1988 г. е неин

ръководител.

От 1967 г. до 1972 г. той е и декан на Биологическия факултет, а през периода 1967-1972 г. – зам.-ректор на Софийския университет. В биографията му като ръководител са още Центърът по биотехнология (СУ), Секцията по ензимология (Институт по микробиология – БАН), Катедрата по биохимия (Висш медицински институт – ВМИ).

Т. Николов е представител на средното поколение биохимици у нас и е учен с широка международна известност в областта на

биохимията, ензимологията и имунологията. Негова е заслугата за подготовката на първите български биохимици и популяризирането на биотехнологията у нас. Участията му в престижни международни форуми от Улан Батор (Монголия) до Мериленд (САЩ), през Париж и Букурещ, му донасят славата на ерудиран учен и популяризатор на научни знания и постижения. Той е и отличен университетски преподавател – изнасял е лекции по биохимия и в Университета в Триполи (Либия). Членувал е в Управителния съвет на

Института по образованието в Хамбург (към ЮНЕСКО), Нюйоркската академия на науките и Френското биологично дружество.

У нас Т. Николов е член-основател на секция „Биохимия“ на Съюза на научните работници (сега СУБ), член на ръководството ѝ от 1959 г. и по-късно неин председател (1963-1981). Той е представлявал българските биохимици на форумите на Федерацията на Европейските биохимични дружества (ФЕБД) и подписва акта за присъединяването на Българското биохимично дружество към тях през 1964 г. Бил е председател на организационния комитет при провеждането на VII конгрес на ФЕБД във Варна през 1971 г. По-късно е и председател на Изпълнителния комитет на организацията и негов член. Той е в основата на провеждането на няколко конгреса на българските биохимици и биофизици.

Основните му публикации са

продължение от стр. 10

в областта на ензимологията, имунохимията, биохимията – те са над 130. Над неговите учебници по биохимия са залягали поколения студенти по фармация, биология, биохимия, аз също съм учила по тях... Курсовете му по би-

охимия, ензимология и др. са слушали също поколения фармацевти, медици, биолози, биотехнолози, химици и др. И не само студенти – неговите научно-популярни беседи са посещавани от лекари, учители, ученици – не само в София, а и в други градове на страната.

Цялостната му дейност е високо оценена – носител е на званието „Заслужил деятел на науката“, на няколко ордени, между които „Кирил и Методий“ – II и I степен, на медали, университетски отличия (Почетен знак със синя лента на СУ „Св. Кл. Охридски“ и др.), почетни значки и др.

Проф. Тодор Николов ни напусна след кратко боледуване на 19 февруари 2003 г. До последните си дни той беше активна творческа личност, която остави като учен и преподавател трайни следи в развитието на съвременната биохимия и биотехнология у нас.

Дългогодишният член на секция „Ветеринарна медицина и животновъдни науки“ към Съюза на учените в България и негов Почетен член проф. д-р Борис Ефтимов (1912 – 2011) е завършил ветеринарна медицина в София (1936). Специализирал е общо животновъдство и птицевъдство в Германия (1936–1937). Пионер е на изкуственото осеменяване в България и популяризатор на новия метод из цялата страна. Негово дело е и първият пункт за изкуствено осеменяване на говеда (открит през есента на 1938 г.) и за овце в с. Долна баня – Ихтиманско (1939).

Научната му кариера започва с назначаването му за асистент в Катедрата по хранене, хигиена и развъждане на домашните животни във Ветеринарномедицинския факултет (1939). До 31.12.1947 г. той активно участва в дискусии, спорове, редактиране на изложения и научни доклади в защита на становището си за необходимостта от разкриване на Зоотехнически факултет към Селскостопанския институт. Целта е подготовка на зоотехнически кадри с висше образование. След откриването му той е един от петимата членове на Факултетния съвет и несменяем научен секретар в продължение на 15 години. През най-тежкия и отговорен период за организирането и укрепването на Зоотехнически факултет е бил 5 години зам.-декан (1956–1960), като същевременно е завеждал Катедрата по хигиена, хранене и развъждане на домашните животни във Ветеринарномедицинския факултет (1949–1954). През 1948 г., когато е хабилитиран за доцент във ВМФ, той разкрива и оглавява катедрата „Генетика и развъждане“ към Зоологическия факултет и остава на този пост в продъл-

ПРОФ. Д-Р БОРИС ПЕТРОВ ЕФТИМОВ – ПИОНЕР НА ИЗКУСТВЕНОТО ОСЕМЕНЯВАНЕ ПРИ ГОВЕДАТА В БЪЛГАРИЯ

Проф. д-р Димитринка Качева,
председател на секция „Ветеринарна медицина
и животновъдни науки“ към СУБ

жение на 30 години - до пенсионирането си (1978). През 1960 г. е избран за професор в Зоотехнически факултет.

По време на най-тежките за генетиката години – Лисенковският период, доцент Ефтимов се осмелява да преподава т.нар. „формална генетика“ и е заплашен с обледяване. Въпреки всичко, той отстоява научните си принципи и под негово ръководство израстват научни кадри, възприели истинското учение – Менделизма, като основа на съвременната генетика.

Широките му научни интереси обхващат няколко направления: генетика, развъждане, хранене и зоохигиена. Висока оценка на научната си дейност получава в Италия – член-кореспондент на Италианската птицевъдна академия (през 1997 г. е поканен като гост на поредния ѝ конгрес).

До пенсионирането си през 1978 г. проф. Ефтимов завежда катедра „Генетика и развъждане“. Като преподавател беше увлекателен и ерудиран лектор; отношението му към студентите бе колегиално и справедливо. Със сът-

рудниците си бе толерантен и внимателен, винаги открит за новото в науката. Един от малкото научни ръководители, които не натрапват името си като първи автор в научните публикации. Притежаваше рядката дарба да създава микроклимат, при който околните да могат да осъществят най-доброто от себе си. Заслугите му за изграждане на научно-преподавателски кадри са особено големи – бил е рецензент за хабилитиране на осем професори, 19 доценти, 15 старши научни сътрудници, 25 доктори. Бил е научен ръководител на 8 аспиранти. Автор и съавтор е на 8 книги и популярни брошури. Има 580 научни и научно-популярни труда и статии в 35 ежедневници, списания и научни годишници и издания.

Бил е автор и отговорник-координатор към СА на диференцирани методи за проучване и използване на хетерозиса в животновъдството (1960–1965). През периода 1968–1975 г. ръководи колектив за поддържане и усъвършенстване на линиите 5А и 6Е от породата легхорн и създаване

на синтетична линия при кръстосването на двете. Новата линия се отличава с висока яйценосливост и издръжливост.

Едновременно с преподавателската и научна дейност проф. Ефтимов развива и обширна административно-организационна дейност. Като член на Съюза на научните работници в България (СНРБ) от 1945 г. и дългогодишен негов научен секретар има неограничени заслуги за укрепването и развитието на съюза. Съдейства за решаването на редица организационни проблеми, особено в МДУ „Фредерик Жолио-Кюри“; бил е председател на Научния съвет на Центъра за научноизследователска и внедрителска дейност към СНРБ (1960–1970).

Проф. Б. Ефтимов е бил член на научните съвети по птицевъдство, по животновъдство; на Научния съвет на Института по имунология, биология и изкуствено развъждане (ИБИР); на Националния съвет на дружество „Знание“ и председател на секция „Биологични и селскостопански науки“ (1953–1975). В продължение на 25 години (1960–1985) е отговорник-координатор към Селскостопанската академия за всички научни програми и методи за направление на породообразователния процес в животновъдството.

Проф. Ефтимов е бил и член на редакционните колективи на сп. „Генетика“ - издание на БАН, сп. „Животновъдство и ветеринарно дело“, сп. „Научен живот“ - орган на СНРБ (1960–1978).

Като човек беше изключително великодушен, силен и духовит. Вярваше много в хората и обичаше семейството и приятелите си безрезервно. Освен с научната си и преподавателска дейност той остави светли следи сред приятели, близки, колеги и сътрудници.

Проф. д-р Гено Малчев Генов, д-р, е роден през 1922 г. в гр. Стара Загора. Средното си образование получава в родния град, а през 1947 г. – висше по хуманна медицина в София. Още като студент проявява подчертан интерес към научноизследователската и експериментална работа и под ръководството на проф. Вл. Алексиев и чл.-кор. проф. д-р П. Николов написва оригинална дипломна работа върху антималярийно действие на някои растения.

Лекарската си практика започва по разпределение в Опитната противомаларична станция в Петрич, където за първи път внедрява у нас радикалното противомаларийно лечение с препарати,

ВИДНИЯТ БЪЛГАРСКИ ПАЗИТОЛОГ ПРОФ. Д-Р ГЕНО ГЕНОВ

Доц. д-р Виолина Г. Боева–Бангъзова, д-р,
секция „Медицински науки“ към СУБ

които унищожават половите форми на маларийните паразити. В резултат на този нов метод е постигнато масово снижаване на маларията в райони и свеждането ѝ до единични случаи. В края на 1948 г. е назначен за научен сът-

рудник паразитолог в Дирекцията на институтите за народно здраве в София, където за първи път създава у нас специализирана Лаборатория по медицинска хелминтология.

През 1951 г. Г. М. Генов е из-

бран за преподавател по медицинска паразитология в новосъздадения ИСУЛ, а през следващата 1952 г. е хабилитиран като ст.н.с II ст. (доцент) в Научния институт по епидемиология и микробиология (НИЕМ). От 1965 г. е доцент в ИСУЛ, където създава Централна лаборатория по медицинска паразитология и тропически паразитни болести. Работи в тясна колаборация с изтъкнатите клиницисти: акад. Т. Ташев, проф. Бр. Братанов, проф. В. Недкова, проф. В. Петков и мн. др. Защитават докторска дисертация през 1974 г. върху епидемиологията на най-важните хелминтози (паразитни

продължава на стр. 12

продължение от стр. 11

червеи – бел. ред.) сред населението на България, а по-късно като професор (1976) е ръководител на новосформираната Катедра по медицинска паразитология и тропическа медицина в Научния институт по заразни и паразитни болести (НИЗПБ) при Медицинска академия до пенсионирането си.

Проф. д-р Г. Генов е възпитаник на руската хелминтологична школа и лично на световноизвестния академик К. И. Скрябин. Специализирал е, работил и поддържал творчески контакти със сродни институти от много страни. Ценен и уважаван, той е назначен за главен републикански специалист на здравното министерство по медицинска паразитология в продължение на 13 години. Известен е като отличен педагог и преподавател. У нас е считан за пионер на следдипломното обучение на лекарите, посветили се на медицинската паразитология. Той създава наша оригинална учебна програма за 4-годишна специализация по медицинска паразитология.

Системно провежданата учебна и организационно-методична

дейност под ръководството на проф. Г. Генов и неговите сътрудници е допринесла за повишаване на професионалната квалификация на паразитолозите и лекарите от „предния фронт“. В резултат в края на 1987 г. са постигнати: изкореняване на хилядолетната ендемична малария от страната през 1965 г.; ликвидиране на свинската тения по хората; снижаване от 3 до 5 пъти на всички масови паразитни заболявания сред населението: ентеробиоза, аскаридоза, трихоцефалоза, хименолепидоза, тениаринхоза, ехинококоза и др.; съставяне и публикуване на български и английски език съвременна епидемиологична класификация на паразитните болести в света.

Проф. Г. Генов работи с неотслабващ интерес и неизчерпаема енергия в научното поприще. Научната му продукция възлиза на над 200 научни труда. Публикувани са 12 монографии, 21 учебни помагала за лекари, специалисти и 4 учебника за студенти и колежани.

След пенсионирането си продължава да работи в гр. Стара Загора до 1993 г., където създава Консултативен кабинет по паразит-

ни и тропически болести към Първа поликлиника на ОРБ – Ст. Загора, преподава на студентите – медици и помага за подготовката и израстването на две асистентки по медицинска паразитология.

Над 30 години проф. Г. Генов лекува и консултира ежедневно болни от наши местни и внасяни от чужбина тропически паразитози, ръководейки се от хуманизма, романтизма и с абсолютното безразличие към възнаграждението. Той е бил винаги търсеният, дълбоко уважаван от пациентите лекар-паразитолог и високо ерудирани консултант за колегите си от различни специалности. Допринася за развитието на клиничната паразитология, експерименталната фармакотерапия и създаването на нови противопаразитни лекарства, от които 20 вида внедрява в практиката.

Проф. Генов се отличаваше с богата обща култура – беше одухотворена личност с многостранни интереси. Познаваше и задълбочено се занимаваше с изучаването на българската история, медицинската география и творчеството на българските поети и писатели. Любими стихове му бяха тези по Ст. Михайловски: „Напред!

Целта си не забравяй! /Напред, напред по правия път! /Назад не гледай! /Не оставяй! /Безплодно дните да текат!... /Не чакайте всегда сполука, /но в себе вярвайте всегда - / такваз е земната наука! /Напред, бащи! /Напред деца!”

Обожаваше музиката (класическа и народна) и обичаше да пее на сбирки пред колеги и приятели. Жена му разказваше, че преди смъртта си седнал в леглото и изпял една оперна ария. Живее скромно, не притежаваше кола и вила, но той и семейството му бяха винаги гостоприемни. Вратата на неговия дом беше широко отворена за всеки, който се нуждае от неговия съвет и помощ.

До последния си дъх (умира на 28.VIII. 2006 г.) проф. Г. М. Генов е силно влюбен в специалността си; живее и се възлнува с проблемите на медицинската паразитологична наука и практика. Ето защо неговите ученици, колеги и последователи съвсем заслужено го определят и почитат като *създател на българската школа по медицинска паразитология*. Животът и делото му са пример за всеотдайност и стимул за работа на българските паразитолози.

ЧЛ.-КОР. НИКОЛАЙ НАПЛАТАНОВ – ОСНОВОПОЛОЖНИК НА ТЕОРИЯТА НА АВТОМАТИЧНОТО УПРАВЛЕНИЕ И ТЕХНИЧЕСКАТА КИБЕРНЕТИКА

Лидия Недекова,
Технически университет – София

През април т.г. се навършиха 90 години от рождението и 20 години от кончината на големия български учен, педагог и общественик Николай Делчев Наплатанов (1923-1993), член-кореспондент на БАН, основател на катедра „Промислена автоматика“ и ректор на ТУ – София, дългогодишен ръководител на Института по техническа кибернетика на БАН.

Чл.-кор. Наплатанов е сред най-заслужилите представители на техническите науки в нашата страна. На него принадлежи честта за създаването и развитието в България на едно от най-плодотворните и съвременни направления в техническите науки – Теорията на автоматичното управление и техническата кибернетика, както и свързаните с него многобройни научно-приложни направления. Положено от него преди 50 години начало даде възможност в продължение на десетилетия да се осъществява значителна изследователска дейност и да се подготвят голям брой изследователи, преподаватели и инженери за нуждите на материалното производство и обществената практика. Под неговото ръководство са защитени над четиридесет докторски и кандидатски дисертации от наши и чуждестранни докторанти. Няма български специалист в областта на автоматиката и автоматизираното управление, който в една или друга степен да не е изпитал плодотворното му влияние или на някой от неговите многобройни съратници и ученици. Принципен, възискателен, но едновременно с това и предоставящ творческа свобода на сътрудниците си, той даде голям принос за подготовката на висококвалифицирани кадри в об-

ластта на автоматиката у нас.

Роден е в известното с възрожденските си традиции село Мечка (сега Оборище), Панагюрско. От 1945 г. е студент в Политехническият институт в Ленинград, където през 1952 г. се дипломира с отличие по специалността електроавтоматика. В този институт през годините от 1953 до 1956 е редовен аспирант и защитава кандидатска дисертация по същата специалност.

Преподавателската си дейност чл.-кор. Николай Наплатанов започва през 1952 г. като асистент в Държавната политехника. От 1956 г. и до кончината си той свързва това свое призвание с Висшия машинно-електротехнически институт (ВМЕИ), където последователно е преподавател по автоматично управление на електроавтоматичните системи и теория на автоматичното регулиране, доцент по промишлена автоматика и професор от 1966 г. по теория на ав-

томатичното управление. През 1977 г. е избран за член-кореспондент на БАН. Под негово ръководство катедра „Промислена автоматика“ – над четири десетилетия под различни наименования, играе ключова роля в изследователската дейност и подготовката на кадри по автоматика за нашата страна. В продължение на много години той е председател на Специализирания научен съвет по автоматика и кибернетика. С името му е свързано и успешното развитие на автоматиката и техническата кибернетика в БАН. От 1964 г. до 1978 г. чл.-кор. Наплатанов е директор на Института по техническа кибернетика. В последните години от живота си работи в Централната лаборатория по системи за управление (ЦЛСУ) в академията. Има големи заслуги за развитието на редица нови направления – бионика, техническа кибернетика, кибернетични аспекти на ергономи-

ята и т.н. Участвал е активно в работата на много научни и експертни съвети към Президиума на БАН, бил е главен редактор на списание „Автоматика и изчислителна техника“, отговорен редактор на поредиците „Известия на ИТК“ и „Основи на техническата кибернетика“, както и член на редколегията на списание „Техническа кибернетика“. Вземал е активно участие в работата на много научни съвети на ВУ, БАН и ведомствени институти и организации.

Като председател на Българския национален съвет по автоматично управление, председател на голям брой национални конференции и участник в множество международни научни форуми, той допринесе много за утвърждаването на българската школа в областта на автоматичното и автоматизираното управление. Не може да не се отбележи и неговата активна дейност за популяризиране на постиженията на автоматиката и кибернетиката чрез различни курсове и лекции в цялата страна.

Чл.-кор. Николай Наплатанов остави над 150 научни труда и повече от 20 учебника и учебни пособия в областта на автоматиката, теорията на управлението и техническата кибернетика. Поредицата „Основи на техническата кибернетика“, на която той бе вдъхновител и главен редактор, и досега се използва в учебния процес по теория на управлението.

Със своя живот и дело чл.-кор. Николай Наплатанов остави светла диря в развитието на автоматиката у нас. Неговият пример и научни идеи живеят в работата на многобройните му ученици, съратници и последователи.

ПРОФ. НИКОЛАЙ ПАШОВ И ЕЛЕКТРОННАТА МИКРОСКОПИЯ В БЪЛГАРИЯ

Доц. Крум Коленцов,
секция „Физика“ към СУБ

Проф. Николай Константинов Пашов (1929-2008) беше един от учените приложни физици, благодарение на чиито усилия и творческа активност през средата на ХХ век физиката в България се развива и постига редица успехи в различни нейни направления.

Роден е на 15 септември 1929 г. в София. След завършване на реалния профил на елитната II Софийска мъжка гимназия през 1947 г. той записва и следва специалността „Физика“ във Физико-математическия факултет при Софийския университет. След завършване на специалността през учебната 1952/1953 г. започва активна работа в областта на физиката, която продължава до последния си дъх.

Една година Н. Пашов работи като асистент в катедра „Физика“ на Висшия институт по хранително-вкусова промишленост в Пловдив, а през 1953 г. преминава на работа в Лабораторията по електронна микроскопия в тогавашния Физическия институт (ФИ) при БАН (впоследствие ФИ с АНЕБ). До края на живота си продължава да работи в Института по физика на твърдото тяло „Акад. Г. Наджаков“ – един от двата института, обособили се след разделянето през 1972 г. на ФИ с АНЕБ. В тези институции Николай Пашов е научен секретар (1958–1976) и ръководител на сектор „Електронна микроскопия и електронография“ (1973-1994). След защита през 1987 г. на хабилитационен труд върху някои приложения на електронната микроскопия при изучаване структурата на твърди тела, от 1989 г. заема длъжността професор в ИФТТ–БАН. За няколко го-

дини е гост-изследовател в Института по физика на твърдото тяло и електронната микроскопия при АН на ГДР в гр. Хале.

Първият модерен електронен микроскоп в България е закупен от Държавния комитет за наука и технически прогрес (ДКНТП) от Япония през 1964 г. и е предоставен на ФИ с АНЕБ. Цялостната дейност по използването му за изследване фината структура на материята и с организацията на научното направление „Електронна микроскопия“ се извършва от Николай Пашов, който е радетел за прилагането на методите на електронната микроскопия в областта на микробиологията, физиката, химията и техническите науки.

Николай Пашов беше водещ специалист у нас в областта на електронната микроскопия и електронографията. Научните му приноси са в областта на електронно-микроскопски изследвания на химични съединения като алуминиев хидрат, магнезиев сулфат, магнезиев и цинков оксид; на реалната структура и ра-

диационни дефекти в различни типове кристали; на тънки метални и полупроводникови слоеве; на дисперсни системи, вкл. прах в атмосферата, както и в микробиологията и вирусологията. Многобройни са неговите анализи и експертизи в различни области на индустрията. Бил е ръководител на две докторски дисертации у нас и консултант на три докторски дисертации у нас и в чужбина.

Проф. Николай Пашов е автор и съавтор на над 70 научни публикации в наши и международни списания, на над 30 научно-популярни статии и на монографията „Електронна микроскопия“ (1961). Научните му публикации са цитирани многократно в научни статии и монографии. Съставител е на Руско-български политехнически речник (1976) и на справочника „Физико-математическа секция на Съюза на научните работници в България. Информация за дейността на секцията и нейните членове“ (1984).

Проф. Николай Пашов се ползваше с голям авторитет сред на-

учната общност у нас и в чужбина. Членуваше и заемаше редица ръководни длъжности в наши и международни научни организации: Националният комитет по електронна микроскопия при БАН, Съюза за защита на природата в България, Европейския физически съюз, НС на Международния център по електронна микроскопия в гр. Хале, ГДР и др.

Проф. Николай Пашов беше член на Съюза на научните работници в България (СНРБ) от 1962 г. и десет години член на ръководството на Физико-математическата секция към съюза, вкл. един мандат – неин председател. През 1981 г. беше отличен със Златна значка на СНРБ (днешния Съюз на учените в България).

За своята многостранна дейност проф. Николай Пашов е отличен с редица наши и чуждестранни награди и отличия: медал „100 години БАН“ (1969); Златна значка на БАН (1973); медал на АН ГДР „20 години научно сътрудничество с БАН – 1957–1977“ (1977); орден „Кирил и Методи“ II ст. (1980); медал „Готфрид Вилхелм Лайбниц“ на АН на ГДР (1993). Почетен член е на ИФТТ при БАН (2002).

Общуването с проф. Николай Пашов беше забележително удоволствие, тъй като той беше богата, възвишена и неповторима личност. С него можеше да се води разговор не само за наука, но и за литература и изкуство. Напусна ни на 12 ноември 2008 г., но неговите постижения и приноси оставиха трайна следа в приложната физика у нас и в тези колеги и специалисти, които са работили и общували с него.

Видима е мястото, където Марко Семов получава първите уроци по народопсихология и тръгва да изследва пътя на българите нагоре по стълбата, която води надолу. Още тук, във Видима, той открива, че българите имат едно много хубаво и в същото време много лошо качество – голямата търпеливост. Другата черта на нашенеца е вроденото неуважение към законите и чувството, че у всеки живее началник, депутат, министър. Както самият той пиша в книгата си „За България като за България“: „...ние, българите, вярваме. Заканваме се, че кракът ни повече няма да стъпи на избори. Но в деня на избора сме пак там, пред урните. Да се самоизлъжем за пореден път. И пак да търпим. Каквото дойде, както просто и ясно изразяват своята житейска философия хората от моя край. До поредната издънка и до поредното ново отчаяние.“ Затова тази книга би могла да бъде наречена напълно основателно и Книга за търпението на българите.

В своите произведения като „Тридесет и три крачки към зрелостта“ (1974); „Силуети по магистралата“ (1975); „По стъпалата на живота: Традиции и отклонения от някои български нрави“ (1979); „Четиридесет крачки зрелост: Пър-

НАРОДОПСИХОЛОГЪТ ПРОФ. МАРКО СЕМОВ: НАГОРЕ ПО ПЪТЯ, КОЙТО ВОДИ НАДОЛУ

Проф. д-р Искра Арсенова,
ИИЕС – БАН

вите тридесет от тях: Десет години по-късно“ (1981); „Трите ключа“ (1985); „Българинът – познат и непознат“ (1987); Там, гдето... (1990); „Тъкмо да - и не!“ (1992); „Народопсихология“ (1995-1997); „Комплексите и парадоксите в българския характер“ (1997); „Българска народопсихология“ (1999); „Глобализация и национална съдба“ (2004); „Писма до България“ (2004). Марко Семов не се страхува да покаже разрухата и обедняването на българите, драмата на злополучния българския преход, който по-скоро ни изпрати в изостанала Африка, отколкото в Европа, и който ни поведе нагоре по пътя, който води надолу.

Марко Семов си позволи да

застане срещу един от най-щедро финансираните процеси на изминалото десетилетие – този на националното безпамятство. Като добър народопсихолог, той видя, че няма нищо по-страшно за нашия народ, който явно е с къса историческа памет, от изличаване на миналото му. Според него, подобна амнезия води до повтаряемост на грешките и на неуспехите. Благодарният народ, казва Марко Семов, не отмъщава, но помни: „Помни онези, които са съкратили живота му, които са посягнали на залька му. А не като минат две-три години и злото се изпари, на негово място да дойдат пак същите хора и пак да започне същото. И народът ни вече

да е забравил. Не простил, а забравил. Припомнете си само след 10 ноември 1989 г. колко и какви политици минаха през управлението на България, колко поразии свършиха и как никои с нищо не ги пипна. Колко от тях забогатяха при безжалостното обедняване на нацията ни и как бързо забравихме и приехме тяхното богатство за даденост, за нормално състояние. (...) Приехме новобогаташите си и техните мутри за нормално настанили се в икономиката на България. И вече се кланяме на тези поредни нови господари – доказани и безспорни крадци и мошеници. Положението вече изглежда напълно узаконено, паметта отказва да ни служи и да се съпротивлява.“ (Глобализация и национална съдба, 2004).

Един народ, казва Марко Семов, все едно каква е демографската му маса – може да е силен, може и да е слаб... От него и от тези, за които гласува, зависи. Но светът не се съобразява много много с онези, които нямат самочувствие, които нямат достойнство и които с такава лекота си свалят гащичките...

Той с болка задава въпроса: „Къде тръгнахме след 10.11.1989 г.

продължава на стр. 14

продължение от стр. 13

и докъде стигнахме? Петнадесет години оттогава. И какво? Под коя поредна круша на историята се озовахме? Пак под същата. На

вечната надежда на душите ни, че сега сме зле, но утре...“

Марко Семов не просто регистрира текущи зловонни теми, а с болка описва съдбата на страната ни през последните дваде-

сет години. Неговото творчество е по-скоро предупреждение да не стоим безразлични и отчуждени, пречупени и примирени, когато умира държавата и Родината ни. Да обединим усилията си, да въз-

родим икономиката, образованието, духовността си, да станем достоен народ.

Марко Семов всъщност ни заведе да вървим по пътя нагоре, който води нагоре!

Проф. д-р инж. Димитър Димитров (30.01.1932 г. - 22.12.2002 г.) беше удивителна личност - прекрасен човек, отличен преподавател, специалист и ръководител. Целия си трудов живот той посвети на развитието на българското електромашиностроене и наука, отдаде всичките си сили на българското образование за обучението и изграждането на хиляди електроинженери. Като преподавател и ръководител на катедра „Електрически машини“ (1989 - 1992), по-късно като ректор на Техническият университет - София (1992-1999) и министър на образованието и науката, той остави в душите на всички свои възпитаници и колеги спомена за своята всеотдайност в работата, високата си ерудиция и професионализъм, изключителната си работоспособност и доброта. Той беше и ще си остане пример на честен, внимателен и човечен приятел и колега, към когото всички се отнасяха с много любов и уважение.

Завършва МЕИ-София през 1954 г., специалност „Електроинженерство“. Професионалната си дейност започва като инженер в ДХЗ - Костинброд, след това като главен енергетик в ДМП „Изомат“, после като началник ЕРЦ в ДМЗ - Перник, като навсякъде той развива изключително активна дейност по разработване, изграждане и внедряване на нови обекти, нови инсталации и нови технологии, както и по организацията на ръководените от него звена и производства. След постъпването му в катедра „Електрически машини“ на ВМЕИ-София той преподава различни дисциплини, като постепенно преминава всички йерархични стъпала на университетския преподавател - асистент (1961), доцент (1969) и професор по електрически машини (1980). Специализира в Московския енергетически институт (1964-1965), защитава дисертация за кандидат на техническите науки в София (1970). Зам.-ръководител и ръководител

е на катедра „Електрически машини“, председател на Общото събрание и на Академичния съвет, ръководител на катедра „ЮНЕСКО“, два мандата е ректор на ТУ-София и член на Съвета на ректорите в България.

Като учен е изключително активен - има над 120 научни публикации у нас и в чужбина и 13 изобретения в областта на електрическите машини. Преподавал е на хиляди студенти, написал е основополагащи учебници и ръководства. Под негово ръководство и в неговата научна школа са защитили дисертации 13 български и чуждестранни докторанти. Ръководил е редица научноизследователски проекти, някои от тях с чуждестранни университети. Беше член и председател на редица професионални експертни комитети и управленски органи, член на бюрото на НК за ЮНЕСКО, на Президиума на ВАК (1992-1995), на Изпълнителното бюро на УС на Българската стопанска камара, на Върховния съвет на Националната агенция за оценяване и акредитация при МС, на НС за научна и технологична политика към Министерския съвет, на Съвета за национално развитие към Президента и др. Беше член на редколегиите на сп. „Електротехника и електроника“ и „Енергетика“, член на Международната академия по електротехника.

Почетен доктор е на Московския енергетически институт в Русия. Неоднократно е награждаван с редица почетни знаци и държавни отличия като Орден „Св. св. Ки-

рил и Методий“, Златен медал и „Почетен диплом на ТУ - София“, френски орден „Академична палма“ и др. Беше почетен ректор на Техническият университет - София.

Учудващо е колко много е работил и постигнал през своя живот.

Като ректор той пое ръководството на ТУ-София в най-тежкия момент на прехода, когато всичко се беше сринало и бе настъпил хаос и отчаяние. Не се щадеше. За няколко месеца отслабна, просто се стопи. Но с много настойчивост, такт и умение, с изключителна работоспособност и отговорност и със съзнание за значимостта на историческия момент, той издигна репутацията на университета, стабилизира го организационно и икономически, направи го престижен, осигури полезни вътрешни и международни контакти, даде тласък на нови учебни планове и нови учебни програми, задвижи акредитацията, организира 50-годишния юбилей и отпечатването на редица юбилейни издания, създаде нови структури в провинцията и присъедини технически колежи, разви отделите с чуждоезиково обучение. Венецът на делото му е новата сграда на Електротехническият факултет, гордостта на Техническият университет - София, където зала 12126 е носи неговото име.

За краткото време (1999-2001), през което проф. Д. Димитров бе министър на образованието и науката, българите доловиха първите признаци на развитие и ясни цели - въвеждане на европейските

норми в образованието при запазване на добрите български традиции, усъвършенстване на изгражданата в други условия и с друга цел образователна мрежа, начало на радикална реформа във висшето образование. В трудни години за българската наука той не допусна изключването на България от програмата CERN за ядрени изследвания и успя да наложи на ръководството на програмата редукция на членския ни внос.

Като първи председател на новосъздадената през 1999 г. Държавна комисия за енергийно регулиране проф. Д. Димитров ръководеше формирането на принципите за енергийно регулиране в националните условия и формулиране на основите на нормативната уредба.

Като ректор на ТУ-София и министър на образованието и науката той поддържаше активни контакти и разбирателство с обществените организации, интересуваше се от развитието на образованието и науката. Отнасяше се с разбиране, уважение и отзивчивост при всички случаи на искане съдействие или помощ от Съюза на учените в България, който го отличил през 1999 г. с Почетния си знак.

Личност с излъчване, човек с компютърна памет. Познаваше поименно и с подробности всички, с които работеше. Имаше много приятели от чужбина и от всички сфери на науката, техниката, образованието, културата и държавното управление у нас, които бяха готови винаги да го подпомогнат в начинанията му. Самият той подпомагаше и лансираше хора, които бяха доказали, че могат. Беше невероятно ерудиран в своята специалност, културен човек, организиран и с невероятна енергия.

Имаше и подкрепяше нови идеи, имаше широк поглед върху нещата, поемаше отговорност, имаше морал. Убедени сме, че времето няма да заличи делата му. Ще ги помним.

В ПАМЕТ НА ПРОФ. Д-Р ИНЖ. ДИМИТЪР ДИМИТРОВ

Чл.-кор. Венелин Живков

СЪВРЕМЕНИЦИ

На 5 август 2012 г. научихме потресени, че изтъкнатият учен, председател на БАН, председател на Управителния съвет на Съюза на математиците в България, уважаван колега и обичан приятел акад. Стефан Додунеков си е отишъл от този свят.

Той е роден през 1945 г. в Килифарево. Завършва математика в Софийския университет през 1968 г., през 1975 г. защитава кандидатска дисертация, а през 1986 - и докторска. Създател е на Лабораторията по приложения на математиката и информа-

ЗА АКАД. СТЕФАН ДОДУНЕКОВ С ОБИЧ, ТЪГА И ОПТИМИЗЪМ

Доц. д-р Евгения Сендова,
ИМИ - БАН

тиката към БАН във Велико Търново (1988) и на Секцията по математически основи на информа-

тиката в Института по математика и информатика (ИМИ) на БАН (1989). През 1990 г. е избран за

професор, през 2004 г. - за член-кореспондент на БАН, а през 2008 г. - за академик на БАН. От 1999 г. до избирането си на 11 юни 2012 г. за председател на БАН е директор на ИМИ-БАН. Основател и главен редактор е на списанието „Serdica Journal of Computing“, издание на ИМИ-БАН.

Стефан Додунеков преподаваше в Софийския университет, Великотърновския университет, Бургаския свободен университет, Юго-

продължава на стр. 15

продължение от стр. 14

западния университет в Благоевград и др. Беше желан лектор в редица европейски университетски центрове като Линчопинг, Гьотеборг, Улм и Делфт.

В творческата му биография има много почетни длъжности и заслуги: член на Управителния съвет на Европейското математическо общество (EMS) от 2001 г.; председател на Математическото дружество на Югоизточна Европа (Mathematical Society of Southeastern Europe) (2005–2009); член на Математическата асоциация на Америка (Mathematical Association of America) – от 2005 г.; автор на 15 изобретения.

Стефан Додунеков е сред международно признатите авторитети в областта на алгебрата, теорията на кодирането, преподаването и защитата на данните. Има повече от 120 публикации по тази тематика, 3 монографии, над 15

учебника и учебни помагала. Научните му резултати са цитирани повече от 600 пъти.

Но може би най-точното определение за акад. Стефан Додунеков е дадено от *Ученическа академия XXI век*, която в Деня на народните будители го представи като **съвременен народен будител**.

Той е създател на българската научна школа в областта на кодирането и криптографията, която се радва на международно признание. Ученици на акад. Стефан Додунеков може да срещнете в почти всеки по-голям град у нас, други се подвизават с успех в Швеция, Германия, САЩ, Норвегия, Канада – 11 от тях са доктори на науките, четирима са професори в чужбина – двама в САЩ, по един в Канада и Швеция.

С особена радост и гордост следеше той развитието на потомците на *Ученическия институт по математика и информатика* (УЧИМИ), в учредяването на кой-

то участваше активно в качеството си на директор на ИМИ и председател на СМБ. Ето какво сподели Стефан Додунеков по случай 10-годишния му юбилей:

„Дори само УЧИМИ да остане след нас от това, което сме свършили като учители, трябва да сме безкрайно щастливи. Чувствам се горд, че съм имал шанса да стана съпричастен към учредяването на този институт. Насърчаването и стимулирането на млади таланти и развиването на уменията на учителите по математика и информатика е от изключително значение. Тази идея трябва да се интернационализира – регионално, а после – в Европа. Имаме подходящ инструментариум и човешки ресурси за осъществяването й.”

Акад. Додунеков често цитираше Марк Пинскер, един от създателите на съвременната математическа теория на комуникациите, с когото е работил продължително време в една стая: „Човек

обича да прави това, което може да прави добре. И след това допълваше: *Един млад човек трябва да се ориентира за какво най-много го бива и да се стреми да се реализира именно там.*”

Не случайно Стефан Додунеков обичаше много неща – математика, информатика, спорт и музика... Беше запален планинар (дори планински водач), играеше тенис на маса. Беше и гласовит певец, чийто репертоар по негови изчисления надхвърлял 12 часа... Интересуваше се от литература, свързана с българската история. Но повече от всичко обичаше хората!

За мотото на програмата си за управление на БАН той бе избрал мисъл на Пол Валери: „*Бъдещето не е вече такова, каквото беше...*” Да, наистина не е. Но надеждата БАН да върви по пътя, предначертан от теб, остава! Ще бъдеш винаги с нас, Стефано, приятелю и учителю!

АКАДЕМИК МАТЕЙ МАТЕЕВ: УЧЕНИЯТ – ДЖЕНТЪЛМЕН

Проф. дфн Ана Георгиева,
Пенка Лазарова,
Съюз на физиците в България

Академик Матей Матеев (10.04.1940 - 25.07.2010) е един от най-изтъкнатите български физици със значими научни постижения и признат международен авторитет в областта на теоретичната и математичната физика.

Роден е в София в семейство на интелектуалци – лекари. Завършва Физическия факултет на Софийския университет „Св. Кл. Охридски“ през 1963 г. със специализация по ядрена физика. Професионалният си път започва като асистент към катедра „Теоретична физика“, в която в продължение на четвърт век е професор (от 1984) и неин дългогодишен ръководител (1996–2009). През 1971 г. защитава кандидатска дисертация. От 1971 до 1980 г. работи в Лабораторията по теоретична физика на Обединения институт за ядрени изследвания (ОИЯИ) в град Дубна, Русия, където защитава през 1980 г. докторска дисертация. През 2003 г. е избран за академик на Българската академия на науките.

През 1967 г., Маг, както го наричат близките и приятелите му, спечелва стипендия на Международната агенция по атомна енергия (МААЕ) и ЮНЕСКО за специализация в току-що сформирания Международен център по теоретична физика в Триест, Италия. Там създава контакти и до края на живота си остава приятел с учени от елита в областта на теоретичната физика, всеки от които днес е световноизвестен учен. Това предопределя и широкоспектърните му научни интереси и дейност, както и дълбоката му убеденост в развитието на многостранно научно сътрудничество между учените.

Неговото научно творчество наистина покрива разнообразни области на съвременната физика, отразявайки фундаменталния характер на неговите интереси и изследвания. Но неговата истин-

ска страст си остава създаването, заедно с неговия най-близък приятел Владимир Кадишевски, бивш директор на ОИЯИ, Дубна, на нова версия на квантовата теория на полето. Резултатите от тези изследвания са публикувани в над 120 работи в реномирани специализирани научни списания, цитирани в над 1000 публикации на други автори.

Акад. Матеев беше учен с изграден международен авторитет в областта на теоретичната физика и това го правеше незаменен радетел за развитието на международното сътрудничество на българските учени с всички световни научни центрове и институции. Беше председател на Комисията за сътрудничество на България с ОИЯИ – Дубна към Агенцията за ядрено регулиране (1997–2003); член на Комисията за сътрудничество на България с ЦЕРН (Европейския център за ядрени изследвания); член на Съвета на ЦЕРН и научен представител на страната (1999–2000). Акад. Матеев е човекът, който направи възможно членството на България и активното включване на българските учени в експерименталната и теоретична работа на тази авторитетна международна научна организация. Името му и личността му отвориха пътя на много физици към Големия адронен колайдер и към най-интересните за времето ни изследвания в областта на физиката. Той беше делегат на България в Консульта-

тивния комитет за термоядрен синтез IIE-FU, Евроатом (2006–2009) и национален представител до смъртта си в Управителния съвет на Европейският съвместен проект за проектиране и конструиране на експериментален реактор за термоядрен синтез – ITER.

Акад. Матеев беше любим преподавател на студентите по физика и на практика от 1980 г. без прекъсване четеше едни от най-посещаваните лекционни курсове във Физическия факултет. Поколения физици са израснали под негово ръководство. Беше убеден, че добрите университети трябва да имат преподаватели, които са и добри учени. За него това означаваше, че те са работили това, което преподават, дълбоко познават всичко и знаят детайли и методики, които не ги пише в учебниците – какъвто беше той самият. Година преди смъртта му беше отпечатана първата съвременна и на високо ниво монография по квантова механика на български език. За него обучението беше мисия, но и приключение. Той не само щедро раздаваше знания, а предаваше своя вътрешен огън, ентузиазъм и своя интерес към физиката на младите хора.

Акад. Матеев беше не само учен и преподавател, той винаги е бил и изявен общественик. От 1995 г. е член на УС на Съюза на физиците в България (СФБ), а от 2001 г. до преждевременната си смърт беше председател на съюза. На обществени начала до

смъртта си беше дългогодишен главен редактор на сп. „Bulgarian Journal of Physics“ и член на редакционната колегия на „Balkan Physics Letters“. Бил е вицепрезидент на Балканския физически съюз (1997–2003), а от 2003 г. – Fellow на Института по физика на Обединеното кралство.

Изначално е едно от едно всички стъпала на административната пирамида – ръководител на Катедрата по теоретична физика, декан на Физическия факултет, зам.-ректор и член на Академичния съвет на Софийския университет, зам.-председател на Комитета за наука към МС (1986–1989), а в трудните времена на първите години на прехода – първи заместник-министър и министър на народната просвета (1990–1991). Под негово ръководство е разработен Законът за народната просвета, приет от Великото народно събрание през 1991 г. До днес българските учители, особено тези по физика, го обичат и уважават, в отговор на неговото разбиране на техните проблеми и непрекъснат стремеж към усъвършенстване на образованието у нас. Беше един от инициаторите за създаването на Националния фонд за научни изследвания. От всяка административна позиция излизаше с чест и постижения. Като ръководител умееше да изслуша, да мотивира хората и накрая да вземе решение.

В рамките на 70-годишния си живот постигна признание като учен, преподавател, ръководител от висок ранг, общественик. За големите му заслуги към България в областта на образованието и науката с указ от 9 март 2009 г. бе удостоен с орден „Св. св. Кирил и Методий“ – първа степен.

Акад. Матеев беше опора на физическата колегия в трудни времена. Той беше убеден, че българ-

продължава на стр. 16

продължение от стр. 15

гарските учени има какво да дадат на световната наука, че страната има интелектуален потенциал, но няма достатъчно разбиране, че науката е полезна и необ-

ходима за страната. Усилията му за утвърждаването на международния авторитет на българската физика, за развитието на нашето сътрудничество с ОИЯИ – Дубна и с ЦЕРН – Женева, дадоха трайни резултати.

Акад. Матеев беше емблематична фигура във физическата колегия. Наричаха го „учения – джентълмен“. Той остана в паметта ни със своята преданост към науката, с грижите, които полагаше за подготовката и израстване-

то на младите хора, а в чисто човешки план – с липсата на високомерие и суета, с интелигентност, обща култура, разностранни интереси, блага усмивка, чар и вроден аристократизъм. И с достойно извървяния си жизнен път!

АКАД. ВАСИЛ СГУРЕВ ВЯРВА В ПОТЕНЦИАЛА НА БЪЛГАРСКАТА НАЦИЯ

Проф. дфн Искра Арсенова,
ИЕЕС – БАН

Може би пътят към науката на родения през 1936 г. в Първомай академик Васил Сгурев започва от Димитровградската природо-математическа гимназия „Иван Вазов“? Трудно може да се отрече обаче, че любовта към точните науки не започва от тази гимназия, притегателен център за амбициозни и талантиливи деца, изявяващи се в областта на точните и природните науки. Като отличен ученик след конкурс Васил Сгурев заминава да учи в Ленинград (СССР), където завършва през 1960 г. в Ленинградския политехнически институт специалността „Електромеханика“.

В същия институт защитава дисертация за присъждане на научна степен „кандидат на техническите науки“ (днес: *доктор по ...*) през 1968 г. През 1974 г. спечелва конкурс за старши научен сътрудник II степен (днес: *доцент*). През 1983 г. успешно защитава дисертация и получава научната степен „доктор на техническите науки“ и от следващата година е професор. Научният път на талантилия електротехник не спира дотук. През 1989 г. той е избран за член-кореспондент, а през 1997 г. – за академик на БАН.

Акад. Васил Сгурев посвещава научните си търсения на информатиката, изкуствения интелект и изследване на операциите. Освен добър изследовател, акад. Васил Сгурев е и добър организатор. Безспорна е ролята му за стабилизация и развитието на Института по техническа кибернетика към БАН през 80-те години на XX век, който нараства заедно с филиалите си до 1300 специалисти в различни направления. Започват се и проектите за нови модификации персонални компютри „ПРАВЕЦ-16“, „ПРАВЕЦ-16М“, „ПРАВЕЦ-16Н“ и бързото им

внедряване в новообразуваната комбинат в Правец и в новообразуваното обединение.

Като признат учен акад. Сгурев ръководи над 15 научноизследователски и образователни проекти, български и с международно участие. С неговите 30 патента и изобретения е вписан в „Златната книга“ на Българското патентно ведомство. Безспорен е и приносът му в израстването на учените. Под негово ръководство са защитили повече от 16 докторанти.

Международната научна общност признава заслугите му за развитието на науката и това е причината той да е член на редколегии на три международни и две български списания, както и на две международни академии и на авторитетни международни организации – американските IEEE и AAI, както и на IFIP, IFAC, IFORS и IBRO. Той е ръководител на програмните комитети на 20 международни и 25 национални научни конгреса, конференции и семинари. Редица университети и научни центрове го канят да чете лекции.

Акад. Сгурев е председател на Българската асоциация по изкуствен интелект, на дружеството по разпознаване на образи и на Съюза по автоматика и информатика „Джон Атанасов“.

Акад. Сгурев има принос и във

формирането и утвърждаването на гражданското общество и европейските ценности у нас като председател близо 10 години на Федерацията на научно-техническите съюзи (ФНТС), която е най-голямата и най-старата професионално-творческа организация у нас. Като председател той работи активно ФНТС да се развива и утвърждава като естествен научно-просветен и творческо-професионален център на българските инженери, икономисти и други специалисти в областта на науката, техниката, икономиката и земеделието.

При неговото управление през 2011 г. се създава Сдружение „Технологии за електронно управление“, чиято цел е да съдейства за развитието на специфични технологични разработки в областта на електронното управление, обединявайки потенциала на академичните среди и ИТ компаниите. Дейностите по практическо прилагане на нормативната уредба на електронното управление се различават от дейностите по нейното създаване. Тази разлика изисква промяна в начина на мислене, в стила на работа, в състава на участниците, в процеса на неговото планиране и управление. Особена тежест придобиват дейностите по специфични технологични разработки и координаци-

ята между тях. Важна роля за успеха на процеса играе и гражданският контрол. Академичната и научна среда е източник на идеи и пилотни разработки, включително и за сферата на електронното управление. Фирмите имат потенциала и създават специфични технологични разработки, но не трябва да се създават предпоставки за прокарване на политики.

През последните години акад. Сгурев усилено работи за връзката на науката с бизнеса, за създаване и реална дейност на български венчурен фонд за финансиране на българските изобретения. Според него крайно наложително е да се създаде Единна национална стратегия за научно и технологично развитие, която да разглежда иновационната дейност като единен процес – от идеята до пазарната реализация.

За големите му заслуги в развитието на българската наука, висше образование, електронна индустрия и роботика и във връзка със 125-годишния юбилей на оглавяваната от него Федерация на научно-техническите съюзи е награден с орден „Стара планина“ – I степен през 2010 г.

Сред колегите и близките си акад. Сгурев е признат като неуморим ентузиаст. За това говорят и думите му, произнесени в Гербовата зала на президентството при връчването на високата правителствена награда – ордена „Стара планина“: *„Независимо от това, че в момента страната ни изпитва трудности, вярвам, че ресурсът, който имат българските интелектуалци, ще е достатъчен и ще помогне на народа не само да излезе от кризата, но и да завоюва в този глобализиращ се свят мястото, което се полага на една нация с 1300-годишна история“*.

Той живее в къща с голям двор в с. Локорско - в полите на Стара планина, на 20 км от София. Всяка сутрин запалва колата и отива на работа в Катедрата по биохимия на Биологическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, в която е започнал професионалния си път като асистент през далечната 1974 г. – две години след като е завършил химия в нашата Алма матер. И досега работи в същата катедра, а след 2005 г. е два мандата неин ръководител. Той е доктор на биологическите науки и професор по биофизика и бе избран през октомври 2012 г. за член-кореспондент (дописен член) на БАН – едно заслужено признание за неговата активна научноизследователска и преподавателска дейност.

ЧЛ.-КОР. ЗДРАВКО ЛАЛЧЕВ: ЗА НАУКАТА, СПОРТА И ЩАСТИЕТО

Пенка Лазарова,
отг. секретар на сп. „Наука“

Не знаем дали роденият през 1948 г. в Свищов Здравко Лалчев е предполагал, че го чака блестяща научна кариера. Като ученик започнал да тренира тенис на маса в новосформираната спортна школа. Става градски и окръжен шампион за две-три поредни години, класира се втори на републи-

канското първенство през 1965 г. Бил е от младите надежди на България в този спорт, наричали го „Шидо“ – на името на унгарски шампион на Европа тогава, тъй като неговият стил на игра наподобявал този на европейския шампион. И до днес обича този спорт – даже е подарил на младежите

от село Локорско маса за тенис, ремонтирали са едно помещение и са създали „Клуб по тенис на маса“, където кипят ожесточени „битки“ много често. С гордост заявява, че не се дава на младите и че е „селският шампион“ по тенис на маса. Смята, че спортуването на млади години е изключително важно за организма и менталното развитие на индивида и че двата най-важни предмета в училището за всеки ученик са чуждият език и спорта. И добавя – „за профилиране има достатъчно време след това“.

Като студент започва да тренира хандбал, състезавал се е професионално в ФД „Академик“, „Спортист-Кремиковци“ (тогава

продължава на стр. 17

продължение от стр. 16

филиал на „Левски-Спартак“) и „Локомотив – София“. С „Локо“ става две години републикански шампион, бил е състезател и в националния младежки и мъжки отбор през тези години. Казва, че спортът му е дал много – научил го е на колективизъм, „калил“ е характера му, направил го е психически и физически много стабилен. Също, че спортът учи на дисциплина и организираност, подлага на изпитания волята и емоциите, а за връзката между „его“-то и колективните спортове е склонен да говори много дълго. Сега освен с тенис на маса поддържа физическата си форма и с тенис на корт – аматорски повече от 30 години.

Смята, че спортът му е помогнал да се изгради като личност и като учен. Той би могъл да се реализира успешно в спортната сфера, но след като завършва университета решава да тръгне по пътя на науката. Става асистент и докторант, по-късно доцент и професор, чете лекции в Биологическия и Химическия факултет на СУ. Специализира и работи в престижни университети и институти в Дания, Украйна, Япония, САЩ и Великобритания. Гост професор е във Факултета по медицина на Токийския университет – Япония; Университета на Ню Джърси – САЩ; Института за изследване на храна – Норич, Англия; Академията на Кралското общество – Великобритания и др.

Научните интереси на проф. Здравко Лалчев са насочени върху изучаването на явленията на повърхността на клетката; върху биофизичните, физикохимични и био-химични аспекти на биологичните мембрани и биофизиката на моделните мембранни системи

(липидни монослоеви, бислойни липидни мембрани, липидни тънки течни филми, липозоми и др.). Основни обекти на неговите изследвания са липидите и протеините, които изграждат клетъчните мембрани, както и природни липид-протеинни комплекси с важни функции в организмите на животните и човека – това са белодробния сърфактант на животни, амниотична течност на бременни жени, трахеален аспират на новородени деца и възрастни, слъзния филм на окото и др. В двете си дисертации той прилага успешно постижения на международно признатата българска колоид-химична школа върху структурата и свойствата на липид-протеинни комплекси на гранични повърхности – в тънки течни филми и моделни мембранни системи и допринася за изясняване на ролята им при важни физиологични процеси – дишане, зрение и др. Благодарение на редица международни и национални проекти той успява да осигури финансиране и да създаде самостоятелна Лаборатория по „Моделни мембрани“ в Биологическия факултет, която работи повече от 20 години. В нея са изработени над 50 дипломни работи и над 12 дисертации и в момента тя е притегателен център за много талантлив младежи хора. В момента лабораторията работи успешно върху практически проблеми с международни фирми от Германия, Япония и др.

Проф. Здравко Лалчев е публикувал над 150 научни труда, от които 88 в престижни международни списания с общ импакт фактор, надхвърлящ 160; автор е на 3 монографии, издадени от чуждестранни академични издателства и съавтор на 1 монография, публикувана на български

език. Научните му постижения са доклаждани на повече от 190 международни и национални научни форуми. Трудовете му са широко цитирани в чуждестранната научната литература. Автор е на 7 авторски свидетелства и патенти, част от които са внедрени в детски болници и педиатрични клиники в София, Варна и Киев. Съавтор е на оригинален български метод за определяне на феталната белодробна зрялост и на нов за науката модел за изследване на алвеолната повърхност и структура, внедрени в чужбина. Съместно с проф. Е. Христова от МУ – София са признати за пионери при внедряването на животоспасаващата „сърфактант-терапия“ за лечение на недоносени деца, страдащи от сърфактантна недостатъчност. От 1992 г. досега чрез тази терапия е спасен живота на повече от 9000 деца в България. Създател е съвместно с акад. Д. Ексерова на 6 оригинални диагностични метода в тази област. Той участва в множество научни съвети и журита, членува в български и престижни чуждестранни научни организации, член е на редколегии на научни списания у нас и в чужбина.

Чл.-кор. Здравко Лалчев е учен с международна известност, чиито трудове са внедрени с успех в практиката. Проучванията му върху диагностика и терапията на респираторния дистрес синдром у новородени и възрастни са пионерни за нашата страна. През 2011 г. стана носител на наградата на СУБ за високи научни постижения за монографията в съавторство с проф. Емилия Христова – първата книга в България върху проблемите на животоспасаващата сърфактант-терапия, която успешно се прилага у нас, и 32 научни статии, свърза-

ни със създаването и приложението на моделни системи при терапия на някои видове белодробни патологии. През 2012 г. на тържествената церемония по повод Патронния празник на СУ „Св. Кл. Охридски“ в Аулата получи Голямата награда за научна и изследователска дейност на университета, като преди това впечатли многобройните гости с академично слово на тема: „От алхимията до биохимията и молекулярната биология – или за „Елексира на дълголетието“, в което обърна поглед към една от мечтите на човека – за дълъг и качествен живот; мечта, която днес изглежда повече от всякога осъществима и вече ни се струва близка реалност, благодарение на раждането и развитието на молекулярната биология.

Въпреки многото титли и отличия, чл.-кор. Здравко Лалчев смята, че щастието не е в тях, а в удовлетворението от работата, от ефектите, които тя оказва върху обществото. „Да получавам удовлетворение от работата си е висше благо“ – казва той. Като университетски учен и преподавател учи на това многобройните си студенти, дипломанти и докторанти. Въпреки че „гони“ 66 години, казва, че никога не е бил по-активен – продължава да работи по 18 часа на ден – напр. в лабораторията си в момента има няколко талантливи дипломанти, 5 зачислени докторанти и т.н.

Щастлив баща е на две омъжени дъщери и още по-щастлив дядо на три внучки, които обичат спорта – фитнес, плуване, кънки, ски, тенис и т.н. Даже 13-годишната му внучка, която живее с родителите си в Англия, е състезател в представителния отбор на графство Норфок (Норич) по тенис на корт.

ДОБРИ ДУМИ ЗА ЧЛ.-КОР. ТОНИ СПАСОВ ПО ПОВОД НА ГОЛЯМАТА НАГРАДА ЗА НАУКА „ПИТАГОР“ 2013

Чл.-кор. Димитър Л. Цалев,
Факултет по химия и фармация
на СУ „Св. Кл. Охридски“

Писането на заслужени добри думи за чл.-кор. Тони Спасов е като даването на отлични рецензии – важно и отговорно, но лесно и приятно задължение! Конкретен повод сега е неговият пореден успех – присъждането на Голямата награда за наука „Питагор 2013“ за „Успешен ръководител на международни проекти“. През последните години имах няколко възможности да отразявам поредицата от постижения, признания и така модерните днес „независими външни оценки“, както за проф. Спасов като учен и университетски преподавател, така и за ръководения от него Химически факултет, сега успешно трансформиран като Факултет по химия и фармация. Тези постижения, направени в условията на безпрецедентна криза, упадък и трудности от всякакъв вид, във времена на „оцеляване“ и на „месеи“, изискват усилия от тези, които поемат бремето да превърнат кризата не в оправдание, а в своя мисия и шанс за развитие и прогрес. Убеден съм в правотата на неговото кредо, което е в резонанс и с моите разбирания, че трябва да се ра-

боти упорито, умно, самоотвержено и целенасочено, че високата заплата и наградите не са цел, а следствие от отличната общественнополезна работа.

Познавам Тони отдавна и високо го ценя, уважавам и обичам. Моето мото „Si sapis sis apis“ (Ако си умен, бъди работлив като пчела) е напълно приложимо към неговата разностранна дейност. През последните една-две години

неговите отговорни задължения като декан на Факултета го правят все по-зает и напрегнат, но и все по-ефективен, продуктивен и отдаден на науката, Факултета и обществото. И двамата сме ранобудни и дълги години се състезаваме „кой първи ще отключи Факултета“. Същност ранните срещи около кафе-автомата са единственото време, когато можем да подсладим кафето чрез размяна на крат-

ки приятелски закачки от рода на „аз спя бързо“ или „днес ти отключи Факултета“. В последно време неизбежно младият декан изпреварва стареещия професор при отключването, и несъмнено „заключва“ все по-късно! Добрият пример води до добрата новина, че във Факултета се появяват и нови ентусиазирани ранобудници!

Деканът на факултета чл.-кор. Тони Спасов имаше няколко повода за поздравления и заслужени награди през последните няколко години. През Международната година на химията 2011 Факултетът се представи със сериозни постижения на трите изложби, както и с впечатляващата презентация на екрана в Големия салон на БАН. Химическият факултет на Алма матер беше класиран на първо място сред университетите с преподаване и научни изследвания в областта на химическите науки от МОМН. Факултетът спечели голям международен проект от 7 РП на ЕС – „Beyond Everest“, чийто координатор е проф. Тони Спасов, а екипът за управление на проек-

продължава на стр. 18

продължение от стр. 17

та включва представители на различните научни направления. През юни 2011 проф. Т. Спасов беше преизбран за декан на ХФ на СУ с убедителен, вдъхновяващ вот; през януари 2011 той беше поздравен от своите колеги и приятели по повод на своя 50-годишен юбилей; а през октомври 2011 ректорът на Алма матер проф. Иван Илчев му връчи най-високото отличие на Университета – Почетен знак „Св. Кл. Охридски със синя лента“. През есента на 2012 г. той беше избран за член-кореспондент на БАН в областта на химическите науки, отново в условията на трудна конкуренция с други достойни учени.

След няколко поредни номинации от СУ „Св. Кл. Охридски“ и участия във финали в различни категории, през 2013 чл.-кор. Тони Георгиев Спасов беше удостоен с Голямата награда за наука „Питагор 2013“ за „Успешен ръководител на международни проекти“ сред осем силни кандидати от различни научни области. В резултат на ръководените от него 4 договора са привлечени значителни материални средства – повече от 8 млн. лв., които са използвани предимно за изграждане на модерна изследователска материална база и за повишаване на изследователския капацитет на Факултета по химия и фармация в областта на функционалните материали с приложение във фармаци-

ята, медицината, възобновимата енергия и оптоелектрониката. Изградени са лаборатории с модерна научна апаратура, съществено се активизира международното сътрудничество с водещи научни институции в Европа, САЩ, Япония; подготвени са редица млади изследователи и са привлечени за определен период от време над 30 изявени български изследователи в чужбина, включително за нови изследователски договори.

Ако трябва да надхвърлим границите на последните успешни години на дейността на чл.-кор. Тони Спасов, ще открием неизбежното, но не толкова очевидното: полувековно натрупване на отлични резултати като следствие от ум, морал, усилия, почтеност, отговорност, труд, отдаденост. Днес стана някак си неудобно да се говори за такива ценности, измествани от приоритети като кариера, успех, богатство, предизвикателства, имидж, рейтинг. За мене, както през ранните години, така и по-късно, е било изключително ценно високото мнение за Тони, изказвано многократно от научните ръководители на неговата дипломна и дисертационна работа, проф. Димо Платиканов и проф. Стоян Будуров, топлие отзиви за него от много дипломанти, специализанти и докторанти – щастливо завъртане на цикъла учител-ученик-учител...

Професионалното развитие на Тони Спасов е свързано с Катед-

рата по неорганична химична технология (сега „Приложна неорганична химия“), където изминава пътя от асистент по неорганична химия (1984) до професор по химия на твърдото тяло през 2005 г. – най-младият професор в Химическия факултет.

Проф. д-р Тони Спасов е бил стипендиант на Фондация „Александър фон Хумболт“ в Дортмундския университет, гост-професор в Автономния университет в Барселона, Испания, Университета в Мичиган, САЩ, Рурския университет, Бохум, Германия и др.

Широка е междудисциплинарна е областта на научните интереси и изследвания на чл.-кор. Т. Спасов: физикохимия, химия на твърдото тяло, материалознание с приложения и развитие на широк обхват от методи: термичен анализ, диференциална сканираща калориметрия, диференциален термичен анализ, термогравиметрия, методи за бърза закалка, методи за структурен анализ, оптична микроскопия, електронна микроскопия, електронна и рентгенова дифракция, електрохимични техники за хидриране на метални сплави, методи за охарактеризиране и изследване на магнитни и електрични свойства на твърди вещества и др. Неговите научни постижения са отразени в 110 научни статии, предимно в реномирани международни специализирани издания, доклади и постери на международни конференции и над 950 ци-

тата. Той е участвал и координирал многобройни изследователски проекти от Университетския фонд за научни изследвания, Националния фонд за научни изследвания, международно сътрудничество с Германия, Гърция, Испания, САЩ, Унгария и европейски програми. Проф. Т. Спасов има обширна преподавателска дейност, ръководил е 27 дипломанти, 3 специализанти и 11 докторанти. Съвместно със своя учител проф. Ст. Будуров е публикувал учебника *Увод в химията на твърдото тяло*.

Проф. д-р Тони Спасов е активен член на научни съвети в областта на химията, член е на УС на Съюза на химичите в България, на Академичния съвет на СУ, на Хумболтовия съюз в България и председател на неговата химическа секция (2006–2008) и др.

Вероятно някой по-критичен/безпристрастен читател би могъл да попита: „Все пак няма ли петна върху слънцето?“ Има, разбира се, но нали то свети и грее така добре! В днешната ранобудна сутрин аз имах удоволствието да „отключая“ любимия Факултет, да напиша тези добри заслужени думи за Отличника. Не мога да кажа какво е неговото хоби – в момента очевидно е обсебен от своята Работа и Мисия. Малко след развиделяване дойдоха и Тони и Мая – отличното семейство, превърнало Факултета в свой втори дом. Пожелавам им много здраве, сили и щастие!

СПОРТНИЯТ ДУХ НА ПОБЕДАТА НА ПРОФ. ДПН САВА ГРОЗДЕВ

Доц. д-р Йорданка Панева-Коновска,
секретар на секция „Математика“ към СУБ

Когато Сава Гроздев – един от най-изтъкнатите български изследователи и преподаватели в областта на математиката, механиката, дидактиката и методиката на обучението по математика, е ученик в Софийската английска гимназия (1964–1969), интересите му са насочени не към математиката, а към литературата (пише стихове и разкази) и към спорта (баскетбол и бокс). С юношеския отбор на Славия даже стига до трето място на републиканско първенство по баскетбол, а в столично първенство по бокс – до вице-шампион на София. Спортният дух на победата съпътства Гроздев навсякъде. На практика, няма поприще, до което се е докоснал и да не е завоювал победа или поне да не е бил забелязан.

Както повечето ученици-отличници, участва и в олимпиади, в т.ч. и математически. Едни от първите прояви на оригинално математическо мислене у Гроздев се появяват още в V клас на Областния кръг на олимпиадата по математика през 1962 г. През последната година в училище стига до финалния кръг на Националната олимпиада по математика. За най-голяма изненада на самия него получава съобщение, че е сред първенците. Изненада, защото не е от математическа гимназия, не посещава математически школи и заниманията му по математика са самостоятелни. Привилегията за победителите от

олимпиади е, че им се дава право за прием в Университета без кандидат-студентски изпит. Самият той смята да кандидатства в икономически ВУЗ, но предоставената привилегия го демобилизира и той зарязва „икономическата“ си подготовка. С документа от олимпиадата се записва във Факултета по математика и информатика на СУ „Св. Кл. Охридски“. Годината е 1969 г.

Гроздев попада в математиката донякъде неосъзнато. Оттук нататък започва осъзнатото. Като второкурсник става член на националния отбор на България, който се представя отлично на Балканиада по математика в Букурещ, Румъния, и е привлечен да води упражнения по математически анализ. През 1974 г. завършва висше образование с отличие и получава магистърска степен. През 1980 защитава кандидатска дисертация. Научните му интереси по това време са в областта на диференциалните

уравнения и създаването на алгебрични методи за тяхното решаване.

През 1979 г. Гроздев постъпва на работа в Института по механика при БАН и започва да се занимава с приложна дейност: роботика, управление и устойчивост на системи тела. Една година е на специализация в Технически университет в гр. Лил, Франция, по тематика, свързана с управлението на работи и системи тела. През 1986 г. се хабилютира и продължава да се занимава с изследвания в областта на математиката, механиката и роботиката. Става ръководител на няколко проекта и участва като изпълнител в други.

Постепенно научните интереси на Гроздев се насочват към образованието и най-вече към обучението по математика, информатика и механика. Формалната причина е получаването на показан през 1986 г. за участие в създадения през 1976 г. от ст.н.с. Петър

Кендеров (сега професор и академик) Екип за извънкласна работа по математика, информатика и математическа лингвистика, на който 3 години по-късно Сава Гроздев става ръководител в продължение на 15 години. Занимава се с научното обезпечаване на всички олимпиади в България, както и с подготовката на националните отбори за участие в международни олимпиади и състезания по математика. От 1990 г. Гроздев е последователно заместник-ръководител и ръководител на Националните отбори за балканските и международните олимпиади. В началния период научните му изследвания в областта на педагогиката са на историческа тематика.

Подготовката на националните отбори за участие в международни олимпиади и състезания по математика осмисля едно сложно и трудно дело, което изисква научно осигуряване и специална подготовка на формираните отбори. Освен висока математическа квалификация, подготовката включва и пълноценна психолого-педагогическа и специфично методическа насоченост. В началото на 2003 г. Гроздев защитава дисертация за присъждане на научната степен „доктор на педагогическите науки“ на тема „Теория и практика на подготовката на изявени ученици за участие в

продължава на стр. 19

продължение от стр. 18

олимпиади по математика”.

От 2004 г. той е на основна работа в Института по математика и информатика на БАН след спечелен конкурс за ст.н.с. I ст. (професор) по методика на обучението по математика, през 2006 г. е избран за професор по методика на обучението по математика в СУ „Св. Кл. Охридски“ и за професор по математически анализ във Висшето училище по застраховане и финанси. През 2000 г. е награден от ръководството на БАН за успехи в работата с изявени ученици и студенти по повод Световната година на математиката. Като ръководител на учителски колектив за разработка на дидактическа система от задачи за средното училище през 2003 г. печели награда в международен конкурс на американската организация за най-добри практики в обучението.

Един от най-силните периоди в биографията на проф. Гроздев е свързан с постиженията му през

1999–2003 г., когато той е научен ръководител на Националния отбор и България печели от световните олимпиади общо 30 медала от 30 възможни: 17 златни, 11 сребърни и 2 бронзови. В отборното класиране за този период България сумарно е на трето място след Китай и Русия. След нас са държави с голям икономически и човешки ресурс: САЩ, Англия, Франция, Германия, Япония, Канада и др. В периода 1994–1998 г., когато Гроздев е научен ръководител на балканския отбор, България печели от балкански олимпиади общи 29 медала от 30 възможни: 16 златни и 13 сребърни, както и 4 отборни титли от 5 възможни. Разработената от проф. Гроздев методика е приложена от него при подготовката на отбора по математика за Международната олимпиада през 2003 г. в Япония. Шестимата българи, участници в отбора, завоюват златни медали.

Научната, преподавателската и организационната дейност на проф. Гроздев включва над 20 из-

следователски проекта, както национални, така и международни, множество лекционни курсове в 6 български университета; книги, включително учебници и учебни помагала; над 300 публикации, от които 250 с педагогическа насоченост; около 350 цитирания, от които повече от 50 от чужди автори; огромна редакторска дейност; научен ръководител на успешно защитили докторанти у нас и в чужбина, председател на секция „Математика“ към СУБ вече трети мандат, участия в редколегиите на международни, чуждестранни и български списания и други издания; участия в множество организационни, програмни, експертни и др. научни комитети и комисии....

Съавтор е на българска система за откриване и подкрепа на изявени ученици по математика, като резултатът досега включва над 5000 открити и обучени ученици. Проф. Гроздев е носител на 3 международни, 5 чуждестранни и 8 национални награди и отличия: доктор хонорис кауза на Ру-

сенския университет (2009), Годишна награда на Съюза на учените за високи научни постижения (2008), орден „Св. Кирил и Методий“ I степен (2007), почетен професор на ЮЗУ (2006), почетен знак на БАН (2003), почетен знак на Президента на Република България (2003), юбилеен медал на Латвийското математическо общество (2003), Годишна награда за 2008 г. на фондация „М. Балкански“ за изключителни и трайни постижения в областта на науката и образованието, Годишната награда за наука „Питагор“ за утвърдени учени в обществените и хуманитарните науки (2013).

Забележителен новатор с развита интуиция за съдържателни теоретични и практически образователни инициативи, генератор на идеи, забележителен организатор и общественик, ненадминат лектор и пропагандатор на математическото знание, дълбоко уважаващ традициите, това е накратко портретът на проф. д-н Сава Гроздев – Победителят във всички начинания!

ЖЕНИ В НАУКАТА

НЯКОЛКО ДУМИ ЗА УЧЕНИЯ И ЧОВЕКА ПРОФ. ВАСИЛКА ТЪПКОВА-ЗАИМОВА

Проф. Пламен Павлов,
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Да се очертае накратко портрета на безспорен доайн на съвременната българска историческа наука и хуманитаристика, какъвто е проф. Василка Тъпкова-Заимова, не е лесно. При това не става дума за „кабинетен учен“, а за ярка и оригинална личност, за една голяма българка! Патетичният тон в случая е неизбежен... Още повече, че проф. Василка Тъпкова-Заимова е сред немногото наши учени, създали (и продължаващи да изграждат!) в продължение на десетилетия „своя“ неформална школа от възпитаници и съмишленици. Те, ако ги съберем, биха препълнили някоя академична аудитория. Въпросът, разбира се, не е само в количеството, а и в качеството, породено от високите критерии на проф. Тъпкова – вискателност, белязана от присъщите ѝ такт, добронамереност и взаимно уважение. Нейната готовност да помогне на всеки, да си сътрудничи с учени от различни страни, специалности и поколения, е пословична и не се нуждае от доказателства.

Василка Тъпкова-Заимова е родена на 7 август 1924 г. в София в семейство, което ревностно следва възрожденските патриотични традиции и европейска ориентация на модерната българска интелигенция. През 1943 г. завършва престижния френски колеж в столицата и класическа филология в СУ „Св. Климент Охридски“. Нейни учители в науката са някои от легендарните имена на нашата филологическа и историческа наука: Александър Балабанов, Владимир Георгиев, Димитър Дечев, Веселин Бешевлиев... След завършването си (1947) постъпва в Института по история при БАН, а от 1964 г. работи в Института по

балканистика. През 1966 г. се хабилитира, а от 1973 г. е професор. От онези години и до днес Василка Тъпкова-Заимова не само пише статия след статия, книга след книга, но участва активно в международни форуми. Като учен от европейска величина, доказана още от младите ѝ години, тя участва в проекти и изнася лекции в Париж, Москва, Виена, Вашингтон, Кьолн, Рим, Атина, Солун и др. Всичко това става благодарение на творчески способности и извоюван авторитет, не „поради“, а до голяма степен „въпреки системата“! Това е така, защото не само в научното си творчество, но и във всичко останало, Василка Тъпкова-Заимова, както и нейният съпруг, големият наш езиковед проф. Йордан Заимов, ни убеждават, че истинският учен, патриот, демократично мислещ човек намира сила да устои на пресата на режима и в най-трудните години след 9 септември 1944 г. Съзнателно да избере скромния, но честен живот на „безпартиен“, да не допуска компромиси със своите убеждения и, разбира се, с науката. Непременно бих искал да отбележа, че наред със своята отдаденост на науката Василка Тъпкова винаги е била и си остава непринуден, земен човек.

Една българка, която при своето елитарно образование и възпитание, вкусове, професионални занимания, многобройни ангажменти и т.н., остава вярна на традицията и съумява да се грижи за деца, внуци и дори правнуци... Впрочем, само един щрих, който е показателен – във времето на бомбардировките над София през 1943–1944 г., когато със семейството си пребивава в Драгоман, младата Василка Тъпкова се занимава усърдно с немски, руски и старогръцки и чете ... антологията „Александрийска поезия“! Силата на нейния характер, вродееният оптимизъм и семейната солидарност ѝ позволяват дори и в най-трудните години на битови неволи да продължава неотклонно по избрания път на човек на духа...

Научното творчество на проф. Василка Тъпкова-Заимова е впечатляващо със своята широта, мащаби и задълбоченост, като притежава не само българска, но и европейска значимост. Нейните студии и книги отдавна са неотменна част от научната подготовка на поколения изследователи на българското, византийското и балканското Средновековие. И съвсем естествено нейните приноси получа-

ват признание – проф. Василка Тъпкова-Заимова е *doctor honoris causa* на Букурещкия и на Велико-търновския университет (предстои и избирането ѝ в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ и Института за балканистика в Букурещ), носител на високи български и чужди отличия. Своята дейност на учен изследовател проф. Тъпкова в продължение на десетилетия съчетава с преподавателска работа. Нейни лекции слушат студентите в Художествената академия, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, СУ „Св. Климент Охридски“, ПУ „Паисий Хилендарски“, Нов български университет... Като човек, имал честта и привилегията да бъде неин асистент, по-късно съавтор в различни проекти и издания, не мога да не отбележа присъщите ѝ енергия и изумителен работохолизъм, самодисциплина, непринуденост в общуването с всевъзможни хора от различни социални групи и възрасти, усет за новото, включително компютрите, не на последно място, чувство за умор и непреодолим от никого и от нищо оптимизъм! Убеден съм, че не по-различно мислят и многобройните ѝ възпитаници, колеги, читатели...

В сравнение с този несръчен опит, за любимите на проф. Василка Тъпкова-Заимова византийски и старобългарски автори би било далеч по-лесно да сътворят „енкомион“ („похвално слово“) в нейна чест... Слово, каквото тя заслужава в същността си на човек с нови и нови идеи, с голяма сърце и обич към България. Или, както се е казвало в така скъпата ѝ българска земя Македония, за чието Средновековие тя е писала неколкократно, „**човек со звез-да!**“

ЛЕЧЕБНИТЕ ОХЛЮВИ НА ДОЦЕНТ Д-Р ПАВЛИНКА ДОЛАШКА ТРЪГВАТ КЪМ ЕВРОПА

Проф. дхн Венелин Енчев
секция „Химия и фармация“ към СУБ

Номинираната от Съюза на изобретателите в България и от Съюза на учените в България доц. д-р Павлинка Долашка стана през 2013 г. носител на най-престижната награда за наука у нас – наградата „Питагор“ (наречена от журналистите „Българският „Оскар“ за наука), в категорията „Научен колектив с внедрени разработки в бизнеса“. Една година по-рано тя и ръководеният от нея колектив печелят голямата награда „Изобретател на годината 2012“ на Шестото изложение „Изобретения, технологии, иновации – ИТИ 2012“ за разработката „Биоактивни компоненти с доказани терапевтични свойства“, а през 2011 г. са наградени със Сребърен медал за иновации. В колектива са включени млади хора, които всяка година специализират във водещи международни лаборатории в Университетите в Тюбинген и Майнц, Германия; Гент – Белгия; Падуа – Италия и Атина – Гърция.

Повече от 15 години групата на доц. Долашка работи в областта на биотехнологията и биомедицината и провежда фундаментални изследвания върху структурата и свойствата на мед-съдържащи протеини – хемоцианини от хемолимфата и слузта на морски и градински охлюви, и супероксид дисулфата от гъбичен шам и дрожди. Защо точно охлювите? Защото се знае, че при тях не се наблюдават инфекции или възпаления по кожата, понеже съществува баланс при синтеза на колаген и еластин, спомагащи за нейното подновяване. Доц. Долашка доказва, че слузта на охлювите е богат източник на природни вещества с антибактери-

ална активност – гликани, гликопротеини, ензими, протеини и антимикробни пептиди. В слузта се съдържат и антиоксидантните ензими супероксид дисулфата и глутатион, който често се нарича „антиоксидантен майстор“. Други компоненти, подпомагащи протичането на множество процеси с антиоксидантно действие и влияещи на нивото на свободните радикали, стимулират клетките, отговорни за създаване на нова съединителна тъкан и осигуряват водния баланс на кожата. Тези вещества спомагат за бързото регенериране на клетката.

От слузта на охлюви колективът на доц. Долашка изолира компоненти, които могат да се използват като чисти съставки в лекарствени продукти за вътрешна употреба при стафилококови инфекции, инфектиране на рани, инфекции на пикочните пътища, хранителни отравяния, язва, гастрит, колит и др. Те са включени в кремове и балсами, които имат силен и траен козметичен ефект и поддържат кожата красива и млада. Подходящи са за заличаване на

белези, зарастване на рани, премахване на нежелана пигментация, срещу стрии и целулит, успокояване на раздразнена кожа и др. Получените компоненти са „природни антибиотици“ и са нова алтернатива на синтетичните антибиотици.

Изолираните от хемолимфата на морския и градинския охлюв хемоцианини предизвикват образуването на антители срещу туморните клетки. От няколко години доц. Долашка и нейните сътрудници работят заедно с фирмата *Biosyn Arzneimittel*, която е световен лидер в производството и снабдяването с висококачествени клинични и изследователски хемоцианинови продукти и на медицински продукти за лечението на рак и различни имунни смущения. Една от най-успешните разработки на *Biosyn Arzneimittel* е хемоцианинът от калифорнийска мида. Това е лекарство, известно под името *Immuclothel*, с доказан положителен ефект при лечението на рак на пикочния мехур.

Фундаменталните изследвания на доц. Долашка върху био-

логично активни компоненти и тяхното приложение в медицината са публикувани в над 110 статии, предимно в чуждестранни специализирани издания. Тя е търсен партньор в колективи от Германия, Белгия, Италия, Гърция и България. Координатор е на над 30 проекта, спонсирани от Европейската програма „Леонардо“, НАТО и изследователски програми от Германия, Италия, Белгия и българския Фонд за научни изследвания. Проектите са свързани с национални и международни приоритети и са насочени към неизследвани ниши в научното пространство. Заедно с това е направена връзка на теоретичните изследвания с приложение в практиката. С финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на конкурентоспособността на българската икономика“ доц. Долашка създава фирма „Биокомпоненти“ за изследване на слузта на градинския охлюв *Helix aspersa*. Нейният колектив има реализирани научни продукти във фирмите Сико Фарма и *Dr. Lauranne Company* – Италия.

Едновременно с това тя с голямо желание обучава студенти, дипломанти и докторанти. Осигурява съвременно методично ръководство и финансиране за специализации на млади учени в реномирани чуждестранни лаборатории. Съвсем наскоро за тях тя издаде новата си книга „Същност и биологично приложение на маспектрометрията“ и участва в написването на още два учебника – „Tandem mass spectrometry – applications and principles“ и „Медицинска генетика в постгеномна ера: Геномна медицина“.

РАЙНА ГАНЕВА – ПЕДАГОГ И ФИЛОСОФ

Доц. д-р Жоржета Назърска,
УНИБИТ

Райна Ганева (15.02.1884-?) е родена в Русе, в семейството на Смарагда и Юрдан Ганеви. Баща ѝ е член на Русенския революционен комитет през Възраждането, а след Освобождението – съединист и лидер на Народнолибералната партия в града. Неговата обществена активност става образец за децата му – Райна и брат ѝ – юриста и политик Венелин Ганев (1880-1966).

Райна Ганева е възпитаничка на гимназията в родния си град. Учи педагогика и философия в Берлин и Цюрих. Защищава в Хайделберг докторат (1910), посветен на педагогическите теории на Карл Гьоринг, германски философ позитивист, основател на психологически ориентираната гносеология.

След завръщането си Ганева преподава философска пропедевтика в Русенската и в Първа софийска девическа гимназия. През 20-те години специализира в Лондон и Париж (1923) и е избрана във Висшия учебен съвет, където допринася за формиране на държавната политика за девическото образование. Ганева е сред създателите на редица обществени формации, насочили усилията

си към грижата за децата: Философско-педагогическото дружество, Родителско-възпитателския съюз, Съюза за защита на децата и Дружество „Фрьобел“. Пионер е на Младежкия червен кръст, ръководи софийската му организация и е редактор на неговото списание (1922-1923). С педагогическа ориентация са повечето сказки и публикации на Ганева – книгата „Училище и възпитание“ и многобройни статии. В тях тя анализира успеваемостта на учениците, чуждия педагогически опит, възпитанието и девическото образование. Не случайно е привлечена в редакционните комитети на редица издания, ориентирани към учителска и младежка аудитория: сп. „Свободно възпитание“, в. „Млад стенограф“, в. „Първи стъпки“, сп. „Медико-педа-

гогическо списание за здравно-социални и възпитателни грижи за детето и юношата“, „Нашето дете“. Сътрудничи на сп. „Училищен преглед“ и „Просвета“.

Райна Ганева е активистка на женското движение: учредителка и дългогодишна настоятелка на Дружеството на българките с висше образование, а след 1944 г. – на Българския женски народен съюз. Тя е сред най-дейните участници в Българско-германското дружество, обединило група интелектуалци с идеята да пренесат на българска почва най-доброто от германската култура.

Наред с педагогическо-просветителската си дейност Райна Ганева се занимава сериозно с наука, макар че не е университетски преподавател. Затова с право е нареждана сред създателите на мо-

дерната българска философия и сочена за една от първите жени философи у нас (заедно със Зоя Ставрева и Стелла Русчева).

Още през 1919 г. Ганева превежда книгата на Х. Фернау за френската демокрация, която дава социологически поглед върху политическия процес. Сред малцината философи с докторат, тя публикува научни статии в различни издания, а през 1940 г. издава монографията „Етюди върху познанието“, в която запознава българския читател с възгледите на седем философски школи – релативизма, теорията на Шопенхауер, трансцендентализма на Кант, идеите на Мах, емпириокритицизма на Авенариус, позитивизма и гносеологията на Гьоринг, критичния реализъм на Вундт. Книгата е рецензирана от авторитети като Ц. Торбов и проф. Д. Михалчев, който подчертава, че пред читателя е „ценна придобивка за българската философска книжнина“. През 40-те години на XX в. изпод перото на Ганева излизат важни преводи – книгата на Жулиен Бенда за Кант и негови основни философски текстове, с които Ганева се нарежда сред пионерките на кантознанието у нас.

Татяна Киркова (1897-1981) е родена в Таганрог, където баща ѝ, офицер русофил, е политически емигрант след преврата от 1886 г. По-късно, като кмет на София, Евстатий Кирков оставя диря в благоустройването на града. В семейството на почит са още двама души: родственикът Г. Я. Кирков – пръв директор на Народната библиотека и Държавната печатница, и чичото Георги Кирков – политик, публицист и поет.

В такава среда Татяна попива нагласата към интелектуален труд и обществена работа. Тя завършва средно и висше образование в Лозана с докторат по френска литература (1919). Владееща шест езика, работи като редакторка в Дирекция на печата към МВнР (1928), аташе по печата на Американската легация (1938-1942) и преводачка в частни фирми.

Завърнала се от Швейцария като убедена пацифистка и феминистка, през 20-40-те години на ХХ в. Киркова става дейна общественичка: активистка е на Международната женска лига за мир и свобода и на Дружеството на българките с висше образование; членува в Университетското дружество за Обществото на народите и е секретарка на Международната университетска солидарност, която благодарение на нейните усилия финансово строже на Студентски дом в София (1933).

Ако се чувстваш зле, значи си занемарил работата, увеличи я! Това е житейската философия на проф. Тодорка Владкова. И тя я следва неотклонно. Защото за нея работата е хоби. За нея няма работно време, а само интересни идеи и неотложни задачи. С еднакъв хъс подготвя нови лекционни курсове, преподава, обсъжда и експериментира авангардни идеи, пише учебници, книги, патенти, участва в научни форуми и в редакционни колегии и отглежда цветя. Член е на професионалните организации Европейско дружество по биоматериали и Международна група по полимерни мрежи. Съзводител е на Клуб „Жени в науката“ и дългогодишен председател на секция „Химия и фармация“ към СУБ, радетел за равнопоставеност пред закона, с отговорност и загриженост за бъдещето на науката и образованието. Дълбоко убедена в необходимостта и ползата от работата си, с присъщата ѝ неизчерпаема енергия и оптимизъм, преодолява житейски препятствия и върви напред – удовлетворена, с чисто сърце и младежки дух.

Началото е в една обикновена провинциална гимназия, където освен всичко друго, научава, че ако останеш безразличен свидетел на едно престъпление, ти ставаш негов съучастник. Следват дипломиране, защита на дисертация, работа като преподавател и изследовател, хабилитация и защита на дисертация за доктор на науките – все в Химико-технологичния и металургичен универси-

ТАТЯНА КИРКОВА – БИБЛИОГРАФ И ИЗСЛЕДОВАТЕЛ НА ВЪЗРАЖДАНЕТО

Доц. д-р Жоржета Назърска,
УНИБИТ

През 1948-1953 г. Киркова е привлечена в Българския библиографски институт „Елин Пелин“, където оглавява Отдела за международен книгообмен във време на държавна цензура и Студена война. През 1953-1965 г., вече в Народната библиотека, завежда Службата по международно библиотечно книгозаемане. Нейната работа на ерудиран, осведомен и находчив библиотечен специалист съдейства за изпращането на български книги в чужбина, поръчването и разпределянето на публикации от водещи западноевропейски издателства и библиотеки. Тази дейност е не само от полза на запознаването на българската интелигенция с постиженията на науката и културата отвъд Желязната завеса, но разпалва собствения ѝ интерес към библиог-

рафията и историята.

Още през 20-те години тя е превеждала на френски език трудовете на проф. Богдан Филев и проф. Петър Мутафчиев, но за да я завладеят новите творчески търсения много помагат съветите на проф. Никола Михов, доайнен на българската библиография, и контактите с проникновени познавачи на българската история като проф. Михаил Арнаудов и проф. Иван Дуйчев. Това отговаря и на вътрешния ѝ натюрел на подреден и задълбочен човек. „За да кажа А, трябва да знам цялата азбука, иначе не си отварям устата, и затова съм склонна да се въздържа повече, отколкото да се хвърлям в работи, с които не съм основно запозната“, пише тя.

Киркова започва с медицинска библиография и това я кара да

направи широки издирвания в университетите, библиотеките и архивите на Модена, Сиена, Париж и Лондон за докторатите и трудовете на редица възрожденски дейци – д-р Петър Берон, д-р Иван Селимински, д-р Никола Пиколо, д-р Васил Берон, д-р Атанас Богориди – и да търси на място гробовете на Алеко Богориди и Мусурус паша. Така тя прави сериозен принос в развитието на българската специална библиография, но също в полето на историята на науката (медицината) и историята на Българското възрождение. В своите статии и студии (1959-1968) Киркова съобщава неизвестни факти, коригира неточни тези, обнародва и превежда от латински, френски и италиански ценни и неизследвани исторически източници, описва издания на гръцки, румънски, френски, немски, руски и английски.

За своите проучвания отначало Киркова говори иронично като за „усилено ровене“, което моли „да не го разгласявате, защото моретата са пълни с пирати!“. С течение на времето в кореспонденцията ѝ надделяват глаголи като „установих“, „издирих“, „обработих“, „намерих“, които недвусмислено показват идентификацията ѝ със „занаята на историка“ и превръщането ѝ в учен, който може да заяви, че е доволен от „реколтата си“.

ПРОФЕСОР ДТН ТОДОРКА ВЛАДКОВА – ЕДИН НЕПОПРАВИМ РАБОТОХОЛИК

Проф. дхн Венелин Енчев,
секция „Химия и фармация“ – СУБ

тет в София.

Отличните експериментаторски умения и аналитичен ум на проф. Владкова са забелязани още по време на нейната постдокторска специализация в Швеция през 1985 г. „...Трудно е да си представим по-добро начало на една съвместна работа...“ – това са думи на проф. Пер Стениус, тогавашен директор на Института по химия на повърхностите в Стокхолм. Такава висока оценка ѝ се дава от иначе твърде сдържаните скандинавци. Следват дългогодишна ползотворна съвместна работа по дългосрочен договор за пряко двустранно сътрудничество, втори грант, получен от Шведския комитет за техническо развитие, патентоване на изобретение в Швеция, Европа, САЩ и целия свят, откупуване на патент от шведските фирми „Фармация“ и „Ериксон“, подписване на договор за сътрудничество между фирмите „Верила“ и „Бекерс“, предложение за създаване и цялостно оборудване от

шведска страна на шведско-българска изследователска лаборатория на територията на ХТМУ, поканена публикация в мемориална книжка на списание *Colloids & Surfaces*, посветена на най-добрите работи в света. Всъщност, групата с участието на проф. Владкова създава първите в света полиетиленгликолови покрития тип „четка“, считани и до днес като златен стандарт за биоинертност. Окрилена от тези впечатляващи резултати при опитите за създаване на биоинертни повърхности (предотвратяващи нежелани ответни реакции при контакт с жива материя – възпалителни процеси, капсуловане, образуване на тромби и емболии, отхвърляне на импланти), младата тогава д-р Владкова обиква трайно биоматериалите и изследванията на границата между живата и неживата материя. Те стават нейно хоби. Сформира група за изследване на авангардни биоматериали, но вече в нова насока – създаване на биоактивни

(активно взаимодействащи с клетки и тъкани) биоматериали за тъканното инженерство и регенеративната медицина. Дългогодишният си опит и знания в тази област обобщава в наскоро отпечатаната, по покана на издателство *Smithers Rapra*, широкообхватна книга, озаглавена „Инженерство на повърхността на полимерните биоматериали“.

Още едно постижение в изследванията на границата на живата и неживата материя заслужава особено внимание – свободните от биоциди, нетоксични противобактериални покрития, предотвратяващи напълно закрепването на каквито и да било твърди макробиозамърсители. Тези покрития, подходящи за защита от биозамърсяване не само на плавателни съдове, а и на статично изложени подводни конструкции, са новост, защитена със световен патент. Националният институт за океански технологии Ченаи, с който проф. Владкова разработва съвместен проект по защита от морско биозамърсяване, я номинира за член на Индийската академия на науките.

Тя иницира и координира национални и международни образователни и научни проекти. Успешно се интегрира в чуждестранни екипи. Това е забелязано по време на работата ѝ като гост-професор в Швеция, Люксембург, Китай, Индия, Полша, Турция, Германия, Чехия и Мексико, където дават изключително високи оцен-

продължение от стр. 21

ки и ласкави отзиви както за преподавателската, така и за съвместната изследователска работа и изразяват готовност за финансиране от тяхна страна. И действително, част от проектите ѝ са финансирани изцяло от шведска, китайска и индийска страна.

Това заглавие звучи напълно справедливо и без никакво преувеличение за доайена на българската неонатология д-р Христова.

Проф. д-р Емилия Христова Георгиева е завършила Медицинския факултет при ВМИ – София през 1970 г. Практикува педиатрия в гр. Лом и гр. Враца, след което от 1975 г. работи в Катедрата по педиатрия към Медицинския факултет на МУ – София. Спечелва конкурс и специализира в Университетска болница – Париж, където в продължение на година овладява интензивното лечение в неонатологията. Специализира също транскраниална доплерова сонография, неонатология и интензивно неонатологично лечение – във Франция, Белгия, Германия и Англия. През 1987 г. придобива научната степен „доктор“, през 1991 г. е избрана за доцент по педиатрия и ръководител на Клиниката по неонатология, а през 2009 г. – за професор по неонатология. Проф. Емилия Христова е изследовател и учен с утвърдено име у нас и чужбина – автор и съавтор е на 10 монографии и учебници и на над 140 научни публикации в престижни издания у нас и в чужбина.

Проф. Христова е член на редакцията на редакционни колегии и експертни съвети, на множество български и Европейски асоциации. Учредител и председател е на Българската асоциация по неонатология; учредител и зам.-председател е на Българската асоциация по невросонография и мозъчна хемодинамика; председател е на научното дружество по неонатология; член е на Union of the

Много са младите хора – пост-докторанти, докторанти и дипломанти, на които тя предава своята любов към знанието. За тях е написала 2 учебника. Резултатите от изследванията ѝ са отразени в над 140 публикации, сред които 1 монография, 1 самостоятелна книга, 2 глави в книги, и над 15 патента (световни, европейски

и национални в САЩ, Япония, Швеция, Швейцария, Белгия и Румъния). Участвала е на повече от 100 научни форума, в много от тях като поканен лектор с пленарен доклад. Който е присъствал на нейните представяния, не може да не е забелязал подчертания интерес към тях.

Коя е всъщност проф. Владко-

ва? Може би всичко заедно: обичан преподавател, уважаван, честен и обективен колега, търсен коректен партньор, доказал се известен по света утвърден специалист в областта на полимерите и полимерните биоматериали. Но преди всичко учен, завладяващ с неизчерпаема енергия и ентусиазъм генератор на нови идеи.

ПРОФ. Д-Р ЕМИЛИЯ ХРИСТОВА – ЖИВОТ, ПОСВЕТЕН НА ЖИВОТА И ЗДРАВЕТО НА ДЕЦАТА!

Чл.-кор. Здравко Лалчев,
СУ „Св. Кл. Охридски“

European Neonatal & Perinatal Societies; на Европейската асоциация „Medecines du Monde“ и др. Тя е национален консултант по неонатология; външен експерт на НЗОК и др. Организатор и председател е на комитетите на I-ия и II-ия Национален конгрес по неонатология (2007, 2011).

Проф. Христова е създател на българската неонатологична школа. Тя въвежда в статута на болниците в България неонатологичните звена със сектори за интензивно лечение и внедрява трансфонтанелната ехография като рутинна диагностика при новородените деца. Организира изграждането у нас на първите структури за интензивно лечение в неонатологията и обучава екипи за интензивно лечение в цялата страна. Посвещава повече от 40 години от живота си за внедряване на европейските модели на неонатологична помощ в България – високотехнологична дейност за повишаване на шанса за живот на рисковите новородени деца и качеството на техния живот. В екип от чуждестран-

ни и български учени тя оглавява у нас през 1992 г. внедряването на животоспасяващата сърфактант-терапия при новородени деца с дихателна недостатъчност. През периода 1993-2012 г. тази терапия успешно е приложена на над 10 000 деца в страната и довежда до намаляване на неонаталната смъртност в България от 10,2% на 5,6%. През 2010 г. тя издава в съавторство монография – първата у нас книга, посветена на приложението на сърфактант-терапията при недоносени новородени деца.

Всички тези заслуги ѝ носят признание: през 2005 г. тя е избрана за „Медик на годината“, през 2007 г. – за „Лекар на годината“, а през 2011 г. бе удостоена с най-високото професионално-съсловно звание у нас – „Лекар на България“. Тя е носител и на множество национални и международни научни награди.

Голямото човешко сърце на проф. Христова, опитът ѝ в сферата на неправителствените организации и непресъхващият ѝ

алтруизъм са генератори на превърналите се в национална кауза благотворителни инициативи: „Силвия Вартан за България“, „Българска Коледа“ и „Шанс за живот“. Чрез дарителската дейност на Фондация „Силвия Вартан за България“ се доставят консумативи и апарати за ежедневната терапевтична работа – фотолампи, инкубатори, ехографи, пулсоксиметри, ламинарни стерилни боксове и др., като по този начин се осигурява безценна помощ за най-рисковите новородени деца. Фондацията „Българска Коледа“ дарява неонатологичните звена с инкубатори, респиратори, монитори, неонатални системи за подпомагане на дишането (CPAP), за неонатален скрининг, с апаратура за ранна диагностика на ретинопатия на недоносените, високотехнологичен лазер, система за подготовка на медикаменти и разтвори за парентерално хранене, осигурява се защитата от вътреболнични инфекции при преждевременно родени деца и много други. Всичко това характеризира проф. Христова като блестящ организатор и неуморен труженик в името на развитието на неонатологията в България, на живота и здравето на децата.

Ерудирани учен с международна известност, изследовател с широки научни интереси, смел новатор и пионер, енергичен и блестящ организатор, всеотдаен лекар и човек с мисия и кауза, озарени от любовта ѝ към децата – като такава познавам проф. Емилия Христова, с която имам удоволствието и честта да работя повече от 25 години!

Д-Р ЕМИ ХАЛАДЖОВА: ДА СИ ЖЕНА В НАУКАТА...

Гая Младенова

Изследванията върху полимерни преносители на ДНК-молекули в човешкото тяло спечелиха на д-р Еми Халаджова стипендията „За жените в науката“ на L'Océal и Националната комисия на България за ЮНЕСКО и наградата на Съюза на химиците в България, учредена от проф. Иван Шопов, за изявен млад учен в областта на полимерите за 2012 г. Д-р Халаджова е част от екипа на лаборатория „Полимеризационни процеси“ на Института по полимери към БАН. Резултатите от изследванията могат да бъдат изключително полезни при терапията на генетични заболявания, които доскоро са смятани за нелечими.

Изоставяйки първата си любов – рисуването, д-р Халаджова завършва „Индустиална химия с преподаване на френски език“ в Химико-технологичния и металургичен университет. Специалността

е подкрепяна от Университетската агенция на Франкофонията, а програмата е по френски стандарти. По време на обучението тя има три стажта във Франция. Първият е в университет в Марсилия, където в продължение на месец посещава лабораторни упражнения. По време на втория тя се занимава с изследователска работа в научноизследователски център в Монпелие. Тогава започва да работи с изследвания на полимери и решава да специализира в тази област. По време на третия си стаж пише своята дипломна работа в

центъра в Монпелие. В разработката са включени теоретични и лабораторни изследвания.

След дипломирането си Еми продължава със съвместна докторантура в катедра „Полимерно инженерство“ на ХТМУ и в Института по полимери на БАН. Тема на научната ѝ дисертация е „Стабилизирани полимерни наночастици, изградени от амфибилни полистирен-бл-полиетер блокови съполимери“. След защитата тя става главен асистент в лаборатория „Полимеризационни процеси“ в института и продължава

да се занимава с изследвания на полимерите. Заедно с колегите си проучва полимерните носители, които могат да транспортират вещества в човешкото тяло. Приложението е в областта на медицината, фармацията и др. В момента химиците работят по преноса на ДНК, който може да бъде използван за терапия на генетични заболявания.

Има два вида носители на генната информация – вирусни и не-вирусни. По-познати на науката са вирусните. Те обаче са по-опасни за организма. Затова учените насочват усилията си към не-вирусните носители, към които спадат полимерите. Полимерните нанокapsули предизвикват изключително голям научен и икономически интерес в световен мащаб, тъй като могат успешно да бъдат из-

продължава на стр. 23

продължение от стр. 22

ползвани като носители на лекарствени средства, за транспорт на йони или молекули, за защита на клетки и ензими, или най-общо – като материали с приложение в електрониката, биомедицината, фармацията и козметиката. Полимерните нанокапсули са способни да приемат във вътрешността си както по-големи количества, така и по-големи по размер „гост“ молекули, като в допълнение те са много здрави механично. Това ги прави много подходящи за защита и транспорт на ДНК, чиято молекула има голям размер, не е

стабилна и лесно се разрушава във физиологични условия.

Задачата на химиците е да открият най-добрите полимери за изграждане на капсулите. Те трябва да намалят размерите на големите и нестабилни ДНК-молекули и да ги защитят по време на „пътуването“ им в кръвта до клетките. Еми и колегите й използват различни по структура и размер полимери и полимерни мицели, за да ги „транспортират“ успешно. Търсят начин комплексите да могат да се насочат към точно определени клетки. След като ги достигнат, да могат успешно да освободят ДНК молекулите. Д-р Халад-

жова се надява в рамките на година или две да успеят да капсулират конкретните гени, посочени от биолозите, и да намерят най-добрия начин за тяхното „пътуване“ в организма.

Спечелената стипендия в размер от 5000 евро д-р Халаджова ще използва за подобряване на материалната база в лабораторията и закупуване на консумативи – химикали и реактиви.

Да си жена в науката, не е минаус, категорична е Еми. В екипа, част от който е тя, дамите са само две и колегите им се грижат много за тях. Трудността идва, когато децата са малки. Като млада май-

ка, Еми е отложила засега планираната постдокторантура в чужбина. Не е изоставила любимите си разходки сред природата заедно със семейството си. Намира време – макар и по-рядко, и за посещения на театрални постановки. Но продължава със своите изследвания в областта на полимерите. Избрала е да прави това в България. Не мисли, че е част от малцината, направили подобен избор. Има много млади хора, които също искат да правят наука у нас. Нужна ни е само малко по-силна подкрепа, завършва тазгодишният носител на стипендията „За жените в науката“.

Д-Р СИЛВИЯ БАКАЛОВА: ВЪЛНУВАЩО Е ДА БЪДЕШ ЧАСТ ОТ ОБЩНОСТТА НА УЧЕНИТЕ

Гая Младенова

Въпреки че е само на 32 години, д-р Силвия Бакалова има впечатляваща научна биография, която успешно съчетава с отглеждането на 10-годишен син и 4-годишна дъщеря. Обича планината и физиката. С любовта към планината е свързано и хобито на семейството от тази година – летене с парапланер, в което – както казват опитните инструктори – има и много физика. Физиката тя обиква още от училищните часове, когато я завладява идеята за дълбоко разбиране на заобикалящият ни свят. Много скоро след като започва следването си във Физическия факултет на Софийския университет, разбира, че науката няма тези обяснения, а се базира на предположения и редица понятия, които сами по себе си са неизвестни. От друга страна, започва да осъзнава същността на науката и на научноизследователската дейност, значимостта на практически успехи, постигнати в енергетиката, космическите изследвания и технологиите на базата на откритите взаимовръзки в природните явления.

С научноизследователска дейност Силвия започва да се занимава, докато пише дипломната си работа под ръководството на доц. д-р Анна Секереш в Института по физика на твърдото тяло към БАН. Тогава решава, че ще продължи с докторантура, а после и със самостоятелни изследвания. По време на докторантурата си работи със свои колеги от Националния институт по лазери, плазма и радиационна физика в Букурещ, Румъния. Научният екип се занимава с експерименти за синтезиране на алуминиев нитрид – полупроводник с голямо технологично значение в съвременната електроника. За срока на докторантурата от три години и половина изследванията, в които тя участва, са отразени

в над 10 публикации, и докладвани от нея на пет устни доклада и представени на редица постери в страната и в чужбина.

След като защитава успешно докторска дисертация, д-р Бакалова е приета за следдокторска специализация в Бристолския университет в Англия. Там получава шанса да работи самостоятелно и да задълбочи познанията си в сферата на физиката на кондензираната материя в лабораторията с много постижения в сферата на нови полупроводникови прибори, както и собствени патентовани методи за изследвания. Започва работа по проект за изследване на нов полупроводников материал с високо съдържание на бор. След това тя печели финансиране от Министерството на отбраната на Великобритания за собствен проект за първоначална разработка на полупроводников детектор на неутрони. Работата й по проекта включва всичко от планирането, оптимизацията на материала, изработката на приборите и контактите, тестване на електричните характеристики. Подобен полупроводников детектор на неутрони би имал приложение за граничен контрол, подобрявайки мерките за неразпространение на ядрени материали. В момента има остра нужда от такива детектори,

тъй като използваният в момента газ He-3 е почти изчерпан на Земята. Резултатите от изследванията са публикувани в реномирани научни списания. В Бристол Силвия работи и със студенти, които се включват в проектите, за да придобият експериментален опит.

След усилената тригодишна работа в Бристол д-р Бакалова се завръща в ИФТТ, където продължава като асистент в лабораторията на доц. д-р Секереш научната дейност върху алуминиевия нитрид – един от най-перспективните в момента полупроводници. Екипът е от лаборатория „Полупроводникови хетероструктури“ на Института по физика на твърдото тяло и Националния институт по лазери, плазма и радиационна физика в Букурещ. Учените използват лазерен метод за синтез. Към настоящия момент д-р Бакалова е съавтор в 22 научни публикации в престижни научни списания, цитирани над 50 пъти.

Изследванията върху лазерно депозираните наноструктури спечелиха през тази година на д-р Силвия Бакалова *стипендията* „За жените в науката“ на L'Oréal и Националната комисия на България за ЮНЕСКО за изключителен принос в науката в размер на 5000 евро. Наноструктурни материали с различни морфологии ка-

то нанотръбични и нанонишки притежават атрактивни свойства за приложения като елементи за наноразмерни електронни прибори. Наноструктурите от алуминиев нитрид под формата на тънки слоеве и литографски елементи се използват в производството на светодиоди и лазерни диоди в зелената и синята област на светлината. С помощта на нови наноматериали може да се подобри ефективността на приборите, да се увеличи чувствителността на сензори и да се създадат нови електронни прибори с по-високо качество. Техните атрактивни свойства разкриват многобройни възможности за приложение в наноелектроника, наномедицина, наноенергетика.

Силвия споделя, че за нея е вълнуващо да бъде част от общността на учените, следейки прогреса на отделни направления, да допринесе за бъдещото развитие със свои идеи и работа. След десет години тя би искала да види себе си в добре оборудвана лаборатория с умни и способни колеги. Мечтае да има свобода да избира насоки при изследванията си и да има достатъчно средства и подкрепа за реализацията им. Именно в липсата на средства тя вижда причината научната кариера да не бъде привлекателна за младите хора в България. От една страна, трябва да се повиши заплащането, от друга – да се подобри нивото на материалната база, за да не изоставаме от съвременните технически постижения. Категорична е, че ни трябва и по-добри връзки между индустрията и научните организации. Но въпреки скромните средства за научни изследвания и за възнаграждение на учените у нас, д-р Бакалова няма намерение да напусне България и да търси научна и финансова реализация в странство.

За списание „НАУКА“ можете да се абонирате:

- Лично в касата на Съюза на учените в България, 1505 София, бул. „Мадрид“ 39, тел. (02) 943 19 86; (02) 944 11 57.
 - В клоновете на СУБ в страната. ■ Чрез пощенски запис на адрес: 1505 София, бул. „Мадрид“ 39 – сп. „Наука“, като посочите точния си адрес с пощенски код. ■ Чрез ДОБИ ПРЕС ЕООД на тел. (02) 963 30 81; (02) 963 30 82; каталожен № 2012.
 - Чрез каталога на „Български пощи“ ЕАД във всички пощенски станции в София и страната; кат. № 1513.
- Годишен абонамент:
- 20 лв. – редовен; ■ 10 лв. – за членове на СУБ; ■ 5 лв. – за пенсионери и студенти; ■ 40 евро/щ.д. – за чужбина.

Д-Р ДЕЛЯНА МАНАСИЕВА – НОСИТЕЛ НА НАГРАДАТА „ЗА ПОСТИЖЕНИЯ В НАУКАТА” ЗА 2012 Г.

Д-р Велиана Христова

Представете си млада жена на 33 години, която е направила първите си професионални стъпки в науката химия преди 8 години, а днес вече е редовен автор в най-реномирани международни списания – т.нар. списания с висок импактфактор. За да попадне името ти в такова списание, статията минава през сериозно научно рецензиране и трябва да бъде одобрена като достойна за очите и ума на международната научна общност. Деляна Манасиева – носител на тазгодишната съвместна награда за постижения на млад учен на фондация „Еврика” и Съюза на учените в България, е главен асистент в Института по обща и неорганична химия на БАН.

Тръгнала е от най-ниското стъпало в института – химик, след като е завършила химическа паралелка в Математическата гимназия „Гео Милев” в Стара Загора и Химическия факултет на СУ „Св. Кл. Охридски”. Явно неслучайната любов към химията я отвежда в света на структурната теория и спектралните методи за структурен анализ. Не всеки висшист има влечение и умения да се занимава с наука. Не всеки, който има интерес към изследователската работа и талант за нея, успява да попадне на подходящото място. При Деляна съчетанието на двата фактора очевидно е щастливо. За един сравнително кратък период от време тя успява да извърши много голяма по обем изследователска работа, доказателство за което са публикуваните 23 научни статии в списания с импакт фактор. Внимателният прочит на тези публикации показва много добро познаване на теоретичните основи на спектралните методи. Съществен принос за професионалното ѝ израстване като млад учен имат и успешно завършените два специализирани курса по „Неорганична кристалохимия и рентгеноструктурен анализ” и „Интердисциплинарна химия”. Била е участник в редица университетски, институтски, национални и международни научни проекти.

Доказателство за научния та-

лант, голямото трудолюбие и постоянство на д-р Манасиева е спечелената от нея награда „Иван Евстратиев Гешов” на БАН за най-млад учен (до 30 години) в научно направление „Химически науки” за 2008 г., грамота за научни постижения в защитени докторски дисертации от учени до 35-годишна възраст в конкурса на СУБ за високи научни постижения за 2012 г., а така също и активното ѝ участие в организацията на семинар SizeMat 2 в Несебър през 2010 г. и пролетните семинари на докторанти и млади учени от БАН от 2010 г. до 2012 г.

Фондация „Еврика” присъди годишната награда за най-успешен млад учен съвместно със Съюза на учените на Деляна Манасиева за отличната защита на дисертационен труд за степента „доктор” на тема „Вибрационно поведение на матрично-изолирани тетраедрични йони и HDO молекули в неорганични соли – сулфати, селенати, хромати и формиати”. На неспециалиста това, разбира се, нищо не говори. Става дума за изучаване на вибрациите във веществата между самите молекули, обяснява Деляна. Изследват се три групи от соли и може да се установи дали в един материал има механичен примес или примесът е структурирен – в самата решетка на веществото. Първата група са минерали като гипс и барит. С научния метод, с който работи Деляна, може да се установи дали в една проба има слепнали минерали или пък в самата структура са станали промени и са се получили нови съединения. Втората група соли са 4 неизвестни досега

съединения, чиято кристална структура е дешифрирана от колегите от Виена, с които работим, уточнява Деляна. Третата група са вещества, при които се изследва разпределението на атомите в кристалната решетка на микро-ниво.

Това са фундаментални научни изследвания, в които младата българка е постигнала съществени резултати. Благодарна е на своята ръководителка проф. Донка Стоилова, която, както тя самата отбелязва при получаване на наградата „За постижения в науката”, я е научила „да чета между редовете и да виждам неща, които на пръв поглед са невидими.” Неспециалистът почти винаги пита: за какво конкретно служат такива изследвания? Защото неизкушеният и страничен за науката човек не си дава сметка, че преди да се приложи един научен продукт или метод конкретно в някаква практика, са необходими години фундаментални изследвания. Както е казал Пасъор: „Няма фундаментална и приложна наука, има наука и приложението ѝ в практиката”. Нелепо е да се разграничава фундаменталната и приложната наука и да се обяснява колко са важни иновациите, защото без научните изследвания няма как да се стигне до иновации – все едно да искаш да береш круши, без да си засадил дървото.

Би могло, след като се установи структурата на едно неорганично вещество, то да се изследва с други методи и да се установи дали би имало някакво специално приложение. Тогава с нашия метод може да се опи-

таме да добавим нещо, което да подобри физичните или механичните му качества – така Деляна обяснява пътя от „голямата” наука към по-конкретните ѝ приложения. За да усъвършенстваш практическото приложение на солите – примерно на селенати или на хромати, и да измислиш технология, първо трябва да установиш научна структурата им. Според рецензентите, дисертацията на Деляна съдържа значими методични приноси към молекулярната спектроскопия, получени чрез анализ на богат материал от експерименти. Те са категорични, че нейният дисертационен труд е завършено фундаментално изследване в областта на неорганичните соли, отличаващо се с оригиналност на изследваните обекти и проявен висок професионализъм в научния анализ. Четири двойни соли хромати са получени за първи път от Деляна Манасиева. Тя установява, че инфрачервената спектроскопия може да се приложи успешно като бърз метод за установяване на примеси в минерали. Резултатите от дисертацията са отразени в 10 научни съобщения, 8 от които са публикувани в реномирани научни списания. Публикациите, свързани с дисертацията, вече имат 31 цитирания, което потвърждава актуалността на тематиката и значимостта на резултатите.

В момента д-р Манасиева е малко извън магията на любимата професия, понеже от няколко месеца е майка на малката Мартина. Не ѝ остава време и за посещения на оперни постановки и на концертите в зала „България”, на които е любител. Обича и театъра, но като дъщеря на оперна певица голямата ѝ любов извън химията е класическата музика – даже и свирила като ученичка 6 години на пиано. В бъдеще наред с грижите за малката си дъщеря планира да разшири изследването си върху неорганичните соли, като добави още елементи, към тези, които вече е анализирала. И това е фундаментална наука, трасираща път към много широки приложни полета.

На 7 юни 2012 г. световно известното авторитетно списание Science публикува под заглавието новината, че международен екип от физици, начело с българина Теньо Попминчев е разработил първия по рода си настолен рентгенов лазер, който може да бъде използван за биологични, физически и други научни изследвания. Новината и името на Теньо Попминчев се появиха в най-реномираните в света научни списания „Physical Review Letters”, „Nature Photonics”, „Science”, както и в гледаните от стотици милиони хора телевизионни канали Си Ен Ен и Би Би Си, в. „Лос Анжелис Йорк Таймс”,

Д-Р ТЕНЬО ПОПМИНЧЕВ: ДА БЪДЕ РЕНТГЕНОВА СВЕТЛИНА!

Д-р Иван Богоев

големите канадски, руски, китайски, японски и европейски, дори австралийски медии.

Опитите да се реализира подобен лазер имат почти половин-вековна давност. Когато малко след изобретяването на първия

видим лазер през 1960 г. става ясно, че е възможно да се направи лазерен източник на рентгенови лъчи, физиците са изправят пред едно огромно затруднение. За да се излъчат съответните високочестотни фотони, е необхо-

дима толкова много енергия, че само атомна бомба може да я отдели. С огромни усилия през 90-те години на XX век учените все пак създават рентгенови лазерни инсталации, които заемат площ, по-голяма от футболен стадион. Последните поколения са с приблизителни размери от 7–8 км в диаметър. Стойността им е над 10 млрд. долара, а за експлоатация се изразходват 1 млн. ежедневно... При това тези инсталации не работят на принципа на лазера, а комбинират ускорени електрони, които излъчват светлина. Първоначално констру-

продължение от стр. 24

ираните съоръжения дори нямат типичните характеристики на насочено излъчване на лазер, а имат лъчение със свойствата на рентгенова лампа, която излъчва светлина във всички посоки. В момента подобни апаратури са достигнати почти лазерни параметри вече работят в Германия, САЩ, Франция.

Още през 2008 г. Теньо Попминчев защитава с патент идеята си за създаване на такъв тип лазер. До този момент се е смятало, че за да се изобрети рентгенов лазер, трябва да се създаде първо ултравиолетов лазер. Подходът на Попминчев бил съвсем различен и гениално прост. Въз основа на теоретичните си изчисления, направени върху плик за писмо, построяват експериментален прототип на портативния рентгенов лазер. В период от 4-годишни непрекъснати експерименти, отразявани в научни списания, научният колектив, започвайки от ултравиолета, през екстремалния ултравиолет, рентгеновите камери, показва ярък лазерен сноп и в рентгеновия спектър и успяват да създаде настоящия рентгенов лазер, произвеждащ свръхбързи импулси без аналог в световната практика.

Екипът на Теньо Попминчев,

в който работи и брат му Димитър, смята, че подобни лазери с невидимо лъчение ще ни позволят да видим на рентгенов филм, дори движенията на електроните в атома, динамиката и структурата на молекулите, клетъчните процеси, да послужат и за създаването на компютри, многократно по-бързи от сегашните. И несъмнено, изобретеният настолен рентгенов лазер ще е революционен за медицината! Той може да замени сегашните рентгенови апарати, работещи с огромни дози вредно за здравето рентгеново излъчване, които създават размити изображения на фотографиите си. Новият уред не само ще работи със стотици пъти по-малки облъчващи дози, но и ще разполага с невероятната разделителна способност да различи структури с големина на атом. Разкрива се изумително бъдеще пред ранната диагностика на болести! Това е и най-простата и практична технология с потенциал да надникне и в най-бързите природни процеси в ядрото – сърцето на атома!

Роденият през 1977 г. в Казанлък Теньо Попминчев завършва Казанлъшката математическа гимназия. Преминава през уникалната за България и света школа по физика на Теодосий Теодосиев, за да стигне до междуна-

родните олимпиади по физика в Пекин и Осло. Носител е на Национална диплома за отличен успех и за участие в олимпиадите по физика, химия, математика и философия. Възпитаниците на Теодосиев не просто учат математика и физика, те биват вдъхновявани да се развиват всеотранно, да бъдат личности; да мислят разкрепостено и да не робуват на авторитети, а да се осланят на своята интуиция и да я следват. Едно от основните качества, които Теодосиев развива в тези деца и до днес, е да бъдат родолюбци, да имат своите граждански позиции и да ги отстояват. Неслучайно учениците му неизменно печелят златото и среброто на всички международни олимпиади по физика. Днес мнозина от тях учат или работят в най-престижните изследователски центрове в света.

Възпитаникът на Физическия факултет Теньо Попминчев започва професионалната си кариера в групата на друг възпитаник на Теодосий Теодосиев – доц. д-р Иван Бъчваров от Физическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Завършва докторантура в Колорадския университет в Боулдър, САЩ, работейки в асоциирания институт JILA – неоспорим световен лидер по атомна, молекулярна и оптична физика с три Нобелови награди

в областта за последното десетилетие. През 2011 г. докторската му дисертация е избрана от Американското физическо общество за една от четирите най-новаторски в областта в световен мащаб. Автор и съавтор е на 22 публикации, включително в списания като *Science*, *Nature*, *PRL*, *PNAS* (някои от които са и на кориците на тези списания) и над 1200 цитирания. Последната му работа, публикувана в *Science*, е селектирана в рубриката „Оптика през 2012“, и класирана като една от трите най-добри от научно-обзорното списание на Американското оптично общество на Америка. Автор е и на два патента.

Днес д-р Попминчев продължава да работи в института JILA в Боулдър – старши научен сътрудник е в научната група на проф. Маргарет Мърнаан и проф. Хенри Каптейн.

Познаваме Теньо Попминчев не само като физик, но и като човек с голяма обща култура. Интересува се от еволюцията на планетата и от историята. Познаваме го и като българин, като човек, който не се притесняваше да дари докторантската си стипендия от САЩ за родолюбива кауза. Нито да скрие от медиите, че българин прави голямото откритие и казва: „*Да бъде рентгенова светлина!*“

Д-Р БОЯН ТОРОСОВ: ОТ ВОДНАТА ТОПКА ДО КВАНТОВИЯ КОМПЮТЪР

Радостина Камбурова,
„Връзки с обществеността“ в ИФТТ при БАН

Боян Торосов е завършил Физическия факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“ и е магистър по теоретична и математическа физика. След защитата на дипломната си работа печели конкурс за редовен докторант при проф. Николай Витанов в катедра „Теоретична физика“. Докторската му дисертация е свързана с изследвания в изключително модерна област, наречена квантова информация. Една от нейните големи цели е създаването на квантов компютър. Това е изчислителна машина, използваща законите на квантовата механика, което я прави много по-бърза в сравнение с класическия компютър.

Изследванията на Боян Торосов по време на докторантурата му са проведени в ръководената от проф. Витанов лаборатория и в сътрудничество с учени, работещи по проблемите на квантовата оптика, квантова информация, квантова и нелинейна динамика от университетите в Турку (Финландия), Лийдс (Великобритания) и в Бургундския университет във Франция, където той е бил гост изследовател и стипендиант по програмата „Мария Кюри“. Неговата дейност е съсредоточена върху разработването на алтернативни техники за реализация на квантови логически операции и алгоритми, които биха позволили по-бързи и стабилни квантови изчисления.

След успешната защита на докторската си дисертация на тема „Контрол на нестационарната динамика на квантовите системи: точни и приближени техники“ през 2010 г. (номинирана за най-добра докторска дисертация на годината), д-р Торосов постъпва на работа в Института по физика на твърдото тяло (ИФТТ) в Лабораторията по атомна спектроскопия с ръководител проф. Кирил Благоев. Като служител на ИФТТ, съвместно с проф. Витанов, той работи главно върху намирането на композитни импулси и тяхното приложение в квантовата оптика. Композитните импулси са познати от физиката на ядрено-магнитния резонанс (ЯМР). Те представляват поредица от радиочестотни импулси с подходящи относителни фази и се прилагат върху атомни ядра с ненулев спин. Разработеният от Боян Торосов алгебричен подход за намирането на необходимите фази се

оказва решително по-могъщ от досега използваните в ЯМР и спомага за откриването на нови композитни импулси, позволяващи в квантовите системи да се произведат възбуждения с „екзотични“ и поддаващи се на гъвкаво управление профили. Той създава също хибридна техника за квантов контрол, с която се достигат много по-високи нива на прецизност в манипулацията на такива системи.

Предложената от д-р Торосов техника за търсене на композитни импулси и за квантов контрол предизвиква голям интерес. Тя е възприета и от други учени и намира редица интересни приложения, като например при квантов контрол на йони в уловки. За експерименти с манипулация на йони, уловени чрез външни полета, Дейвид Уайнланд бе удостоен с Нобеловата награда по физика за 2012 г.

От края на 2012 г. Боян Торосов е приет на следдокторска

специализация за 18 месеца в Политехническият университет в Милано в групата на проф. Стефано Лонги, който е водещ учен в областта на оптичните вълновиоди. В началото на 2013 г. д-р Торосов вече е първи автор в три статии, публикувани в едно от най-престижните списания по физика. Неговата дейност в групата е насочена към създаването на нов нетрадиционен метод за манипулация на квантови системи на основата на неермитови хамилтониани, които се считат за „екзотика“ в квантовата физика, но в последните години привличат интереса на голям брой учени, както физици, така и математици.

Резултатите от изследванията на д-р Торосов и колегите му са отразени в 15 публикации в престижни международни списания, в 7 устни доклада и 11 постера, представени от него на международни конференции у нас и в чужбина. Те са добре известни на физичната научна общност и са цитирани над 36 пъти. През 2012 г. статия на д-р Торосов и проф. Витанов е избрана за „най-ярка публикация“ на годината на списанието *Journal of Physics B: Atomic, Molecular and Optical Physics*. Той участва в множество национални и международни научни проекти, като от началото на 2012 г. е ръководител на проект, финансиран от

продължава на стр. 26

продължение от стр. 25

Фонд „Научни изследвания“.

Боян Торосов решава да се занимава с физика, защото още в средното училище физиката и математиката са предметите, които му се удават с лекота. Той твърди, че човек трябва да се занимава с това, което го влече. Според него парите не трябва да са цел и мотивация при избора на професия, те идват като следствие, ако си добър специалист. За съжаление, неговата гледна точка не винаги съвпада с реалността и д-р Торосов е свидетел как много хора у нас работят върху изключително смислени неща и са наистина добри в това, което правят, но не получават достойно възнаграждение. Оптимист е и се надява, че в скоро време ситуацията в тази посока поне малко ще се нормализира.

Д-р Торосов оценява като нещо изключително ценно възможността по време на конференциите и специализациите в чужби-

на да се срещне и да работи с различни специалисти по физика, изявени учени в своята област, да види различни маниери на работа, различни гледни точки и да научи от всеки по нещо. Колкото до инфраструктурата и оборудването в лабораториите, разликата с България е голяма и неговото впечатление е, че просто там има „нормални условия за работа и нормално заплащане“. Според него само на пръв поглед изглежда, че на българската наука ѝ трябва съвсем малко, за да се мери със световната топнаука. Истината е, че това „малко“ всъщност е много, защото ние, българите, трябва да си зададем въпроса: „Искаме ли да има наука в България или не искаме?“ Съдейки по това, на което е свидетел, за него отговорът е „не“. Науката съществува, за да служи на обществото, и ако българското общество не иска наука, тя няма как да се развива.

Боян Торосов е обещаващ

млад учен със завиден научен потенциал и висока изследователска активност. Впечатляващи са неговото задълбочено познаване на квантовата физика и свободното боравене с множество математически техники, което му позволява да ги прилага с лекота при решаването на проблемите на квантовата информация и да говори увлекателно за квантовия компютър, в което се убедиха зрителите на предаването „Красива наука“ по БНТ. Самодисциплината и стремежът за успех са характерни негови черти, които е формирал като състезател на ЦСКА и на националния отбор на България по водна топка. Един спорт, който не е сред популярните у нас, но според него е изключително красив и мъжки. Този спорт му е помогнал много в науката не само защото тренировките избистрят ума, но и защото е възпитал у него качества, необходими на всеки човек, независимо с какво се занимава, като мотивация, дис-

циплина, честна игра, умения да работиш с други хора, способност и да печелиш, и да губиш понякога.

За постиженията му в областта на квантовата информатика д-р Боян Торосов е номиниран от Научния съвет на ИФТТ за носител на престижното отличие „Марин Дринов“ за млади учени в направление „Нанонауки, нови материали и технологии“ и е одобрен от Общото събрание на БАН. Той би желал да продължи да се занимава с наука и да работи в България, но при условия, поне близки до тези в чужбина. Дали този млад човек ще се върне в родината си, след като приключи следдокторската му специализация, и ще продължи ли да бъде служител на ИФТТ, или ще търси поле за изява на възможностите си в престижните изследователски центрове по света, зависи от отговора на въпроса „Искаме ли да има наука в България, или не искаме?“ Какво ще се случи, времето ще покаже.

23-тият носител на ежегодната награда за млад изобретател на фондация „Еврика“ стана инж. Лазар Илчев – акаунт мениджър за България в международна компания за електроника за изобретението „Разклонителна кутия за свързване на соларна клетка, електрически диод, водещ елемент и фиксиращи средства“. Чрез изобретението се подобряват структурата на свързващата кутия, електрическият диод, водещият елемент и фиксиращите средства на металните пластини към водещия елемент. В значителна степен се опростява конструкцията на устройството, осигурява се по-голяма гъвкавост при определяне на позицията на водещия елемент в разклонителната кутия и се намаляват разходите. Изобретението на инж. Илчев, патентовано със 100% личен принос в разработването на идеята и регистрирано с международен патент в САЩ и Европа, намира приложение във фотоволтаичните системи, чиито основни предимства са: лесен монтаж, намаляване на енергийните разходи, висока ефективност, надеждност, свобода за техническа поддръжка и устойчив принос към опазване на околната среда.

Идеята, за която е обявен за „Млад изобретател на 2012 г.“, се ражда на „белия лист“ при една командировка в Чехия за обучение за соларните компоненти на Тайко Електроникс. В края на деня при разговор с колега, който отговаря за качеството, разбира за специфичен проблем, който му се струва елементарен за решаване. Веднага описва идеята в имейл, който праща до мениджмънта. На следващия ден по време на обучението си прави

ИДЕЯ НА БЕЛИЯ ЛИСТ ИЛИ ПЪТЯТ КЪМ ИНОВАЦИЯТА НА ЛАЗАР ИЛЧЕВ

Лидия Недекова,
Технически университет – София

груба скица, която ги заинтересува. В следващите седмици се събужда в някои дни в 4 часа сутринта с нова идея или допълваща предишната и започва да скицира с молив на лист хартия или да моделира с подръчни средства. Така се оформя основата на патента. След като инженерингът потвърждава, че не са виждали нищо подобно, мениджмънтът решава да даде зелена светлина за патентоване. Всичко това става в свободното му време с молив и гума, без употреба на софтуер за проектиране, без симулации, без 3D моделиране.

Така описан от самия изобретател пътят до иновацията изглежда елементарен и лек. Но за да стигне до успеха, Лазар Илчев изминава пътя от ПМГ „Н. Обрешков“ в Бургас с профил математика, през магистърска степен по Радиокомуникационна техника и технологии към Факултета по комуникационна техника и технологии в ТУ– София, 2 години работа като антенен инженер в Sky Gate Ltd, където натрупва ценен опит в областта на антенни решетки и микровълнов дизайн на плоски антени, втора магистърска степен по радиоастрономия и космически науки в Техническият университет Чал-

мърс в Гьотеборг, Швеция, с реализацията на стажантска програма по микротехнология и нанонаука в същия университет и 9-месечен проект в Ericsson High Speed Research Centre в Гьотеборг. Така натрупва практически опит за работа с високотехнологични уреди, намиращи приложение в космическите обсерватории.

Интересите на Лазар Илчев към научните технологии и електрониката са свързани и с неговата богата и разнообразна професионална кариера. След завръщането от Швеция работи почти 2 години в „Мобилтел“ като инженер по качеството на инфраструктурата на мрежата, впоследствие близо 6 години заема позиция инженер по продажбите към Търговското представителство на Тайко Електроникс. Междувременно започва задочна докторантура към Института по астрономия на БАН, покрива академичен минимум, но след известно време решава, че средата за развитие в България не е подходяща за радиоастрономия поради липсата на традиции в този дял от астрономията и липсата на достъп до радиотелескопи. От началото на 2012 г. досега Л. Илчев работи като акаунт мениджър за България в со-

фийския офис на международна компания за електроника. Добрите му възможности както за работа в екип, така и за самостоятелна работа под стрес и в кратки крайни срокове, съчетани с бързата му адаптация към променящи се условия и приоритети, са в основата на творческата му работа с изобретения и иновации.

Любовта му към астрономията е базирана на силен интерес към Космоса и научната фантастика. Казва, че количеството на научна фантастика, която е изчел, силно надминава количеството на класическа литература. Всичко това предполага един доста нетрадиционен поглед към живота и Вселената. „Взирането“ в звездите за него е приятно занимание. Въпреки отказа си от докторантурата по астрономия съдейства за закупуването и инсталирането на SRT (Small Radio Telescope) от Haystack, САЩ. Радиотелескопът е монтиран в обсерваторията на СУ „Св. Кл. Охридски“ в Борисовата градина, където се използва за учебни цели от студенти към Катедрата по астрономия на Софийския университет.

Смята че изграждането на една личност като специалист е постоянен процес, в който човек развива определени умения в някаква насока. Движещи фактори са любопитството, желанието за постигане на положителни резултати, адаптивността и вярата в собствените възможности. Много помагат четенето на научна фантастика, гледането на Discovery Channel, ученето както на западни езици, така и на руския език, спортът, упоритостта и способността за работа в екип и самостоятелно.

ГАЛЯ ПЕНЧЕВА – (ПСИХО)АНАЛИЗАТОРЪТ НА ФУНКЦИИТЕ

ЗА $9,81 \text{ m/s}^2 \sqrt{c^2 - b^2}$ $1 \text{ dm}^3 \sqrt{-1} \sqrt{c^2 - b^2}$

Летен следобед, някъде към последния час – просто число преди централните новинарски емисии. Чукам с предварително уточнения сигнал – няколко къси удара, представяващи първите пет члена на редицата на Фибоначи по врата с надпис: „Γαλιλα – (Психо)Анализ на функции“ и влизам.

Имам уговорка за интервю. Тя е най-известният в момента (психо)анализатор на функции, темен душеприказчик и помощник в периодите на преминаване през локални минимума, спасител от потъване в асимптотичните бездни на крехките им функционални души. Тя става иззад бюрото с форма на додекаедър, стройна и красива като геометрично построение само с линия и пергел.

– Нищо, че не сте пациент, заповядайте на кушетката. Както виждате тя се простира от минус до плюс безкрайност, за да могат функциите да се разположат с всичките си стойности, параметри и да опънат спокойно снага, т.е. графика.

– Благодаря. Удобно е, въпреки че не съм функция.

И веднага към въпросите.

– Не е ли тежък товар ден след ден да се ровиш в душите на нещастните функции, да бъркаш с голи ръце в корените на полинома, както се казва?

– Не, не ми тежи, а и някой трябва да им помага. Съдбата на много от функциите не е никаква лека. Голяма част от тях живеят при много тежки битови гранични условия, други са в гета и колкото и да искат да се измъкнат от мизерния си квадрант и да се преместят в съседния – богат и лъскав, не се получават. Други са имали липси и несъответствия в началните условия, особено през първите седем стойности на ар-

гумента, трети се събуждат всяка сутрин с ужаса от дупки в дефиниционната област. Всъщност, колкото и да са различни, всички функции имат два признака на подобие или еднаквост, ако щете, с хората. Всички искат и мечтаят за бляскаво бъдеще и постоянен път нагоре, както този на ескпонентата в първи квадрант или на тангенса при аргумент, клонящ към $\pi/2$. За съжаление, животът ни по-скоро е подобен на синуса и косинуса – безкраен ред от върхове и спадове.

– В този смисъл, в какъв момент от Вашата графика Ви хваща?

– Определено възходящ. Последните месеци бяха много успешни и щастливи за мен. През април и май на предварителния и финалния кръг на конкурса ФеймЛаб разказах за работата си като психоаналитик на функции и за старата си любов към стария Питагор и една негова любовна история. Бях много щастлива от първото място, присъдено ми от журито, и не по-малко – от първото място в сърцата на хората от публиката. Това ми даде шанса да представя България в международния финал на ФеймЛаб през юни в Челтнъм, Великобритания. Публиката прие с бурни ръкопляскания и с много смях историите от функционалната кушетка, а с много от моите достойни конкуренти от 21 държави станахме приятели.

– Някакви наблюдения върху английските функции?

– Почти като у нас са, с изразено повече случаи на функционална депресия, която може би се дължи на традиционното за острова време.

– Вие сте с два пълни периода и едва започвате 3р цикъла от жизнения си път, разкажете ни

за линията, водеща дотук?

– Родена съм в прекрасния южен град А*пγ (Асеновград – бел. ред.). Завършила съм модерната българска Питагорейска школа – Софийската математическа гимназия. Приета бях за студент и в Математическия факултет на СУ и в ТУ – специалност „Авиационно инженерство“. И тук потокът на намеренията и желанията ми вместо сходимост към математическия атрактор, изведнъж доведе до решението за разходимост и порив към по-широките небесни хоризонти и аз съм дипломиран авиационен инженер. Но като планетите, летящи в елиптични орбити, колкото и да са далече от Слънцето, то е винаги в единия фокус на елипсата, така и аз след това пътешествие се върнах към моя естествен фокус – математиката. И ако тя е единия фокус на личната ми елипса, в другия се намира образованието. Винаги съм обичала всичко, свързано с ученето, училището, учителите. И от две години с моята добра приятелка и съученичка Светлана Горанова в нашия Център за забавна математика се стремим да покажем веселата, шарена и любопитна страна на любимата ни наука. Мечтата ми в момента е да преподавам математика в Африка – континентът първоизточник на живота, от който сме тръгнали като вид, далече преди да създадем и да използваме математиката.

– Усещам някаква неудовлетвореност от прекъснатата връзка с природата?

– Да, определено ми липсва по-плътен и постоянен контакт с природата, жива или нежива. Може би заради този неистов вътрешен вик на дивото и стремеж към суровата и първична красота искам да отида в Африка, а и

заради него от известно време се занимавам с езда.

– Имаш сериозни интереси в областта на математическата лингвистика и историята на математиката, но като че ли обучението и образованието по математика преобръща плановите ти и транспонира матрицата на бъдещите ти намерения?

– По-скоро бих казала диференцира и то по радиус-вектора – d/dr . Другояче казано, насочила съм се към докторантура по педагогика – обучение по математика. Да добавя още едно Д-р към психоаналитичната си диплома.

– И последни думи към нашите читатели.

– Пожелавам на всеки да намери точното и удобно за него подпространство от общото ни пространство, да стъпва винаги на стабилни базисни вектори и да не изневерява на собствената си стойност. А на общото ни пространство – бързо и коректно нормализиране. А и още – да не опирате до професионалните ми (психо)аналитични услуги!

Ивайло Славов

P.S. Както сте се досетили, става дума за Галя Пенчева – победителят в тазгодишното издание на ФеймЛаб и участник с три (две за най-малките и едно за широка публика) страхотни събития в Третия Софийски фестивал на науката, заедно с колежката ѝ Светлана Горанова от Центъра по забавна математика. Галя впечатли всички ни още на предварителния кръг на ФеймЛаб, влизайки в ролята на психоаналитик на функции. Всичко написано по-горе е художествена измислица и само малка част от думите ѝ са казани от самата Галя. Надявам се да познаете кои точно.

УЧЕНИ СТИХОТВОРЦИ

СБОГОМ, ТАТИ!

Откакто си отиде,
празнина остана в мен.
Сърцето ми замира –
черен е моят ден.
Мечтаех си да ходим из горите,
да скитаме в полето волни,
гъби да сбираме в торбите,
край огъня да седнем морни...
За теб оправих Вакарел
и дар подготвих тайно,
а ти си веч завинаги заспал
и рееш се в небе безкрайно...

Видях звездите през нощта
и спомени ме връхлетяха:
как сочеше Полярната звезда,
как с теб седях под родна стряха...
Звездите трепкат на небето
и може би сред тях си ти...
Край мен чернее се полето,
никнат гъбки в близките гори,
но няма веч със теб да бродя
във слънчев пек и в мрачен ден,
гори далечни да обходя –
на Вакарел не ще си вече с мен...
Камина весело гори
и бавно огънят угасва...
Пламтят последните искри
като стрели във рана прясна...

На Рила тръгваме след дни.
По твоите стъпки ще вървя:
ще бродя из планински висини,
детето си кат теб ще вода
да му показвам красоти,
Мальовица да покорим,
а после ще запеем песента,
край огъня като седим...

И твоят дух със нас ще броди,
завинаги напуснал днес света.
Места далечни ще обходиш,
останал в нашите сърца...

Доц. д-р Ели Василева.
СУ „Св. Кл. Охридски“

УТРИННА МОЛИТВА

На тебе, Боже, днес се моля –
раб твой съм вече уморен,
скрепи с надежда мойта воля,
за да измина този ден!

Дано едно добро да сторя,
една душа да утеша,
страха в сърцето да преборя
и с вяра в Теб да продължа!

Доц. д-р Добрин Паскалев.
МУ „Проф. д-р Параскев
Стоянов“, Варна

БЕЛЕГ ОТ ПЛАМЪК

Тя навярно не знае защо се събличат дърветата и не знае защо всяко утро кънти в калдъръма, ту неволно потича по клоните с вятъра, ту окапва безмълвно в дъжда – да я има... и навярно не помни от колко пропуснати залези се гради тишина – да запълва в ъглите спестеното и когато разтваря бедра и зачева безсъния, някак все до последно отлага мига към отвъдното, и навярно все още рисува заглъхнали истини, и притиска в гърдите си нечий захвърлен остатък. Тя навярно не знае защо се събличат дърветата, само пази в сърцето си белег от пламък...

Бехрин Шопова.

Редовен докторант в ИФЕМ-БАН.

УМНИТЕ ЖЕНИ

14.01.2013 г.

Мъжете не харесват умните жени – те само неприятности създават, а не е лесно да им се прости, че и позициите си защитават.

Мъжете не харесват умните жени, дори, ако са нежно привлекателни, а някой някога дори ще ги вини, че имат чар и че са обаятелни.

Мъжете не харесват умните жени, защото те комплекси им създават. Едва ли силно ще ги впечатли, да са послушни, ако обещават.

Мъжете не харесват умните жени, но умните жени се примиряват. Стараят се, че умни са, да не личи, но винаги правата си да устояват.

Доц. д-р Елена Кашчиева.

Ръководител на катедра „Физика“ и на Лаборатория по електронна микроскопия при ХТМУ (2000-2009).

Обичам те звездно, обичам те всякак, момиче от захар, момиче от пясък.

Обичам те вечер, когато липата мирише на есен и капят листата.

Когато са топли, морни цветята и слънцето с вопли спуска заката.

Обичам безмълвно да гледаш екрана, светът на Адама – отворена рана.

13 май 1997 г., София
(Александър Крумов.
Разпнат върху махало.
ИК „Хр. Ботев“, 2001)

**Инж. Александър Крумов,
дтн.**

Институт по микробиология
„Стефан Ангелов“ – БАН.

Стопих се от приказките на ветровете. Стъпаловидни чувства до втория етаж. Слънчева мараня в сърцето пулсира. Поникнаха очи-речници. Осиновиha си лодка. Отплуваха към земите на аргумента. Издялаха си маса и столове. Свикаха разговор за някого.

Нагъната дума в коридора на междуметията разля по равно вино.

Докторант в катедра „Педагогика“ – ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

СЛЕДА

Пръстите на твоята нежна ръка оставиха малка следа в приятно парещия пясък, там, върху жълтата дюня крайбрежна. Случайно, някога ще дойда пак при парещия пясък. Но малката следа ще бъде вече пяна – от цялата безкрайност на морето. Останах със соления прах, с потънали изгубени надежди. Напразно търся в пясъка следи... Морска пяна следата ще разплисква и ще ме замайва всеки морски звук?

Яна Янева-Хайрадебян.

Плевенски клон на СУБ

Ако вярваш в светлината – улови и нежно я настани в сърцето си. Безмълвието ме погълна. Скрих се безнадеждно. Небето ме изкъпа със сълзи.

Благословиha ме за неделната проповед.

Петя Марчева.

АКО

Ако долавяш ласкавия трепет на звездите, ако приемаш телепатичните сигнали на мечтите, ако разбираш песента на влюбените птици, ако усещаш нежността, струяща в моите зеници, ако прозираш смисъла стаен, кодиран в думи, ако намиращ знак на Обич в топлината помежду ни, държиш във твоите длани приютена на Любовта щастливата Вселена.

**Проф. д-р Виктория Радева,
д.м.н.**

Дългогодишен преподавател в Медицинския университет – София и във ФНПП на СУ „Св. Кл. Охридски“.

КЪМ УЧЕНИТЕ – С УСМИВКА

Принципът на Хайзенберг, казан с прости думи: „Ако знаете къде е, не знаете накъде отива.“ Или: „Ако знаете накъде отива, не знаете къде е.“

В. „Обзървър“ от 27 януари 2002 г. препечатва следния надпис от опаковката на каменна сол:

„Тази каменна сол е на повече от 200 милиона години. Тя е резултат от древните геоложки процеси, протичали в планините на Германия. Най-добра до април 2003 г.“

На чаша бира адвокат, експерт-счетоводител и физик спорят как е по-добре да се живее – със съпруга или с приятелка.

– Със съпруга е по-добре – казва адвокатът – и заради семейния комфорт, и заради поддръжката за кариерата, която ще получиш от нея.

– Глупости – възразява счетоводителят – по-добре е с приятелка: можеш да запазиш независимостта си и по-често да излизаш с приятелите.

– Най-добре е да имаш и двете – приключва спора физикът. Така жена ти ще си мисли, че си при приятелката, приятелката ти ще мисли, че си при жена си, а по това време ти спокойно можеш да си работиш в лабораторията...

Американска социологическа агенция рекламира дейността си с твърдението, че нейните проучвания разкриват: „истината, цялата истина и нищо друго, освен истината; ±4,7 %“.

Известният физик Ричард Файнман по повод названията на големите числа: „В галактиката има 10¹¹ звезди. Това се смята за ог-

ромно число. То обаче е само сто милиарда. То е по-малко, отколкото дефицита на САЩ! Обикновено ние наричаме подобни числа астрономически. Сега би трябвало да ги наричаме икономически числа.“

Известно е, че терминът *мазер* (maser) е акроним от английското Microwave Amplification by Stimulated Emission of Radiation (микровълнов усилвател чрез стимулирано излъчване на лъчение). Има обаче и версия, че е акроним на “Money Acquisition Scheme for Extensive Research”, което ще рече „схема за снабдяване с пари за обширни изследвания“.

Въпрос: Каква е разликата между теоретична и математична физика?

Отговор: Теоретичната физика се прави от физици, чиито умения не достигат, за да се занимават с реални експерименти; математичната физика се прави от математици, лишени от необходимите умения да правят истинска математика.

(Н. Д. Мермин, *Physics Today*, май, 2004)

Айнщайн обяснява по следния начин принципа на безжичните комуникации:

“Не е трудно да се разбере принципа на безжичния телеграф. Обикновеният телеграф прилича на една много дълга котка. Когато дръпнете опашката ѝ в Ню Йорк, тя мяука в Лос Анджелис. Е, безжичният телеграф представлява същото, но без котката.”

Подбрано от проф. д-р Христо Попов.
СУ „Св. Климент Охридски“.

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: чл.-кор. Стефан Воденичаров (гл. редактор); [доц. д-р Боян Димитров]; проф. д-р Венелин Енчев; проф. д-р Искра Арсенова; Пенка Лазарова (отг. секретар).

КОРЕКТОР: Маргарита Дончева; КОМПЮТЪРНО ОФОРМЛЕНИЕ: Светослав Димов

ПЕЧАТНИЦА НА СЪЮЗА НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Съюз на учените в България, 1505 София, бул. “Мадрид” №39, тел. (02) 943 30 22; факс: 944 15 90; e-mail: lazarova@usb-bg.org; http://www.usb-bg.org